

HA 7013

Zempléni Múzsá

Társadalomtudományi és kulturális folyóirat I. évfolyam 1. szám 2001. február

Czinke Ferenc
(1926-2000)

*Ha meghalok, magammal viszem a Napot,
Égi tükörben lássák magukat az angyalok,
Citerát a hátamon, hogy kéznél legyen a dal,
Csobogó patakot zsongó csevegéssel...
ha már elszivárgott az idő,
hogy nyomtalanul tűnjek el.*

*A halál önkéntes, csak egy ballada,
Melyben szabad vagy, saját halálodat
viszed haza.
Majd a titok esőndje
a nyitva maradt unoka-szemekben,
Csillan a vályóból épült katedrális ablaka
S egy-egy kép, hogy itt voltam valaha*

(Czinke Ferenc)

Zempleni Múzsza

Társadalomtudományi és kulturális folyóirat
I. évfolyam 1. szám

Tartalom

Bolvári-Takács Gábor: Beköszöntő 5

tanulmányok, esszék

Beke Pál: Határok nélkül	8
Bertha Zoltán: Magyarország, irodalom, patakiság	32
Koncz Gábor: Sárospataki eu-tópiák	38
Balácsi Károly: Qualitas ante portas?	46
Szathmáry Béla: Az igazságszolgáltatás szervezete a zsidó jog szerint	51

művészportré

Zelnik Csaba Ákos: In memoriam Czinke Ferenc (1926-2000)	58
Beszélgetés Czinke Ferencsel	59
(készítette: Bolvári-Takács Gábor és Dobrik István)	

szépirodalom

Finta Éva: Külön-valóság	63
Finta Éva: Komppal a Tiszán	63
Tóth-Máthé Miklós: Az első kalapom	64
Giovanni Bertacchi: Az Alpok	
(fordította: Tusnád László)	67
Tusnád László: Vágta a jégkristályos időben	67
Nagy György András: Döntetlen	68
Nagy György András: Útravaló	69
Pásztor Attila: Részeg éj	70
Pásztor Attila: Az utóvéd	70
Martinák János: Végül	71
Martinák János: Létezés...	71

szemle

Fehér József: A magyar kultúra napján	72
Király Tibor: A magyar büntetőjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete	75
Kováts Dániel: Az új Poétai Gyűjteményről	80
Lapunk védnökei és szerkesztőbizottsága bemutatkoznak	83
Számunk szerzői	

Zempléni Múzsza

Társadalomtudományi és kulturális folyóirat

Fővédnök

Habsburg Ottó

Védnökök

Balassa Iván, Jakab István, Orosz István

Szerkesztőbizottság

Balácsi Károly, Bolvári-Takács Gábor, Dobrik István,
Hörcsik Richárd, Jósvainé Dankó Katalin, Komáromy Sándor,
Koncz Gábor, Lénárt Attila, Szathmáry Béla, Tamás Edit

Szerkesztőség

Bolvári-Takács Gábor *főszerkesztő*
Bordás István *főszerkesztő-helyettes*
Csetneki József *grafikai szerkesztő*

E számunkat Czinke Ferenc grafikai illusztrálják

ISSN 1585-7182

Lapnyilvántartási szám: 3.4.1.1640/1999.

Lapalapító: Bolvári-Takács Gábor

Kiadja a Sárospataki Népfőiskolai Egyesület

Felelős kiadó: Stóka György elnök

A szerkesztőség a beküldött kéziratokat megőrzi, illetve visszaküldi.

Egy szám ára 200,- Ft. Előfizethető a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 800,- Ft.

Szerkesztőség és kiadó: 3950 Sárospatak, Kazinczy út 23.

Telefon/fax: 47-314-714, E-mail: zmuzsa@nepfoiskola.hu

Honlap: www.nepfoiskola.hu/zmuzsa

Nyomdai előkészítés: Csetneki József.

Készült a SPRINT nyomdában, B/5 formátumban,
600 példányban

Beköszöntő

Új társadalomtudományi és kulturális folyóirattal köszöntjük a harmadik évezredet. A címét még ízeltjük: Zempléni Múzsza. De vajon más lesz-e ez a folyóirat, mint a többi, s ha igen, vajon mitől?

A válasz a zempléni régió környezeti hatáselemeiben keresendő. Bár Magyarország valamennyi tájegysége rendelkezik sajátos értékekkel, Zemplén egyedi vonásai kiemelkedők. Ebben az országrészben a történelmi múltnak, a tárgyi és szellemi kulturális örökségnek, sőt a természeti tényezőknek is olyan koncentrációja lelhető fel, amely szilárd bázist teremthet.

Zemplén *történelmi hagyományai* páratlanok, az ezer év szinte kézzel fogható. Itt vezetett a honfoglaló magyar törzsek útja, a Bodroghözben Árpád-kori emlékek tucatjai nyugszanak. Hazánk középkori eredetű várai közül egyik legépebb a sárospataki. A vidék kiindulópontja volt a hegyaljai felkelésnek, a Rákóczi-szabadságharcnak. Zemplénben született II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos, gróf Andrássy Gyula, innen származott, vagy indult pályájára a reformkor, majd a dualizmus több más kiemelkedő személyisége. S a történelem különös revansaként a trianoni békeszerződés az anyaországon maradt megyék közül - kétharmad részt elcsatolva - Zemplént sújtotta leginkább.

A közvélemény számára a *szellemi és tárgyi kulturális örökség* jellemzi legjobban Zemplént.

A magyar kultúra, a magyar irodalom és nyelv bölcsője e vidék. Itt nyomtatták a vizsolyi bibliát, innen indult a felvilágosodás, Széphalomban teremtett irodalmi centrumot Kazinczy. Az 1531-ben alapított Sárospataki Református Kollégium hatását a magyar művelődésre nehéz lenne túlbecsülni. Ide járt Bessenyei György, Csokonai Vitéz Mihály, Tompa Mihály, Gárdonyi Géza, Móricz Zsigmond. Tudósok, írók, művészek képviselték és képviselik ma is Sárospatak egyedülálló kulturális hagyományait. A város jelenleg két főiskolának ad otthont (Református Teológia, Tanítóképző), három középiskolája (Református Kollégium Gimnáziuma, Árpád Vezér Gimnázium, Vay Miklós Szakképző Iskola), népfőiskolája, négy múzeuma (Rákóczi-vár, képtár, református és római katolikus egyházi gyűjtemény) van. A Református Kollégium Nagykönyvtára egyetemes értékű könyvritkaságokat őriz. Sátoraljaújhely egykor megyei levéltára, múzeuma, piarista gimnáziuma és más középiskolái szintén jelentős kulturális tényezők. Ezt a vidéket az értelmiség (pedagógusok, hallgatók, diákok, kutatók) magasfokú koncentrációja jellemzi, amely biztosíthatja egy új tudományos folyóirat potenciális szerzői körét és olvasóközönységét.

Vidékünkön egyedülállóak az *etnikai és multikulturális viszonyok*. Zemplén jószerivel négy ország határán fekszik, az együttműködés a Felvidékkel, Kárpátaljával, Erdéllyel ter-

mészetes. Markánsan jelen van a német, a szlovák, a rutén, a roma kisebbség. Örök mentőként áll a sátorlajaujhelyi izraelita temető: 1944-ben erről a vidékről hurcolták el a zsidóságot a legnagyobb számban.

S végezetül a *természeti környezetéről*, amely nem csupán szép, de egyedisége európai viszonylatban is közismert. A Zempléni-hegység, a Hegyköz és a Bodrogek más-más értékeket képviselnek, a vidék flóráját és faunáját a Zempléni Tájvédelmi Körzet fogja össze. Itt kezdődik az Országos Kék Túra útvonala. Tokaj-Hegyalja szőlő- és borkultúrája nemcsak megélhetési forrást jelentett, hanem alapvetően meghatározta a társadalmi együttélés viszonyait is, és ide

vonzott olasz, francia, lengyel, görög kulturális hatásokat.

Lapunk nem előzmény nélküli, bár a régió tudományos folyóiratait hajdan elsősorban a Sárospataki Református Kollégium kultúrköréhez kapcsolódtak. Ilyen volt 1857 és 1869 között a

Sárospataki Füzetek, amelyet Erdélyi János szerkesztett, s ezt indította újra 1904-1906 között Horváth Cyrill. A Sárospataki Irodalmi Kör által alapított *Sárospataki Lapok* 1881-től 1905-

ig működött, első szerkesztője id. Mitrovics Gyula volt. A II. világháború óta Zemplén saját tudományos-kulturális folyóirattal nem rendelkezik. A megyei kulturális sajtó Miskolcra kötődik, jelenleg az *Új Holnap* tölt be vezető szerepet e téren. Tudományos évkönyvsorozatok - *Bibliotheca Comeniana*, *Rákóczi Múzeum Füzetek*, *Széphalom* - ugyan születtek, de ezek elsősorban a helyörténetírás feladatát vállalják. 1989-ben Czinke Ferenc, a közelmúltban el-

hunyt Munkácsy-díjas grafikusművész, Kiváló Művész, c. főiskolai tanár - mint a Sárospataki Diákegylet fővédnöke - javasolta folyóirat kiadását *Zempléni Múzsza* címmel, de ehhez a politikai rendszerváltozás hevében sem szellemi kapacitás, sem anyagi fedezet nem állt ren-

delkezésre. Később a Zempléni Művészeti Napok értesítőjeként jelent meg nyaranként egy-egy alkalmi tájékoztató kiadvány *Zempléni Múzsza* címen, de ez 1997-ben megszűnt.

Ami lapunk szerkesztési alapelveit illeti, az előbbieken felvázolt környezeti hatáselemek alapján a *Zempléni Múzsza* kulcsszavai egyértelműek: *hagyomány* és *minőség*. A hagyomány elsősorban az említett kulturális folyóiratok szellemi örökségének továbbvitelét, a minőség pedig a régió szellemi elitjének lehető legmagasabb szerzői körét, illetve a regionális folyóiratok legkiválóbbjainak szakmai színvonalát jelenti. Lapunk szerzői köre országos, de a elsőbbséget biztosítunk a Zemplénben élőknek, az onnan elszármazottaknak, a volt pataki diákoknak, bármely társadalomtudományi témában, illetve irodalmi műfajban; továbbá a nem zempléni illetőségűeknek is, ha írásuk témája egyértelműen Zemplénnel kapcsolatos. Lapunkban tanulmányok, esszék, szépirodalmi művek, forrásközlemények, szemlecek jelennek meg, terveink szerint évente négy alkalommal. Minden számot más képzőművész illusztrál, akiről egyúttal művészportrét közlünk. Egy lap arculatát, a felvállalt szellemi irányvonalon túl, az *elkészítésében közreműködők* személye is fémjelzi. Ezért fontos, hogy a lapnak olyan fővédnöke legyen, aki személyében európai kitekintést reprezentál. A fővédnöki tisztségre történt felkérést Habsburg Ottó, volt európai parlamenti képviselő elfogadta. Fontos az is, hogy a lap támaszkodhasson néhány olyan, a régióból elszármazott, vagy ahhoz kötődő védnökre, akiknek tudományos munkássága vitathatatlanul a XX. századi magyar művelődéstörténet része. A védnöki tisztség-

re történt felkérést elfogadta Balassa Iván néprajzkutató, Jakab István nyelvész, Orosz István történész. A szerkesztőbizottság tagjai személyükben képviselik a szerkesztés kulcsszavait (hagyomány és minőség), közreműködnek a lap szellemi irányvonalának alakításában, a tematika meghatározásában, a szerzők felkutatásában, a szerzői kör kialakításában, és lektori feladatokat látnak el saját szakterületükön. A szerkesztőbizottság felkérésekor alapelv volt, hogy tagjai valamennyien rendelkezzenek minősített szakmai munkássággal; a társadalomtudományok minél több ágát képviseljék; származásuk, iskolájuk, munkahelyük vagy kutatási témáik okán kötődjenek Zemplénhez. A szerkesztés operatív feladatait a szerkesztőség végzi. A folyóirat kiadásával kapcsolatos technikai teendők ellátását a kiadói gyakorlattal rendelkező Sárospataki Népfőiskolai Egyesület vállalta. S mert tudjuk, hogy egy induló lapnál fontos az olvasókör megtalálása, első számunkat ingyen megküldjük a régió valamennyi kulturális intézményének.

Kérem minden kedves olvasónkat, fogadják szeretettel az új évezredet köszöntő új zempléni folyóiratot, támogassanak bennünket közlésre szánt írásaikkal, vagy csak egyszerűen olvassanak! Hisszük, hogy nem lesz fölösleges. A szerkesztőség valamennyi tagja nevében kívánok Önöknek tartalmas időtöltést - velünk!

Bolvári-Takács Gábor
lapalapító-főszerkesztő

Beke Pál

Határok nélkül

(általában és konkrétan a határmenti együttműködésről)

I.
 "Ó európa hány határ / minden határban gyilkosok" írta József Attila a húszas évek végén, és mélyen egyetértettem vele, amikor egy emberöltővel később Szombathelyre kerültem, véletlenül megtalált főiskolámra. A városból annak idején csak engedéllyel lehetett kimozdulni, sőt: még oda jutni is. Már Veszprémben felszálltak a vonatra a határőrök. Igazoltattak mindenkit, különösen az olyan sihedereket, mint én voltam valaha. Utánuk szűrős szemű civilek vizslattak, és bugyuta kérdéseket tettek fel a személyazonosságra vonatkozóan, meg az uticélt illetően. Éppen mondhattam volna a távoli rokonságból Zsirán, Sopronhórpácson vagy Kőszegen élőket, akik Sanyi és Gabi unokabátyámat menekítették át a határon az ötvenes évekre eső gyerekkorom idején. De nem tettem. El is küldhettem volna őket a sunyiba. Ezt sem tettem. Megfélelmitetten válaszoltam nekik nemcsak azért, mert azt várták el, hanem azért is, mert élet-halál urinak tüntek. Mélyen megalázó volt faggatódzásuk mellett az is, hogy megtehetik, s nem állt jogomban füttyülni rájuk. A három éven át rendszeresen ismétlődő helyzetet emelt fővel megélnem ez a verssor segített.

S persze segített akkor is, amikor Szombathelyen barangolva bámultuk az oladi dombok feletti éjszakai égen tükröződő ausztriai fényeket; "azt már Rohonc világítja", mondták a beavatottak. Ilyenkor néha elmotyogtam magamban a Kovács Ferenc tanár úr által belémvert folytatást is: "szabad medvék komája én / szabadságtalan sorvadok", mert hát ez volt a helyzet: örökre bezártak bennünket a saját világunkba. Helyesebben: az övékbe, mert ami a mienk

lehetett volna, abból egyidejűleg kizártak. Hiszen hol volt még, hogy aki saját érdekéből építette, az saját újabb érdekéből meg is bontotta a szögesdrótokat? - fel sem tételeztük, hogy ez valaha bekövetkezik! Aztán, vagy húsz év múlva, a '80-as évek elején az országot először elhagyva láttam a Hegyeshalomnál épített derékvastagságú sorompót, amelyet egy nekirugaszkodó teherautó elvetélt kitorési kísérlete után még hatalmasabbra építették, még érzékelhetőbbé téve ezzel az örökösre tervezett karantént. S azután persze megállítottak egyéb határokon is. Bizonyára nekik is bizonyítaniuk kellett számunkra, hogy ők is fontos emberek. Az útlevelek ellenőrzésének végzetével hivataloskodva kértek még mindenféle általuk szükségesnek látszó listát az utasokról; kaján örömmel találtam ki hol négy, hol tíz, hol negyven ember lakáscímét, munkahelyét, apja vagy anyja nevét az odavalósi stukkerekre kérésére. Aztán később megéltém, hogy tőlünk nyugatra megszűntek a határállomások, és már csak a pénzváltás, vagy éppen egy sör okán álltunk meg mellettük. No meg azért, hogy a velünk utazó romániai polgármestereknek valahonnan bélyegzőt szerezzünk útlevelükbe, de legalább kiküldetési rendelvényükre, hiszen enélkül ki hinné el nekik, hogy odakünn jártak? - de erre a funkcióra a Gasthaus pecsétje is megfelelt.

Az elmúlt évtizedek során halottak napja tájt én is sokat ácsorogtam a román határátlépést megelőzően bizonyára azért, hogy megszoktassanak az odautazásról. Hogy ez nem az ott szolgálatot teljesítők találmánya volt, az abból látszott, hogy a vámosok, miután rendre megszemlélték a Budapesten vásá-

rolt, Apámnak a székelgyföldi Nagygalmabfalva temetőjében lévő sírjára szánt újabb tüskés cserjéket (amelyek földlabdával, vizes rongyba tekerve várták, hogy a falánk, a kegyelet iránt érzéketlen kecskék elleni reménytelen háborúm újabb védőpajzsaként beültessem azokat), rákérdeztek:

-Élő növényt vagy virágot nem visz, ugye?

-Dehogy viszek, uram! - tagadtam az orra előtt lévő valóságot, mint máskor is.

-Mert ha vinne, ugye lenne növény-egészségügyi papírja?

-Ha vinnék, hát persze hogy lenne, uram - feleltem menetrendszerűen.

-Köszönöm - mondták, és lecsukatták a csomagtér fedelét.

Persze volt, hogy máskor, ugyanezen a határon szétszedték Kováts Flóri barátom kocsiját, vagy hogy a velem utazó Maros Jóska a várakoztatás miatti dühében az aszfalt fölött tépte szét bőrödjét, és szennyesét szétrugdvalva biztatta a vámost, hogy csak turkáljon közöttük. Összeszedni sem volt hajlandó, azt egy kiskatona tette meg helyette nagy sokára.

A hetvenes évek elején a Vas megyei Őriszentpéter határában Gellért Karcsi még a határőr-parancsnokot is velünk hozta, hogy szabadon, az elvezetés kockázata nélkül kereshessük a patakokba dült fák ott feketére kövesülő törzseit a határvonalban lévő medrek fenekén. Ezekből faragta szobrocskáit. Sokszor találtunk is ilyeneket. Ám mélyről, a víz és a hordalék alól kellett kivájnunk a törzset. Egyszer éppen a parancsnok feszítette - emelte az egyiket, amikor Karcsi megbökött, és maga után húzva oda kiáltott; "szevasz, haver, mi akkor megyünk!" Kicsit odébb (lehet, hogy már valóban Jugoszláviában?) egy kanyarulat mögül hallgattuk, amint jajgatott, könyörgött a fa súlya alatt, hogy ne tegyük tönkre őt. Aztán elszégyelltük magunkat. De két évtized múltán Bozsokon tényleg átsétáltam a még

csak épülő új határátkelőn a Trianon idejében beásott betonoszlop túlsó oldalára. "Mit hülyéskedik!" - vetette felém csak a szemét az új idők jelzéseként a minket azért még odakísérő tiszt. A szombathelyi égbolton látott Rohonc onnan már valóban csak egy ugrás volt, és nagy vágyam támadt hirtelen odamenni.

Aztán később jártam ott. Azóta sem értem, hogyan lehetett annak a kicsi városkának akkora fénye éjszakánként, hogy majd' négy évtizeden, mondhatnám: egy emberöltőn is átvilágít, mutatva az elérhetetlent?

Volt élményem s persze véleményem a határokról éppen elegendő tehát, mire azok könnyebben átjárhatókká váltak. Persze, már ahol. És persze csak ott, ahol van rajtuk átkelő. Mert sok helyütt persze nincs.

Hogy egy település körbe járható, vagy hogy arról mindenfelé vezetnek utak, az az ország belsejében élők többsége számára egészen természetes. Természetes, hogy ha egy településre bemegyünk, akkor abból ki is tudunk jönni, s természetes, hogy akár több útvonalon is. Ahogy a sejtek bennünk egymásból, egymás mellett kölcsönös szimbiózisban összefüggve sorjáznak, olyanok a falvak, a városok is a Föld felszínén utakkal, vezetékekkel és szolgáltatásokkal kölcsönös függésekben összekötve. Bizonyára nem véletlen, hogy a települések hálózata ekként teríti be a tájat, hiszen az oda valósiak ősei bizonyára éppen ott találták meg megélhetésüket és (reméljük) boldogulásukat, ahol utódjaik élnek; bár egy településen, ám egyidejűleg a környékbeliek szövedékében is, egymás lehetőségeit bővítve és kiegészítve egészen addig, amíg világ a világ. Pontosabban: a határig. Mert ott aztán mintha elvágták volna.

Én magam (a szombathelyi éveket kivéve) sohasem laktam olyan településen, amelyből nem lehetett továbbmenni, de ha megnézzük a mai Magyarország térképét, bizony

sok olyan utat, vasútvonalat vagy falvat látunk, amely mögött megszakad a táj. Nekünk innen, a túloldaliaknak pedig mielőttünk. A madaraknak, a vizeknek, a szélnek és az esőnek persze nem, és a topográfusok is tovább rajzolják azokat a felszíni formákat, amelyek mindkét oldalról kölcsönösen elérhetetlenek. A Berlinben szovjet parancsra, az oroszok ottani szolgálai által felépített (s azóta szerencsére szétdúlt) fal látványosan példázta azt, amit egyébként minden határ jelentett onnan keletre, tehát errefelé: hogy vége. Hogy nincs tovább. Hogy azon túl neked tilos. Vagy csak szabályozottan, különféle engedélyekkel és papirokkal lehetséges. És azokkal is csak ott és akkor, ahol és amikor (és ameddig!) engedik.

Európaiságunknak persze része, hogy tudjuk: ezeket a határokat itt a mi környékünkön is a történelem rajzolta, s ebben nem az igazság, hanem az adott helyzet, s az akkori szereplők közül az erősebbik döntött. Tetszik vagy sem, ezt örököltük. Értem, és kénytelen - kellelten, de elfogadom, hogy megváltoztatásukra nincs mód; belátom, hogy módosításukra nincs békés lehetőség. De azért mégis felfoghatatlan, hogy Apám faluja egy másik ország belsejébe került! Hogy az ország hajdani közepe ma a határ szélén! Hogy Csengerből Békéscsabára, vagy Pécsről Szegedre egyszerűbb, ha külföldön át megyünk! Hogy az új határok nyolcvan esztendeje még nem volt elegendő idő arra, hogy az utakat, a vasutakat a kialakított állapothoz igazítsuk, hogy az ország peremére kerülteket befelé szorosabb kapocccsal kössük!

Nem könnyíti a kényszerből megvont hazai határok elfogadását, hogy (mint számomra kiderült) szerte a világon, s még Európában sok helyütt hasonló a helyzet. Máshol is találunk külföldre került rokonokat, határon kívül maradt történelmet. Másutt is vannak a

határ túlsó oldalán élő nemzettestek. Ha az etnikai térképeket a politikai határokat ábrázolókra vetitenénk, bizony nem csak nálunk nem esnek egybe azok. És jól tudjuk, hogy éppen emiatt voltak függetlenedési háborúk, amelyeket mások, más szempontból agresszióknak, vagy (különösen manapság) terrorcselekménynek minősítettek. Ám persze voltak és vannak a feszültségek oldását szorgalmazó szándékok. A konfliktusok többsége, különösen Európában, immár szűnőben.

Számunkra ez utóbbiak hordoznak tanulságot.

Európaiságunk része az is, hogy a valahol már megvalósított megoldásokat megismerjük, és átgondolva eredményüket és tanulságát, mielőbb honosítsuk azokat. Nem a majmolás végett, dehogy! Pusztán azért, hogy a boldogabb sorsú országokban már kipróbált és bevált eljárásmodok saját jövőnket szolgálják. Hiszen, ha igaz például, hogy város és vidéke egymásra utalt, együtt lélegzik és egymást feltételezi, mert csak együtt értelmezhetők (és szerencsémre módomban állt ezt a svájci Genf Franciaországba eső környékén alaposan tanulmányozni), akkor értelmezni lehetne ugyanezt a Szlovákiába került Pozsony, Komárom, Ipolyág, Losonc, Kassa, az ukrainai Ungvár és Beregszász, a Romániához sorolt Szatmárnémeti, Nagykároly, Nagyvárad és talán még Arad, a jugoszláviához sodródott Szabadka, Zombor, a manapság horvátországi Eszék, Varasd, a szlovéniai Mura-szombat esetében is. Vagy ha sikerült a második világegést követően az európaivá vált bölcseknek békét teremteni például a német - francia viszonylatban (s ugyancsak volt szerencsém hallani, hogy ezt annak idején az óvodások és az elemi iskolások azonos tartalmú és azonosan illusztrált mese-és tankönyveivel kezdték), miért nem kezdünk hasonló a határmenti hazai, s a túloldali településeken? S talán éppen ott, és éppen

azokon, amelyeknek odaírti többségi nemzetét ellenféllé, de legalábbis mumussá változtatta a nem mindig pontos történelmi emlékezet - vajon nem jött el az idő túllépnünk ezen?

Bár persze tudom, hogy a szovjet gyarmatosítás évtizedeinek parancsra irányított fejlesztése miatt az ország belsejében (különösen a megyehatárok közelében, az ugyancsak városhiányos tájakon) is jellegzetes a gyepősödés, az államhatárral egy oldalon zárt településeken azonban ez még szükségszerű is volt. Nem annyira látszik ez a mára már szerencsés sorsúvá vált Kőszeghegyalján, de (hogy ebből a nagyobb halomból is csak egy tájat emlegessek): Szatmárban nagyon is. És bár erre a tájra még visszatérünk, már most megjegyzem, hogy a kilátástalanság immár nem annyira az infrastruktúrára látszik, inkább a szemekben. A legyintésben, a jövőkép és az önbizalom hiányában. Abban a ragályos és kóros betegségben, amely szerint mindennek megoldását kívülről, felülről várják. S ez egyáltalán nem Európa- vagy jövőkompatibilis. Ha saját múltunkból valamilyen rejtélyes ok miatt nem sikerül, hát Európától kell megtanuljunk újra az együttműködést, a másokra való nyitottságot, a kooperációt. A környékbeliekkel, így akár az ország határán túliakkal egyeztetett, közös versenyfutást a lehetőségekért. Az együttes és kölcsönös bizalmat és hitet az együttes és közös jövőben. Utólagos bizalmat az ősök azon döntésében, hogy éppen ide telepédtek. Hogy megmaradtak e helyütt, hogy fenntartották a települést mindaddig, amíg mi meg nem születtünk. Ez is jelent bizonyos kötelezettséget még akkor is, ha időközben (mások akaratából) a település az ország peremére, a határra került.

A határmenti együttműködés a határokhoz szorított településeinknek létérdeke. Gondolom, hasonlóképpen vannak ezzel szom-

szédaink, különösen a határkörzetben lakók. Megjegyzem: létérdeke az egész országnak, hiszen régi közhely, hogy a periféria állapota és helyzete jelentős mértékben jellemzi és befolyásolja a centrumot, ha másképpen nem, hát úgy, hogy az átlagot rontja, és a kiemelkedőket előbb - utóbb visszahúzza. Dehát nem is csak a létérdekről kell leginkább szót ejtsünk, hanem inkább arról, hogy e mai határok mentén hogyan is lehetne másképpen, tehát nem együttműködve tenni bármit is?

Magyarország - úgy gondolom, hogy elsősorban a brüsszeli finanszírozás kényszeréből - manapság régiókat épít, amelyben eltérő történelmi, hagyományú és egymástól eltérő sorsú tájak kerülnek közös, egyelőre még csak fejlesztésiként megjelölt kalapba: Hajdúsághoz és Biharhoz (ami manapság ugyan egy megye, de mégis egészen más táj) így kerül a Jászság, a Nagykunság (Jász-Nagykun-Szolnok megyével) és aztán velük együtt a teljes Nyírség, a hozzá egyáltalán nem hasonló Bereggel, Szatmárral (noha ezeket is egy megyébe sajtolta a történelem) - mindez együtt egy sohasem-volt új egységként együttesen az Észak-Alföld. Az észak-magyarországi tervezési-statisztikai régiónak nevezett három megyét vélhetően ugyancsak a brüsszeli kényszer szorította egybe, hiszen Nógrádnak annyi köze van Heveshez, mint az egy megyébe kényszerített Borsodnak, Abaúj itthon maradt részéhez vagy Zemplén magyarországi töredékének egymáshoz, hogy ne említsük az összetett megyenévbe már bele sem férő Gömört. Az egy régióba kerített megyék települései között manapság még közlekedni is csak nehezen lehet, s mégha ez egy idő után biztos kiépíthető, a regionális tudat kialakulása még bizonyosan odébb van. Az európai fejlesztési pénzekből való részesedésre vágyakozva azonban már ehhez hasonló nagy struktúrák szerveződnek a határon át is, több megyényi terü-

letet vonva egyetlen szervezetbe, néhány esetben több ország határmenti térségét egyesítve.¹

Eszemben sincs, hogy bárkit is bántsak vagy megsértsek, de szinte biztosnak gondolom, hogy a brüsszeli hivatalnokoknak édesmindegy, hogy mi mit mivel, melyik tájat melyekkel vegyítjük itt mi (onnan nézve Nyugat-Ázsiában) akkor, ha egyébként megfelelünk az általuk előírt mechanikus kritériumoknak. Onnan nézvést bizonyára éppen úgy a világ végén túl vagyunk, mint ahogy a hazai népesség többségének sincs fogalma a tőlünk keletre ugyanennyi távolságra eső népek és tájak pontos állapotáról, határaink módosulásáról, történelmük fordulatairól (s ha valakinek mégis, ő a kivétel). Nem hiszem tehát, hogy ne lehetne rendezni közös dolgainkat a szomszédokkal úgy, hogy ismét együvé tartozzon az, ami valamikor együtt volt, különösen, ha egyébként kölcsönösen megfelelünk a nagy struktúrák iránt való európai buzgalomnak! Vagyis: az eurorégiók nagy léptékű együttműködése, a Brüsszel által ajánlott és kívánt makrostruktúra mellett ne feledkezzünk meg arról, hogy annak árnyékában, annak kiegészítéséül, de különösképpen a nagy szervezet működőképességének biztosítására a mikrostruktúráknak is helye és szerepe van! - nem beszélve arról, hogy ha ezek az egykoron szétszabdalt rokon tájak egyesítését jelenthetik! Én magam a későbbiekben itt erről, és csak erről fogok beszélni.² Vélhetően meghaladja egy adott ország, és esetünkben a mindenkor magyar kormány kompetenciáját a máshová szakadt tájak egy rendszerré való szervezése, hiszen a hazaiak édes testvéreiként emlegetettek manapság mind külföldön vannak. De középtávú szándékunk bizonyára lehet az, hogy ott, ahol ez történelmileg logikus és politikailag lehetséges, az országhatáron átlépő kistájokban gondolkodjunk! - különösen, ha a mindannyiunkat befogadó Euró-

pai Unióban amúgy is légiesülnek azok az országhatárok, amelyek az első világháború óta -megjegyzem: nem csak nálunk!- válsztóvonallá merevedtek.

A határ mentén kialakítható együttműködés révén helyreállított kistajak újbóli együvé-tartozása hordozhatja ugyan azt a hozadékot, hogy odaát az üzemanyag, a bármilyen alkoholféleség, a cigaretta vagy más kurrens áru olcsóbb (bár igaz, hogy a manapság csempészkedésből élők mára már a maguk számára régen visszaállították a környék ebbéli egységét), de ezeken és a lelkieken túl még számtalan az előny. A teljesség igénye nélkül megemlítem a közös vállalkozással a másik ország piacára jutás egyszerűbb lehetőségét; a másik országban bőséges, és ezért olcsóbb nyersanyag közös feldolgozását és szállítását a másik (vagy akár harmadik) ország piacára. A túloldali receptek szerint a helybéli nyersanyagokból készített élelmiszerek hazai, és az itthoni receptek alapján, itthoni alapanyagokból készített savanyúságok, konzervek, töltelékárak, tejtermékek túloldali forgalmazását, netalán az elfelejtett tájak fantázianeve alatt. A közös szennyvíztisztítót, ami a terep lejtése okán, a közös vízművet, ami a szerencsésebb vízbázis miatt logikus. A közösen elhatározott környezet-és tájvédelmet. A politikai határok iránt érzéketlen természeti tünemények közös óvását, fejlesztését, kihasználását például a turizmus szempontjai szerint. Az egészségügyi szolgáltatás, és különösen a sürgősségi ellátás kiterjesztését a másik ország ebben hátrányosabb, a hazai városok kórházaitól távolabb eső kistajai esetében. A képzési, továbbképzési lehetőségeket. Az adott ország lehetőségeinél árnyaltabb és gazdagabb munkalehetőségeket - és még folytathatnám a sort. Bizonyosan folytatják is, sőt: ki is találták, s már régen csinálják is mindazok, akik a már többször emlegetett kistajakon élnek. Ha szükséges, hát át kell igazítani a jog-

szabályokat mindezek lehetővé tételéhez, hiszen számtalan, általam nem ismert paragrafus tilthatja a mentőautó határátlépését, az idevalósi kisgyerek odaáti beiratkozását, a túloldali ács hazai foglalkoztatását, a szatmári pálinka turci recept szerinti főzését, az avasi kő alföldi felhasználását, az Ecsedi láp vízvédművekkel történő szabályozott, a határon szükségképpen átnyúló rehabilitációját, és bizonyára még sok minden mást. Népművelőként persze úgy gondolom, hogy a jog semmi másra nem való, mint hogy minél jobban szolgálja időleges földi vendégségünk rendjét éppen a polgárok, tehát a mi érdekünkben. Nem látom be tehát, hogy miért ne állnának neki a joghoz értők a korábban írott, és így természetesen a korábbi viszonyokat szolgáló jogszabályok kiigazításához?

Persze lehet, hogy elébb meg kellene fogalmazzuk: pontosan mit is változtassanak? Ezért fontos tehát, hogy minél előbb aprólékosan összegyűjtsük, hogy milyen tevékenységeket talált, vagy éppen kényszerített ki a határ menti élet, a szükség! Hogy mi alakult ki az elmúlt évtizedben a magyar határ mentén lévő települések vezetői, civil szervezetei közreműködésével, a nem egy helyütt azóta újra országnevet cserélt szemközti településsel, településekkel, tájjal és tájakkal együttműködve? S hogy pontosan ki mit, hogyan és miképpen csinált, vagy éppen csinált volna, ha bizonyos körülmények megengedik, megengednék, esetleg segítenék azt.³

II.

A szatmári tájon végzett fejlesztőmunkánk korábbi, még a '80-as évek közepén megfogalmazott konklúziója⁴ éppen az volt, hogy képtelenség a határt záróvonalként értelmezni; már akkor is meg voltunk győződve arról, hogy Csenger fejlesztését csak a Romániához került környékével együtt lehet ér-

telmezni. Hiszen ha nem így tennénk, éppen ezt a várost (vagy Fehérgyarmatot, esetleg Nagyecsedet) kellene differenciált városi funkciókkal és közlekedési kapcsolatokkal ellátni, ami lehetetlen a megfelelő számú és árnyalt képzettségű lakosság, a sokrétű intézményi struktúra, a rendelkezésre álló munkahelyek és a terület eltartóképessége, s különösen a minderre fordítandó pénz híján. Ez nem sikerült elődeinknek Mátészalka esetében sem, még a húszas évek elején. Nincs más hát előre, mint hátra: e tájról a hajdani központ, Szatmárnémeti lehetőségeit kell elérni, és e város ellátó funkcióját kell a határvonal miatt elveszített, mert Magyarországon maradt környékére (is) kiterjeszteni.

Nem gondoltuk ezt másképpen másfél évtizeddel később egy, immár Szatmár nagy részére vonatkoztatott munkánk során sem; ekkor a PHARE-Credo pályázat lehetőségeivel finanszírozva kerestük a Túr folyó menti tájnak: az Erdőhátnak, és a Krasznamentének (a hajdani Ecsedi-láp környékének) jövő életlehetőségeit. Még a feladat igazi megfogalmazása előtt világos volt, hogy ezek a bájos, de itthon nyúlfarknyi kistájak csak a határ túloldalán lévő rokon tájakkal értelmezhetőek igazán; ha a turizmus fejlesztésében gondolkodunk (mert másokkal együtt mi is ebben láttuk e két kistáj kiterjesztési lehetőségeit) a hazaiakhoz hozzá kell gondoljuk a túloldali adottságokat, és a két országra szakadt rokon tájak együttes, összehangolt fejlesztését kell szorgalmazuk. Valahogyan úgy, ahogyan a Corvinus Kör vendégeként, Szalay Csaba és Stefan Franye közreműködésével '97 őszén a romániai polgármesterekkel Sopronban és Kismartonban, de leginkább a Fertő-tó körül láttuk a kitakarított hazai és burgenlandi falvakban: itt és ott egyaránt családias panziók. Sok kellemes, családias, barátságos étterem. Az évtizedes versenyekkel, s az azokat kísérő oktatással egyenletes minő-

ségüvé vált helyi borok széles, bármikor kóstolható széles választéka. Az egymásra figyelmesen szervezett és gyakori, tavasztól őszig tartó szabadtéri programok sokasága. A kisgyermek részére rendelkezésre álló szórakozási lehetőségek, az amatőr művészetbe bevezető kurzusok sokfélesége. A kijelölt, babakocsival is járható családi sétautak. A vásárolható térképek gazdag választéka. A természeti, különösen a madártani érdekességeket feltáró kirándulások szárazon és vizen. A tavat övező, és minden szükséges infrastruktúrával rendelkező kerékpárút. Mindezek együttesen a kisgyermekkel érkező családi turizmus kedvelt célpontjává tették ezt az egyébként semmi különössel nem rendelkező tájat.

Az előbb emlegetett "semmi különös" szóösszetétel pusztán a magas hegyek és a tengerpart hiányára utal; valamilyen rejtélyes okból sokan (köztük korábban magam is) ezeket tartják igazi turisztikai attrakciónak, vélhetően azért, mert Magyarország mindegyiknek híjával van. Ám érdekes: a Fertő-tó körül a csend is érték. A tiszta víz, a jó levegő is az. És az autóktól mentes táj. A barátságos hang. A tiszta utca, ágy-nemű, abrosz. Bizonyára a fészkelő madarak, a szabad horgászat, a nádi végtelen csónakkal bebarangolható ösvényei, a fürdés lehetősége, a gazdag programkínálat is vonzó, de hát ez utóbbiak azért még sok helyütt elérhetők.

Valami hasonlót akartunk Szatmárban annál is inkább, mert csend, víz, füvek, fák, madarak, virágok, jó levegő, autómentes táj, barátságos hang ott is akad. A tisztaság még ugyan hiányzik, de hát amott sem máról-holnapra érték el azt. S bár nincs elegendő panzió, étterem, kávéház, presszó, borozó, söröző, bár, bolt, kiépített és táblázott kerékpárút, térkép, kistáji-települési bédekker, megjelölt turistaösvény, kerékpár-és csónakkölcsönző, kerékpárjavító, esőház, útbaigazító-magyarázó tábla sem, de hát ezt

mind meg lehet csinálni. A szükséges szakembereket is ki lehet képezni. És hibádzik a víz tisztasága, de a közös érdek alapján ez bizonyára előbb-utóbb megoldható.⁵ Ám az igazi vonzerőt nem e kistájak (mint már említettem, itthon csak nyúl farknyi) békéje és nyugalma jelenti, hanem éppen a Romániához került részekkel való együttes fejlesztése: az alföldi vidék odaát hamar véget ér, az Avas nagy, északi lejtős hegyei (a Túr forrásvidékén) igazi síparadicsomot jelenthetnek, a kányaházi víztároló (s a határmenti "Hódosoknál" létrehozandó újabb) a vízisportok kedvelőit vár(hat)ják. Eközben a magas hegyekben lévő forrásvidéktől a tiszai bukógátas torkolatig a Túr töltésén megépítendő kerékpárúton végigkerekézni, esetleg a Túr hátán kenuval utazni ugyan csak különleges élvezet!

Nem beszélve a száz éve lecsapolt, de helyenként a természet által már visszafoglalt Ecsedi-lápról! A vízzel való gazdálkodás (értsd: vízbőség esetén az erre megfelelő területeken a víz visszatartása) a mai spon-tán folyamatok helyett a területet felértékelhetné: bizonyára visszaköltözne az élőhelyét itt már alig találó fauna a madármegfigyelő-turizmus legnagyobb örömére. Bölcs területhasznosítással az előhelyek bővíthetők lennének, miközben a környékén másutt (akár például cölöpökön álló sétaúttal, üvegfenekű ladikkokkal) feltárolhatna vadvízország azoknak, akiket ez érdekel. De feltárolhatna a természet akár a lábba telepített üvegfalú étterem vendégei számára is, amelyben az egyik oldalról átlátszó üveg mögött ülve kényelmesen kifigyelhető a kinti világ ugyanúgy, ahogyan az angliai lápi vidékeken ezek már évtizede vonzák a vendégeket. A helybéliekkel való tervezés során még a csend világáig is eljutottunk. Ezt mindenki csak egymagában látogathatná, hang-és képfelvételt nem készíthetne, arról sem fotó, sem videófelvétel nem készülhetne, a prospektusok is csak szövegesen

hirdethetnék. Ez a lápi szakasz maga lehetne a titokzatos rejtély. Természetesen, mint minden más, ez is magas belépődíj ellenében.

A tervezett láprehabilitáció tipikusan olyan művelet, amit (lévén, hogy az államhatár ezt is kettéhasítja) egymaga egyik ország sem tehet meg. Ha itt megemeljük a vizet, az a trianoni békeszerződésben kijelölt vonalra fittyet hányva amott is megemelkedik; ha valamelyik vízmadár, békaféle, csík vagy más különösség nyomában járnak az érdeklődők, nevetséges lenne megállniuk az itt amúgy is csak a vízenyőre telepíthető örbődénél. Eléggé világos, hogy az iratok, a személyek és a csomagok ellenőrzésének a természetvédelem alá kerülő tünetnyom határán túl kell megtörténnie, és csak akkor, ha az érdeklődő az ország belsejébe igyekszik, mégha csak a környékre is: a közeli nagymajtényi síkra, a kaplonyi mauzóleumba, Nagykárolyba, a tasnádi gyógyfürdőbe vagy tovább.

A már említett pályázat során fogalmazott beszélgetéseink során, majd a Brüsszelbe eljuttatott záródokumentumban⁶ kellő számban átléptük az államhatárt, és annak több helyütt való megnyitását egyidejűleg javasoltuk is (nemcsak a Túr töltésén tehát, s nemcsak a helyreállítandó Ecsedi láp kirándulónalain, hanem a Hódosok térségében, illetőleg Vállajnál). Elképzeléseink között a már érintőlegesen említettekén túl a lovas, a szekeres turizmus, gyógynövénygyűjtő túrák, a flóra egyéb érdekességeinek megtekintése, a gasztronómia szatmári különlegességeinek megkóstolása is szerepelt. Feltárandónak ítéltük a termálvizeket is, amelyre itt is olajat keresve leltek a hajdani kincskeresők.

Nem állítottuk, hogy a prognosztizált, a jelenlegi egynéhány száz főhöz képest tömegesre elképzelt turizmus kiszolgálására máris rendelkezésre állnak a szakemberek, de meggyőződésünk volt (és ezt persze le is

írtuk), hogy a helyben általunk megismert kiváló szakértők (természetvédők, madarászok, a népi étkek készítésében jártasak, a gyógynövényismerők, a vizitúra-vezetők, az erdészek, a hagyományokat őrzők, a műemlékeket ismerők stb.) bizonyosan elvégeznék az érdeklődő helybeliek számára azt a képzést, amelynek megismerésére vállalkoznának. Lassu, tudatos munkával tehát kiépíthető a vendégfogadást bonyolító helybéli szakértői gárda, akár falvanként külön-külön. Kétségünk sem fért ahhoz, hogy a megfogalmazódó terveket követő megvalósítás a helyben jelenleg pangó, felhasználatlan tőkét is megmozdítja, s ez utóbbi állami támogatásokat, pályázati nyereményeket, hitellehetőségeket és bizonyára külső befektetőket is vonz majd. Rögzítettük abbéli meggyőződésünket, hogy szinte minden faluban civil szervezetek sokasága alakul majd a jelenleg adott, vagy éppen az innovációk során felkeltett érdeklődések szerint, s hogy ezeknek, valamint a településért felelős önkormányzatoknak, illetőleg a vállalkozóknak differenciált érdekérvényesítő rendszert kellene kialakítaniuk egyéni és csoportos lehetőségeik, egyidejűleg a táj harmonikus fejlesztésének érdekében.

Ez utóbbira még visszatérünk annál is inkább, mert e tájon erre vélhetően sokáig nem kerül sor. A projekt előrehaladtával, a tennivalók részletes megfogalmazására tartott megbeszélésekről ugyanis feltűnő módon hiányozni kezdtek a térségi (településszövetségi és megyei) vezetők.⁷ Távolságtartásukat előbb elfoglaltságaikkal magyaráztuk. Később ezzel már nem; elkészült zárótanulmányunk általunk felajánlott nyíregyházi megbeszélésére sem kerülhetett sor. Gondolom, hogy megjelenésünk, megfogalmazott véleményünk sérthette vélt vagy valós érdekeiket. Csak érteném, hogy mi-
ben és hogyan? Esetleg hiúságukat bántotta? - nem tudom. Nélkülük persze változatlanul minden mehet(ne) tovább, hiszen ma-

napság minden hatalom a helybéli önkormányzatoké. Csak éppen a megyei és a regionális fejlesztési csatornák pénzeit tudják másfelé fordítani, ha akarják. Ha ugyan másfelé fordítják. Mert tudni éppen tudnak. Majd meglátjuk. Az éppen aktuális vezetők döntésétől függetlenül mégis csak hozadék, hogy e perifériára került táj, és a határon átnyúló, közvetlen együttműködés szándéka és terve (életükben először!) saját viszonyaikra és lehetőségeikre megfogalmazódott. Halasztani bizonyára lehet, de megakadályozni senki sem tudja a jövőt.

(Megjegyzem: ebben a fejlesztési tervben a történelmi Szatmár jelentős területe részes, amely táj egyébként a magyarországi Szabolcs-Szatmár-Bereg és a romániai Satu Mare megyék részeként egyidejűleg a '90-es évek elején megalakult Kárpátok Eurorégiójának is elemi részecskéje. E nagy szervezetben még további négy hazai megye, Kelet-Szlovákia, Délkelet-Lengyelország vajdaságai, Ukrajna nyugati fele és Románia északi, északnyugati megyéi is tagok. Belátható, hogy ekkora területegység nem alkalmas a finom, a csak néhányszor tíz településre, gyakorlatilag tizenöt-húsz ezer emberre kiterjedő fejlesztőmunkára; ekkora léptékben az emberek nem, legfeljebb a nagy struktúrák, a nagy szervezetek érhetők el. Helyesebben: még a Kárpátok Eurorégióján belül is a határmenti kezdeményezések százaihoz lenne szükség ahhoz, hogy aztán az azokban érintett területek (és emberek!) integrálhatók lehessenek a hatalmas területbe. Közülük pusztán csak egyetlen ez a most röviden összefoglalt, miáltalunk bonyolított szatmári fejlesztőmunka. S még ennek is hol a vége?! Korántsem tartom feleslegesen persze az eurorégiós léptéket, az azonban számomra világos, hogy - más funkciójuk mellett - erőnként kéne boruljanak a hasonló, a határon átnyúló kezdeményezések sokaságára. Meggyőződésem, hogy csak ezektől a sze-

lid, a helyben élők speciális óhajára és lehetőségére figyelmes programok megvalósítását követően várható el a nagy struktúra, esetünkben a Kárpátok Eurorégió együttműködésekre orientált módosulása - és hozzátéhetném, hogy értelme.)

Határmenti együttműködésünk néhány tanulságát sem haszontalan talán összefoglalnunk azok számára, akikben - talán éppen a bevezetőben megfogalmazottakhoz hasonlatosan - rokon szándék él. Ennek egyik eleme a tapintat tájékán írható körül. Erről szólván nem csak arra gondolok, hogy nem illik a Székelyföldre való, onnan érettségije után menekült (s mint említettem, a '70-es évek derekán kívánságára ott eltemetett) Apám által egyébként kávéházi zeneként leszólt erdélyi (ügynevezett) "himnusz" kárörvendve lejátszani a vendégségbe érkezett romániai román polgármestereknek. Akiknek fogalmuk sincs arról, hogy miért állnak föl zavartan a nekik ismeretlen dallamra magyar vendéglátóik? - nekik ráadásul semmi közül Erdélyhez, jövén a Partiumból. Láthatóan semmi közül a nyolcvan évvel ezelőtti határmódosításhoz, lévén annál felényivel fiatalabbak. S különösen nincs közülük az egészhez, mert őseiket éppen a szatmári békét aláíró Károlyiak voltak szívesek beinvitálni jelenlegi falvaikba, hiszen vélhetően azt ők maguk is megmosolyogják, hogy esetleg Decebal elrómaiásodott utódai lennének.

Szükség volt a tapintatra akkor is, amikor kiderült: a romániai (megjegyzem: ugyancsak általunk írott) pályázatot valaki ellopta. Nem a pénzt, mert azt már meg sem ítéltették, hanem a szöveget, amelyet aztán - állítólag - szétdarabolva, egyéb pénzosztó helyekre postázott az ismeretlen. Nagy kérdés volt, hogy a tükörprojektre tervezett cselekvési programot miként valósítsuk meg a romániaiak nélkül? - éppen a tapintatra figyelemmel ezt úgy oldottuk meg, hogy min-

den összejöveteleinkre meghívást kaptak, s náluk is tartottunk ilyen, az adottságaikat szemrevételező összejövetelet. Változatlanul partnerként, csak éppen csendestársként kezeltük őket, ám persze települési adottságaik feltárását nem volt miből finanszírozzuk (vagy éppen finanszírozniuk). Abból a megfontolásból azonban, hogy ők vannak a határ túlsó oldalán, minden szándékunkról tudtak, s azokhoz később szabadon igazodhatnak. Reméljük, hogy a talán elkezdődő folyamatokhoz igazodnak is.

Óhatatlanul tapintatlanok voltunk akkor, amikor a már korábban lábjegyzetelt Határmenti Együttműködések és Fejlesztések Fórumának közös nyilatkozatát-állásfoglalását szövegeztük. Nem gondoltunk ugyanis arra, hogy a leendő Fórum funkciói és feladatai közé illesztett "információt gyűjt" szókapcsolat romániai értelmezésben belbiztonsági és kémelhárítási szakkifejezésnek minősül, s ilyet (helybéli állapotokról és lehetőségeikről szólván) ők nem is szolgáltathatnak senkinek, bár bizonyára szívesen veszik e szervek azt, ha hasonlót másoktól majd (be)súgnak nekik. A szöveget a romániai polgármesterek kérésére a "tájékoztató" szóval javítottuk, amely bár magyarosabb, s továbbá ugyanazt jelenti, de nem rendelkezik az előbbi szókapcsolat valakik által félreértelmezhető, mágikus erejével.

A határ túlsó oldalán nem csak magyarok élnek, így gondoskodni kell a két- vagy többnyelvűségről a dokumentumokban (a meghívókban, az összefoglalókban, az emlékeztetőkben stb), ugyanúgy, mint a "hivatalos" megbeszélések során. Nálunk - éppen Bondics Miklós áldozatos közreműködése miatt - erre nem volt szükség,⁸ de nem szükségképpen találunk erre minden tekintetben alkalmas személyt. Ekkor tolmácsot (környékbéli tanáremlőt?) kell keressünk.

És az sem biztos, hogy ingyen. Ugyancsak itt, a tapintatosság tájékán kell megjegyezni azt, hogy vannak emberek, akiknek kö-

telezettségei körébe tartozik (vagy tartozhat) a határmenti együttműködés szorgalmazása, az abban való részvétel, s teljesen természetes, ha ezzel kapcsolatos kiadásait valahol (ahol tudja) elszámolja, elszámoltatja. Vannak azonban, akik nem a hivatalbéli felelősség okán, hanem a megoldandó feladathoz értő szakemberként, ám az adott helyszín szempontjából magánemberként kerülnek ebbe a helyzetbe. Vagy úgy, mint egyszeri, esetleg az adott témához többször is alkalmazott szakértők (településfejlesztők, környezetvédelmisek, vízügyesek, közlekedési mérnökök vagy akár tolmácsok stb.) vagy úgy, mint az egész fejlesztési folyamat szakértő generálói. Nekik nem munkaköri kötelességük az adott helyen és időben való munka; utazásuk, ott-honaiktól való távollétük kényszerű kiadásokkal jár, arról nem beszélve, hogy az ilyen jellegű munkák segítségével élnek. Nemcsak kiadásaik megtérítése illendő tehát, hanem még tiszteletdíj is jár nekik. A legegyszerűbb a kiadásaikat fedező napidíj és a keresetüknek számító, napokra kalkulált tiszteletdíj helyi lehetőségek szerinti, de a szokásos alapárakra figyelmes összegének megfizetése; megjegyzem, javadalmazásukra a nyugat-európai pályázatok is ezt a két jogcímet alkalmazzák.

(Meglehetősen természetes, hogy egy autószerelő-műhely rezsióradíj, egy építész "mérnöknap", egy nyelvtanár órabér, egy ügyvéd a nála kialakult tiszteletdíj megfizetése mellett dolgozik, és könnyen belátható, hogy keresetét leadózva ezen nincs mit szégyenkeznie, hiszen ebből él. Pénzből él a határmenti térségfejlesztést felvállaló település- térség- és szervezetfejlesztő, a közösségfejlesztő szakember is éppen úgy, mint ahogyan az egyéb fontos szakemberek is tudásuk értékesítéséből tudnak megélni, mégha manapság szokatlan az, hogy tartják a markukat. Helyesebben: tartanak, ha valaki értéknek gondolná közreműködé-

süket. E sorok írója rögzíti abbéli véleményét, hogy ez valóban érték, és nem látja be, hogy ha közreműködésükkel új állapotok, új helyzetek teremődnek, az annak létrehozásában oroszlánrészt vállaló, katalizátor-szerepet betöltő szakembernek miért kellene szégyenkeznie ezért? - a tapintatosságot velük kapcsolatban éppen a megfizethetőség kell jelentse.)

További, ezzel összefüggő tanulság, hogy óhatatlanul szükséges a határmenti együttműködést szakértően vezérlő szervező munkája, s nemcsak azért, mert a helybéliek nem látják a fától az erdőt, hanem azért is, mert őt nem köti a kialakult helyzetek szinte automatikus béklyója. Szatmári munkánk nagyon egyszerűen példázta ezt akkor, amikor a kezdeményezésben érintett polgármesterek döntő többsége lehetetlennek vélte a gátak tetején megvalósítandó kerékpárutat, vélhetően abból az álláspontból, hogy azokon ma sincs ilyen. Az illetékes vízügyi hivatalnál tett látogatásaink és megbeszéléseink során azonban hamar kiderült, hogy létesítésükkel a hivatal nagyon is egyetért, azt kívánatosnak és örvendetesnek tartja. Egyrészt, mert a jövőben is várható magas vizek esetén a gát koronáján e célból burkolt út megkönnyíti az árvíz elleni védekezést; másrészt, mert a kerékpárút léte és folyamatos használata fokozza a gátra fordítandó figyelmet. Arra ekkor immár nemcsak a gátör, hanem a turista-forgalomból (egyre jobban) élő önkormányzatok, sőt, a kerékpározó polgárok is figyelnek. A hivatal hajlandónak mutatkozott arra, hogy e célból javaslatot fogalmazzon (ezt meg is tette), vállalkozott a tervek elkészítésére, sőt: gátjavítási-felújítási terveit képes lenne annak alárendelni.

Hiába tudom, hogy ugyanerre az eredményre jutott volna egy ambiciózus helybéli polgármester; mégsem jutott egyikük semmire sem. Vélhetően másutt, másról szólóan ugyanez le(het)ne a helyzet.

Még e témánál maradva: aki nem ismeri a kerékpáros turizmus nyugat-európai állapotát, el sem tudja képzelni, hogy a hosszan kiépített, infrastruktúrával bővel ellátott lehetőség mekkora forgalmat jelent! Én magam a Duna ausztriai szakaszán kajakozva jöttem rá, hogy egy hetes utunk során nemcsak azért lehetetlen a bukolikus természetközelség, mert motorcsonakok százai szántják a vizet (ám hozzánk közeledve - itthon ismeretlen magatartásként - szép lassan lefékeznek a hullámozást mérséklendő, és nevetve köszönték, hogy köszönjük), hanem azért is, mert mindkét oldalon kerékpárosok ezrei járnak föl s alá Passautól Bécsig és vissza. Gyerekek, öregek, középkorúak, fiatalok; az utánfutókban nagymamák és csecsszopók; osztályok, baráti társaságok, kollegák, összeverődött idegenek. A vízről honnan is számolhattam volna össze, hogy hányszor tízezren vannak azok, akik kiszolgálásukból élnek? - de nem lehetnek kevesen, hiszen partot fogva minden esetben percekig kellett várnunk, míg boltot-sörözőt keresve átfuthattunk közöttük. Meg nem valószínű tapasztalatunk tehát, hogy áldozni kell a boldogabb országokban érzékelhető állapotok megtekintésére; nemcsak azért, hogy el lehessen képzeni, melyik ötlet mit jelent, hanem mert az állapotok bekövetkeznek nálunk is. Különösen, ha teszünk is érte. Tapasztalhattuk, hogy e térségben óriási a külső-felső segítségben bízó elvárás és remény, amely bizonyára a szociálistának mondott korábbi, redisztribúciós időszak lenyomata még az életük javát akkor élt polgármesterekben, képviselőkben és polgároknakban. A romániai határoltal települési vezetőiben nem volt ekkora a fentiekben való bizodalom, s ők bizonyára jobban tudják nálam, hogy miért. Nálunk, értsd: Szatmár magyarországi töredékében ez már a szükséges cselekvést bénító határig ért: a statisztikai jelentésektől kezdve a miniszteri látogatásokon át az időközi választásokig csak

ezt, a segítséget, a megértést, a közreműködést várják. Hogy valaki majd felfigyel! Hogy valaki majd megért! Hogy valaki majd ad! Hogy valaki majd közreműködik! Kicsoda? - kérdeztük.

Válasz általában csak egy lesajnáló mosoly volt, amelyen látszott, hogy ha nem értjük, akkor nem lehetünk jó elvtársak. Mi magunk viszont nem is akartunk azok lenni, inkább őket bátorítottuk önálló településszövetség, határon átnyúló térségfejlesztő egyesület megalakítására (megjegyzem, ez utóbbi a Kraszna mentén "Ecsedi láp Szövetség" néven a környék hazai településeire nézvést nagy nehezen meg is alakult); közös pályázatírásra, egymás ellen való kijátszásuk megakadályozására a folyamatos eszmecserére, hazai és külföldi tapasztalatszerzésre, közös pénzalap létesítésére stb. Többségükről nem tudták és nem értették, hogy miért? - és bár nem szívesen írom le a többségében jól megismert és megszeretett emberekről, hogy úgy látom, csak nemzedékváltás után támadhat fel a valódi, a felelős önállóság.

Hogy másutt mi lehetne a teendő a határmenti együttműködést elősegítendő, kívülről és távolról pontosan nem tudható. Elsősorban azért, mert sok az olyan a határ mentén lévő település, ahol a kérdésre abszolút konkrét válasz adható helyben; a megoldásra váró helyzet vagy a régmúlt helyreállítás, a hajdani viszonyok rehabilitációja, vagy e mellett, esetleg ettől teljesen függetlenül egy új kihívás, egy új helyzet helyi körülmények szerinti megoldása. Másutt a történelem keríti a tennivalót, mint az utóbbi években Beremenden: ott a délszláv háború elől menekülőkkel kapcsolatos hirtelen jött tennivalók szabályozták a főlvállalt helyzetet, s korántsem az erre predesztináló múlt, vagy éppen a tudatos előretervezés. Ám azért bizonyára összegyűjthető néhány olyan építőelem, amelyből az

általánosan megtervezhető tennivalók felépíthetők:

- a település, a térség kapcsolattörténete;
- az elszakított kapcsolatok rehabilitálása;
- a települési mai szellemi és fizikai adottságainak számbavétele itt és ott;
- helyi különlegességek, kitörési pontok;
- szellemi adottságok (egyesületek, intézmények, csoportos akaratok) itt s persze ott;
- nagyterületi (regionális) szándékok.⁹

Az alábbiakban ezeket tekintjük át. Ám hogy Bodrogközre és Bodrogköz településeire, Zemplénre és Zemplén településeire, Gömörre és Gömör településeire, vagy bárhová máshová mindebből mi vonatkozhat, vagy éppen mi vonatkozik, azokra a helyben élőknek kell választ adniuk. Persze senki másnak, mint elsősorban maga-maguknak.

Az alábbiakban ezeket részletezem egy kicsit.

A település, a térség kapcsolattörténete manapság még könnyen feltárható, és nemcsak a dokumentumokból, hanem a még élők emlékezetéből, amire - javasolom - a leginkább hagyatkozni kell. Rokonság, szülői barátság, ebből a gyermekek családjaira is átszállt ismeretség, sógor-komaság kötheti össze a határral jelenleg elválasztott településeket, s ezek mindenütt mind közismeretek. A múltó idő miatt azonban nem árt összegyűjteni, és valamilyen formában rögzíteni ezeket, és persze a könyvtárakban, levéltárakban föllelhető, az immár történelmi léptékbe került kapcsolatokat is. A közeli, a rokon települések önkormányzatainak hasonlóan fogalmazott határozataiban meg is örökíthető a hajdani, s újból főlvállalt kapcsolat, beleértve ebbe a kapcsolatápolás, a kapcsolatépítés további módjait, formáit. A múltban összekötött sorsú települések esetén a közös helytörténeti, helyismereti kiadvány, együttes térkép, képeskönyv, a közös (ne feledjük, hogy a tapintat végett többnyel-

vű!) kalendárium, a közös alkalmi újság, a közösen használt, azonos frekvencián sugárzó közösségi rádió mind-mind a kapcsolatok fenntartásának és továbbépítésének eszköze lehet. A historikus kapcsolatban álló települések önkormányzatai ragaszkodhatnak ahhoz, hogy saját gyerekeiknek saját iskolájukban saját környezetük ismeretét, és azon belül a határ túlsó oldalaira került testvér-település(ek) történetét, esetleg a kistáj országos(ok)tól elkülöníthető történelmét oktassák is itt és ott ugyanúgy a tanítók; talán a közös óvodai mesekönyvek és a közös elemista tankönyvek sem illúziók már, ha egyszer a németek és a franciák Elzászban kipróbálták ugyanezt.

A polgárok, a családok amúgy is szervezik tovább maga-maguk kapcsolatát, átmenvén esküvőre, keresztelőre, temetésre, névnapkor vagy újév, húsvét alkalmából, s talán a hivatalok, a helyi intézmények is megteszik ebben a magukét. A vállalkozó kedvűekről azért nem szólok külön, mert saját jól felfogott érdekük szerint már eddig, s bizonyosan ezt követően is kihasználják a lehetőségeket. De talán nem haszontalan a polgárok civil szervezeteinek szorgalmazása, az itt és a túloldalon hasonlóan és közösen főlvállalt azonos célokra szervezett egyesületek megalakítása, amely nemcsak új dimenziókat nyit a bármiféle kapcsolatok ápolásában, hanem az ebben személyesen nem érintettek számára is a cselekvés lehetőségét adja. Persze nem tudhatom, hogy ez miben realizálódhat: hol a hegyközségi együttműködésben és a közös borversenyekben, hol a természet- és tájvédelemben, hol a még élő télbúcsúztató - tavaszköszöntő hagyomány ápolásában éppen úgy, mint a bármiféle közös rendezvényben, a közösen fenntartott tűzoltóegyesületben, tánc-vagy zenekarban, kórusban.

Az elszakított kapcsolatok rehabilitálása nemcsak az emberi, a családi, a baráti kör számára értelmezhető, hanem a kistájra,

vagy éppen a kettő, talán három falura jellemző szellemi hagyományok közös felújítására, a valamikor még közösen funkcionált bármiféle intézmény akármilyen együttműködésére, a mezőgazdaság, az állattenyésztés terén hajdan volt közös feladatmegoldásra, a gyümölcsstermesztés, a termény-vagy termékfeldolgozás, a bányászat területén korábban kialakult együttműködés felelevenítésére, a közös tájra-földre jellemző bor termelésének azonos eszközökkel történő szakszerűbbé (ihatóbbá, értsd: piacképesse) tételére, és mindezekkel a másik ország környékbeli piacán való megjelenésre is. A gabona összehangolt betakarítása, a gépi erő közös kihasználása, a gyümölcsaszalás, a közösen kezdett biotermelés, a tájakra jellemző vadak helyi hagyomány szerinti feldolgozása, a malommanufaktúrák, az adott tájékon jellegzetes és különös gyümölcs bármiféle és sokrétű közös elkészítése mind-mind része lehet ennek, figyelemmel a hajdani, akkor még természetszerű együttműködésre, de figyelemmel az azóta kialakult helyzetekre, a másik ország valamire érzékeny felvevőpiacára, a helyben még élő termelési-feldolgozási hagyományra, az abbéli, remélhetőleg még meglévő kultúrára.¹⁰

Nem szükségképpen állami vagy éppen önkormányzati erő szükséges ehhez, inkább a bátorított magánkezdeményezések sokasága, amely bizton támaszkodhat nemcsak a hazai, hanem a brüsszeli forrásokból származó támogatásokra, hitelekre is. Az előbb emlegetett állami, de különösen önkormányzati "bátorítás" alatt időleges kedvezményeket, épületek és esetleg még meglévő területek rendelkezésre-bocsátását értem, a munka nélkül lévők hosszabb távú foglalkoztatása érdekében adott újabb előnyöket. Az ország belsejében is összefonódhatnak és össze is fonódnak vállalkozók, munkavállalók, települések, termelési szisztémák és a lehetőségek kínálta, a szükség diktál-

ta együttműködések, termékfeldolgozó kisvállalkozások, manufaktúrák, üzemek. Ehhez hasonlatosan gondolom a határon átívelő gazdasági együttműködést is, azzal a különös hozadékkal, amelyet a másik országnak a hazaitól eltérő viszonyai jelentenek a különféle lehetőségekben.

A település szellemi és fizikai adottságainak számbavétele itt és ott

Ahhoz persze, hogy ennek bárhol nekilátszanak, tökéletesen tisztában kell lenni a települések minden adottságával és lehetőségével - bár tapasztaltuk (és nem csak Szatmárban) hogy az érintettek mindenütt azt hiszik, hogy saját magukról mindent tudnak és ismernek. Mégis: amikor a munkanélkülieknek nem képzettségére, hanem képességeikre kérdeztünk rá, csak bámultak, hogy mire gondolunk. Amikor a telkeken még meglévő, évtizede kihasználatlan istállók, terménytárolók számát kérdeztük (például Baranyában, hogy azokat a sok kicsi termelőhelyet telepíteni akaró vállalkozóknak kijánlhassuk), ugyancsak nem tudtak választ adni, és nem is értették, hogy miképpen tekinthetjük értéknek a mindenki házatáján természetes, mívesen megépített, erős, téglafalazatú és cserépfedésű, de régóta üres építményeket. Számos természeti tünemény is természetes helyben azoknak, akik környékén (egyébként szigorúan védett) növények, állatfajok élnek; nem jut eszükbe, hogy bárkit érdekelhetnek, hiszen saját helyébe szorítva ki gondolná, hogy másutt nincs ilyen?¹¹

Meggyőződésem, hogy az adottságaikat részletesen feltárási településeknek e munka elvégzésére külső segítőt kell keresniük-alkalmazniuk saját településük polgárainak emberi-szellemi; a község épített környezete és határa fizikai adottságainak összegyűjtésére. Összegző munkájuk eredményét azonban a feltárást végzők alaposan meg kell beszéljék az önkormányzat

tagjaival, más helybéli bölcsekkel, az érdeklődő vállalkozókkal, a felelős értelmiségiekkel. Megbeszéléssorozatuk eredményeképp összegezhető a helyben véglegesnek ítélt leltár. Az elkészült lajstromot aztán ismét hosszasan meg kell beszélni a hasonló feltárást már megszervezett, a határon túli szomszédos településsel, esetleg az általuk egynek gondolt kistáj más, az akciót ugyancsak megoldott településeivel. Csak így, lépésről-lépésre haladva készíthető el az az adottság-gyűjtemény, amelyet azután az együttműködésben részes települések hasonló listáival egybefoglalva lehet újból átgondolni, a vállalkozások fejlesztéséhez értő szakembereknek eljuttatni, a valamiben fantáziát látó helybéli vállalkozók rendelkezésére bocsátani, vagy külső, távoli befektetőknek kijánlani.

A helyben elképzelhető "kitörési pont" harcias megfogalmazása alatt azt az egy (vagy több, de egymással összefüggő részletekből épülő) fejlesztést értem, amelyet egyébként csak a fent részletezettek megoldása végeztével lehet megállapítani. Az adott településre, a határon túl lévő társára vagy akár a határon átnyúló kistáj településeinek közös "kitörési pontja" alatt a legfontosabb fejlesztési tennivaló meghatározását értjük; azt, amelynek megvalósításáról a település (vagy környéke) jelenlegi állapotának döntő mértékű megváltozása remélhető.

Sikerétől több más, ugyancsak pozitív folyamat elindulása várható. A kitörési pontként elhatározott, vélhetően bonyolult cselekvés megvalósítása csak akkor sikerülhet, ha elérése érdekében minden ennek rendelődik alá, s ha elérésére további fejlesztéseket úgy és azért kezdeményeznek, hogy a változó állapotok végül mintegy kikényszerítsék elérését. A jelenlegi helyzetből való "kitörés" nyilvánvalóan szorosan kötődik az adottságokhoz, az érzékelt, vagy éppen még ismeretlen és feltárándó erőfor-

rásokhoz. (Megjegyzem: a helyben föllelhető értékek közül bármi elindítója lehet egy hosszabb távú fejlesztési folyamatnak. Valószínű, hogy a kitörés, a radikális változtatás útja és módja már megfogalmazódik a kívánságok, a vágyak között is, de ezt bizonyosra nem vehetjük.)

Egy francia település- és közösségfejlesztőt egy reménytelen helyzetű kisváros hívott segítségül helyzetének megváltoztatására. Valóban nem volt ott semmi olyan elem, amelytől a változás kézenfekvő vagy egyszerű lett volna. Bezárt kisebb üzemek, megszüntetett bányák, nagyfokú munkanélküliség, elrontottnak vélt és ítélt, kilátástalanná nyomorodott életek. Az elköltözés is megindult volna, ha találtak volna fizetőképes keresletet lakásaikra és házaikra az ottaniak, de hát mint ez nálunk is tapasztalható, a válság sújtotta helyre senki sem vágyik.

A tájékozódással töltött napok közben észlelte a vendég a városka mellett húzódó csatornát, amelyen föl- s alá közlekedtek a bárkák. Évtizede így hajóztak azon. Mindenki untig ismerte, senki sem törődött velük. Nem volt miért megállniuk, hiszen nem vezetett ide fontos út, nem volt vasútállomás, így átrakó sem kerülhetett oda. Sohasem volt ott fontos üzem, nagy tömegű mezőgazdasági áru, amit el kellett volna vinni.

Egy bárkajavító műhellyel kezdtek. Idővel bővíteni kellett. Büfére, később étteremre, végül szálláshelyre lett szükség. Később mindezekből egyre több. Egy kamionos vállalkozó is megtelepült. Idővel egyre több

szállítanivalója akadt. Hamarosan nagyobb kikötőt építettek.

A "kitörés" persze bizonyosan versenyfutás is az esetleg hasonló helyzetben lévő településekkel. Bizonyos, hogy a prosperitásának első grádicsához érkezett városka szomszédai is megtehették volna ugyanezt. De nem tették. Arról nem szól a fáma, hogy velük mi van, de gyanítható, hogy esetük-

ben is fellelhető olyan belső tartalék, adott-ság, erőforrás, amely más úton-módon ki-mozdíthatja őket elesetségükből.

Egy határmenti település a "különleges gaz-dasági övezet" kölcsönös, ide- és odaát egy-aránt megpályázandó státuszára vágyik, amely reményeik szerint a határtól függet-len. Ez mindkét országban hasonló előnyö-ket biztosítana a térségnek: kölcsönös vám-és adózási kedvezményeket adna. Másutt repülőtér kialakításában gondolkodik az ön-kormányzat, amely két ország városainak (és piacainak!) gyors elérését, illetve áru-juk Budapestre irányuló gyors továbbítását tenné lehetővé. A harmadik szabadegyetem-et szervez bel- és külföldi szakemberek-nek, települési vezetőknek az együttműkö-dés útját kölcsönösen keresve. A negyedik a vasúti pályát hosszabbítaná, amellyel át-menő teher- és személyforgalmat teremte-ne. Az ötödik évek óta közös népfőiskolán készíti fel a határ két oldaláról érkezett ér-deklődőket, kistáji kitörésüket az összehan-golt turizmusban feltételezve.

Ki a megmondhatója, hogy közülük melyik lesz sikeres és melyik vérzik el külsődleges okok, ügyetlenkedés, kishitűség vagy más miatt? Vagy talán éppen azért, mert helyte-lenül becsülték fel lehetőségeiket, mert csa-lóka volt reményük, óhajuk? Érheti vereség őket a már emlegetett versenyfutás miatt is. A jelenlegi helyzetet azonban nem erre gon-dolva élük át. Évtizedek óta várt esély terem-tődött számukra a kitörés látványos le-hetőségével.

Sikerülhet két ország eltérő lehetőségeit a mindkét államban azonos jogi státuszú tér-ség különleges előnyeivel kihasználni, és oda - a biztosított előnyök, és így a nagyobb profit miatt - több vegyes vállalkozást lete-lepíteni. Sikerülhet a repülőtérrel olyan légiforgalmat bonyolítani, amely aztán a föl-dön is munkát, beruházást eredményez. Hozzájuk képest kevésbé látványos a kitö-rést képzéssel, eszmecserével, gyakori ta-

lálkozók szervezésével, a kölcsönös együtt-működést közös gondolkodással keresők útja. Mindegyikük sikerében bizakodunk, de úgy véljük, hogy legkevésbé az emberek fej-lesztését végzők csalatkozhatnak. A kitörés-nek ez gyaníthatóan lassúbb, de biztosabb útja. Nem engedélyektől, nem külső érdeklődőktől, nem importált pénztől, nem idege-nektől függ.

A "kitörés" persze nem szükségképpen csak egy dolog, egy ötlet, egy terv, egyvalami-nek a megvalósítása. Kitörést jelenthet a kö-vetkezetes tudatosság is. Igényességben, tisztaságban, rendezettségben, egy elhatá-rozott szándék hosszú távú, töretlen meg-valósításában.

Balatonfüzfő inkább ipari település volt a köztudatban, mintsem üdülőhely. A két vi-lágháború között odatelepült vegyiüzem la-kótelepe, minden bája ellenére akárhol le-hetett volna. A tóparti falu is inkább a hátát mutatta a víznek, semhogy arra fordult vol-na. A vasút, az országút is elválasztotta at-tól. Előtte Akarattya, Kenese, mögötte Almádi nagy múltú, jeles fürdőhelyek stran-dokkal, kiépített infrastruktúrával, erre vo-natkozó hagyománnyal és ismerettel.

Aztán egyszer csak megnyílt egy olyan strand, amelyhez hasonlóan rendezett és igényes messzi környéken nem volt. Elsők között építettek csúszdát, a strandon ren-dezvényeket szerveztek. Fölépült egy uszo-da, amelyet bármikor használhatott bárki. Egyszer csak át lehetett menni a vágányo-kon és lett parkoló is elegendő. Útjai bur-koltak, jól világítottak, fái gondozottak. Ró-mai romokat leltek, bemutatóhelyét már terve-zik. Középkori templomromját konzervál-ták. Parcelláznak, középületeket emelnek. Ünnepekkor zászlók lengenek a deltánál. Európa zászlaja is, hiszen nemzet-közi üdülőhellyé vált.

Hogy mindebből mennyi a vezetők szemé-lyes ambíciója (és persze sikere), mennyi az önkormányzaté, hogy milyen szerepe

volt ott a közmeghallgatás óta is rendszeresen megtartott falugyűléseknek, és milyen szerepe van a helyi újságnak, és persze a nyugdíjasokkal, a lakótelepen lakókkal és a legkülönbébb lakossági csoportokkal való folyamatos (nem mindig békés és harmonikus) párbeszédnek, ki tudja ma már! Tagadhatatlan, hogy kitört a Nitrokémia kötöttségéből, falusi be- és elzártságából, korábbi szürkeségéből és markáns, jövőjét immár több lábon megélő, sikeres településsé vált.

Hajós kitörése is tudatos fejlesztőmunka eredménye. Itt a helyi társadalom szövetségbe beépült népművelő vált a fejlesztés motorjává. Bizonyosan nem "kitörési pontként" észlelte az akkor még romos pincefalut, noha annak rehabilitációja érdekében végzett évtizedes munkája során világossá vált, hogy rendbetétele a település jövőjének záloga. Ott manapság természetes az idegenforgalom, immár piacképes a bor, több autóbusznyi a szálláshely, és mindennapos a német kapcsolat, amely a nemzetiségi tudat életbentartásához nélkülözhetetlen. A vendégeskedés eredményeképpen megteremtett újabb beruházások is a leleményességét dicsérik.

A kitörés lehetőségét véletlenek is hozhatják, de bizonyos, hogy azt észre is kell venni. Ki tudja, hány település miben élte meg azt a véletlennek mondható alkalmat, amelyet elmulasztott kihasználni! Nagyobb város esetében persze csak több ilyen alkalom egyidejű megjelenése (avagy ennek tudatos előkészítése) jelenthet markáns kitörést. Kisebb településeken azonban lehet, hogy az apróságok észrevételén múlnak a dolgok.

Nagyszakácsi annak köszönheti jelenkori kitörését Somogy többi falvához képest, hogy valakinek eszébe jutott: a királyi szakácsok utódai a helybeliek. Nagyrendezvényük kiemelte a falut a környék települései közül, vendégforgalma kapcsolatokat teremt, a he-

lyiek látókörét bővíti, idővel majd észrevétlenül életminőségüket változtatja meg. Még nincs szó hajósi méretű vendégforgalomról (egyelőre!) bár az sem biztos, hogy mindennütt a tömeges vendégjárás a cél. Az sem tudható bizonyosan, hogy az ugyancsak somogyi Bánya mit és mennyit köszönhet a természetes gyógymódok hazai divatjának, annyit azonban máris, hogy ismertté válva felértékelődtek a határában lévő telkek, és így nemcsak a helyi tulajdon, hanem a helyi polgárok élete is. Még ennyire sem tudható, hogy Kakasd kezd-e valamit különleges, Makovecz Imre-tervezte Faluházával, amely Szekszárd és Pécs között már az építkezés során is megállásra készítette az autók többségét. Ha a nem messze lévő Sió csárdát és a paksi templomot, Makovecz közeli munkáit is a saját maguk kitörési pontjának gondolnák, logikus lenne, ha egy-két helyiségükben a hazai organikus építészet múzeumát valósítanák meg. Múzeumot? Azt is. Időszaki kiállításokat is, előadásokat, találkozókát is. A témáról konferenciákat szervezhetnének, kiadványokat jelentethetnének meg. Bonyháddal a hátuk mögött nem is kellene a jelenleginél bővebb infrastruktúra, bár szinte biztos, hogy a megállított idegenek kiszolgálására megmozdul a helyben holt töke.

Elemi részecskéi ezek egy-egy település jövőjének, de hát az ilyen apró darabokból, az ilyen véletlenekből, az ilyen ötletekből épülhet ki az a híd, amelyen a jövőbe sétálhat néhány száz helybeli polgár. Ők így, mások mással, másként.

A jelenlegi - megjegyezzük: bármilyen - állapotból való kitörés nyilvánvalóan nem sikerülhet egy polgármesternek magában, és nem elegendő hozzá pusztán a képviselőtestület egyetértése. A polgárok cselekvő hányadának (nem egy esetben előfordulhat, hogy egyelőre kisebbségének) egyetértése, segítő közreműködése nélkül nehezen valósítható meg bármi, nemhogy hosszú tá-

vot meghatározó, esetleg több évre is feladatot adó, bizonyára áldozatokkal járó fejlesztőmunka. A közösen meghatározott kitörési pont melletti döntés más ügyeket esetleg hosszú évekig halaszt, és ha nincs ezt a helyzetet elfogadó többségi türelem és megértés, könnyen kedvét szegi, hibát vét, a sürgetéssel helyzetet ront a vezérléssel megbízott személy vagy társaság.

A kitörési pont keresése és meghatározása tipikusan az a feladat, amelyben leginkább elkél a már többször emlegetett külső szakértői szem, a távoli, a helyi állapotokba és viszonyokba avatatlan szakember, az adott helyzet lehetőségeire érzékeny fejlesztő. Kész megoldással bizonyára egyikük sem rendelkezik, de hát miért is bírna ilyenekkel? Ám kérdésföltevéseik, a legkülönfélébb emberekkel való, az előéletől és az előítéletektől mentes beszélgetéseik, a feltehetően hosszan zajló, kisebb csoportokat átfogó hangos gondolkodásuk (mint szelíd technikák), a vélhetően elindított helyi képzések aktivizálhatják a saját, és aktivizálhatják a helyi partnerek gondolkodását.

Ennek találkozását kell kívánni. Tagadhatatlan, hogy ehhez is szükséges a türelem.

Kitörési pontot persze csak ott találhatunk, ahol jó a levegő, ahol iható a víz, ahol nem süllyedünk szemébe, ahol járhatóak az utak, van orvos, telefon, megfelelő kereskedelem és elegendő szolgáltatás, ahol a helyi társadalommal folyamatos párbeszédet tart az önkormányzat, hol információkhoz juthatunk, ahol összejöhetünk beszélgetésre, ahol fontos a másik ember, ahol feltáródtak a tartalékok, és ahol a helyi ember a legfontosabb erőforrás.

Szellemi adottságok (egyesületek, intézmények, csoportos akaratok)

Már korábban szót ejtettem arról, hogy az egyéni-családi magánjellegű, és az önkormányzatok által képviselt hivatalos kapcsolatszerkezeten túl kell legyen helyben (és a

szemközti településen ugyancsak, akár a másik településével együttműködő, de azal akár egybe is szervezett) olyan civil akarat, amely egyesületi formában megjelenve képviseli a határon átívelő települési (önkormányzati, intézményi, vállalkozói) együttműködést, vagy akár generálja azt. Az egyéni kapcsolatok az idő előrehaladtával elgyengülhetnek, a hivatalosak egy itteni vagy túldoldali, szerencsétlenre sikerült önkormányzati vagy országos választást követően megakadhatnak, s különben is: a még törekeny határmenti együttműködések bizonyára erősen kiszolgáltatottak a (reméljük ugyan, hogy e téren a későbbiekben már soha többé nem ellenséges!) politikai indulatoknak. A "népet" azonban, mint tudjuk, nem lehet leváltani. Ha egy település népességének meghatározó többsége egyetért a határ túlsó oldalán lévő település polgáraival szervezett folyamatos együttműködéssel, s ezt nemcsak az ennek gondozására alapított egyesületének Alapszabályzatába írja, hanem cselekedetek hosszú sorával ki is nyilvánítja, akkor (legalább) a mindenkori helyi hatalom nem kerülheti meg őket, nem állhat ellent nekik.

Feltételezve a barátságos viszonyokat, a demokráciát.

A feltárt és rögzített múltbéli együttműködés, a település rehabilitált egyéni, intézményi és önkormányzati kapcsolatai, az együttműködés lehetséges útjait keresendő elvégzett helyi állapotfeltárás, a kitörési pont esetleg egyeztetett, vagy éppen közös meghatározása akkor épül be valójában a település polgáraiba, ha saját civil szervezetük gondoskodik folyamatos fejlesztéséről. Ahhoz, hogy ez ne akció, eseti fellángolás, esetleg egy választási ciklusra, netalán kampányra szűkülő alkalom, hanem szervesen épülő, az idők végtelenjéig tartó folyamat legyen, az ügy közösségi gondozása szükségeltetik.

És ezen túl még néhány apróság.

Például az, hogy mindenki ismerje a szomszéd, a határon túli település anyaországai többségi nyelvét. Bár magam is jártam olyan dél-alföldi városkában, amelyben az érettségiző fiatalok közül sokan nem szülőhelyén, hanem az ország általuk boldogabbnak hitt nyugati felén vélik megtalálni boldogulásukat, de hát persze tudom, hogy döntő többségük e szomorú szándék ellenére sem költözik el, hiszen nincs hová. Lehet tehát, hogy a határok mentén lévő települések fiataljai is hasonlókat forgatnak fejükben, de tudnunk kell, hogy az ugyancsak illúzió; az ő többségük is leginkább helyben marad, s ott kell gondoskodniuk magukról éppen úgy, mint leendő családjukról. Az európai struktúrákba és lehetőségekbe kerülve bizonyára ismerni kell egy odaválós nyelvet annak, aki boldogulásukat szélesebb íven képzele, de helyben (esetünkben a határhoz közeli településen) maradva a szomszéd nyelvét biztosan beszélni kell. Ezért persze az iskolák, s az iskolák gazdái a felelősek, de az egyetértő, a támogató háttér megteremtése a határon túli együttműködéshez ragaszkodó felnőttek: a szülők, mint helybeli polgárok dolga.

(Megjegyzem: nyelvtanárként alkalmazható a határ túlsó oldalán lévő település erre vállalkozó nyelvszakos pedagógusa, és ha nem lehet azt a tanmenetbe építeni, hát vasárnapi iskolában, hétvégi kurzusokon, a nyári szünetben lehet alkalmat teremteni erre, s ez esetben nem szükségképpen csak az iskoláskorú fiataloknak. S persze nem gondolom, hogy csak ideát kellene törekedni erre, hogy tehát csak hazai, a határ mentén élő fiataljainknak kellene szlovákul, románul, szerbül, horvátul, szlovénul vagy németül tanulni; az együttműködésben részes magyar települések iskolái is delegálhatnák magyar szakos, az idegenajkúak tanítására külön kurzusban felkészített pedagógusait az odaát szervezett tanfolyamokra. S ha az iskola nem vállalja mindennek bo-

nyolítását, s az önkormányzat feleslegesnek véli szerepvállalását? - bonyolíthatja mindezt az emlegetett egyesület is!)

Vélhetően az együttműködés fenntartásában oroszánrészt vállaló egyesület(ek)nek kellene felvállalniuk az abban érdekelt település vagy a kistáj településeinek közös érdekérvényesítését végző szervezet megalakítását is. Ha nem ők tennék, hanem a megye, vagy a megalakult eurorégió, akkor nem az ő(k) helyi, hanem azok nagyobb ívű szempontjai lennének meghatározók, s tán érzékelhető volt, hogy (ha nem is ellenükben), e szövegben a valódi lokalitás, a helybeliek érdekeinek valóra váltását szorgalmazom. Úgy képezem tehát, hogy a falvak, az érintett települések, vagy az azok együttesét jelentő kistáj határmenti együttműködéseiben jeleskedő civil szervezet(ek) az érintett önkormányzatok, és persze az érintett megyék, és igen: az érintett eurorégiók képviselőinek meghívásával, de leginkább az érintett vállalkozók, a közreműködésben részes intézmények, és az ugyancsak feladatvállaló egyéb civil szervezetek bevonásával fejlesztési (vagy ha ez a név már korábbi funkciókra foglalt, akkor "együttműködési", esetleg "együttműködés-fejlesztési") tanács néven új szervezetet hoznak létre, amely szervezet semmi másra, csak a feladatok és szándékok koordinálására való. Lehet ez alkalmi vitafórum, lehet ajánlattételre feljogosított társaság, lehet - átruházott funkciókat viselve - döntési fórum; működhet pénz nélkül, avagy pusztán pályázati nyereseményekből, működhet tagdíjból, vagy kötelező hozzájárulásokból, de létrehozhat lokális fejlesztési ügynökséget is, és alkalmazhat a határmenti kapcsolatok menedzseléséhez értő szakembert - mindez csak megállapodásuk, és Alapszabályuk kérdése.

(A dolgok mai állapota szerint igazából egyik államigazgatási szervezetnek sem feladata a határmenti együttműködés segítése; az

ezért egyébként sokat tévő Külügyminisztériumnak igazából túl kicsi ez a lépték, míg a Belügyminisztériumnak a határ átlépése miatt egyelőre túl nagy a feladat, a vidékfejlesztéssel foglalkozó főhivatalnak a "külföldiek" részvétele miatt tán túl összetett, a Miniszterelnöki Hivatalnak viszont túlzottan vidéki... A már korábban említett Határmenti Együttműködések és Fejlesztések Fóruma majd megpróbál ennek országos gazdát keríteni, ám egyelőre nem tudhatjuk, hogy milyen sikerrel. Félő, hogy helyben sem vagyunk másképpen: az önkormányzati törvény tulajdonképpen nem teszi a határmenti együttműködést a testületek és hivatalaik feladatául, dehát hogyan is tehetné! - így aztán fejkvóta, céltámogatás stb. sincs rá. Egyik önkormányzati intézménynek sem kimondott funkciója ennek támogatása. Az e térségben előforduló határőrség feladataiból adódóan pedig pusztán védelmez, a vámőrség természetes funkciója szerint tilt, ki más lehetne tehát az igazi gazda, ha nem a helyi társadalom maga? Ez jeleníthető meg tehát a határmenti együttműködés szorgalmazásáért működő, illetőleg létrehozandó egyesületeivel, és ezt jelenítené meg az emlegetett "fejlesztési", "együttműködési", "együttműködés-fejlesztési" tanács általuk való összeszervezése is.)

Ne feledjük: ez az ország már vagy nyolcvan éve körös-körül zárva van. Lehet, hogy voltak különbségek ebben ekkor-akkor, voltak könnyítések a '60-as évektől, megjelent a "kishatár"-átlépő, és egyre többször és több helyütt nyit alkalmi kaput Magyarország szomszédjaival valamely sátoros ünnep alkalmából, de ahogyan Európa bezárkózott az első világháborút követően, úgy zárkóztunk be mi és szomszédaink is, mégha ez a keleti birodalom idejöttével eszelőre is fokozódott. Igazából még ma sem vagyunk túl rajta, és csak reménykedhetünk, ha tán egy emberöltő múltával, valamennyi szomszédunk Európai Unió tagásával ez kö-

rülöttünk (is) végleg megszűnik. Nyithatnak e záron a nemzetközi szervezetek, különféle egyezmények, a mindenféle kormányok, de leginkább azok, akik a határ mentén ebbéli akaratukat megfogalmazzák, erre és e célból egyesületben szövetkeznek, és a határ záróvonalát az emberi, a hivatali, az üzleti és a civil kapcsolatok százezreivel minden nap minden órájában átlélik.

Mert leginkább rajtunk múlik a dolog. Hiszen hiába nyílna ki a határ, ha mi magunk nem mennénk át rajta.

Nagytérségi (regionális) szándékok

Egy adott település határon átnyúló együttműködésének tervezésekor, de különösen szervezésekor ajánlatos ismerni azokat a terveket és szándékokat, amelyeket kinek-kinek saját megyéje és a határon túli település(ek) közigazgatási középső szintje (ha van) megfogalmazott; amelyet a hazai nagyobb terület egység, a fejlesztési szándékokban illetékes régió (és esetlegesen a túloldali tervezési-fejlesztési terület egység) óhajt; s végül amit a területükön esetleg már szervezett, a határon átnyúló eurorégió akar. Már persze, ha megfogalmaztak, óhajtanak, akarnak bármit is e témát illetően. Könnyen lehet ugyan, hogy a deklaratív szintig már eljutottak valamennyien, tehát talál az érdeklődő nyilvánosan megfogalmazott szándékokat, de abban már bizonytalan vagyok, hogy azok nyújtanak-e számára határozott iránymutatást, valódi segédletet. Egyelőre fölöttébb gyakori ugyanis e szinten az olyan általános szöveg, amellyel a konkrét munkába kezdő nem tud mit kezdeni. Legfeljebb azt érezkelheti, hogy elvileg nincs senkinek semmi kifogása tervezett szándékaival.

Konkrétabb fogódzót jelentenek a határmenti kapcsolatok keresésében és gondozásában már régóta élen járó kereskedelmi és iparkamarák megyei irodái, a vállalkozásfejlesztés szervezetei, különösen ezek alsó, kistérségi szintje.¹² A határmenti

együtműködések tervezésében rajtuk kívül komoly tanácsadó lehet valamennyi, a regionális kapcsolatokat kutató akadémiai intézet, és náluk is konkrétabb tapasztalatokkal, s így tanácsokkal rendelkezők azok a szervezetek, amelyek valamilyen brüsszeli pályázatot már elnyertek, talán éppen a határmenti kapcsolatok lehetőségeinek feltárására.¹³ Az e témában cselekedni vágyó települések igényes tanácsadói lehetnek a regionális PHARE-irodák, amelyek nemcsak a pályázati lehetőségek ismeretének birtokában vannak, hanem (bizakodjunk!) ismerik a korábban a határmenti együttműködés témájában díjazottakat, és birtokában vannak nemcsak címüknek, hanem zárótanulmányaiknak is. Ők mindannyian természetesen nem e téma külön kiemelt és specializált tanácsadói, csak érintőlegesen érintettek ugyanúgy, mint a már emlegetett központi államigazgatási szervek egy része. Ám ettől még véleményük, sőt, tapasztalatuk is lehet, s meggyőződés, hogy szívesen állnak bárki rendelkezésére. Rajtuk, és a már emlegetett-lábjegyzetelt Fórumon kívül nincs máshová fordulni.

Persze létezik minden megyében olyan távlatos területfejlesztési terv, amelyek (s ugyancsak bizakodjunk!) nem nélkülözhetik határmenti térségeik fejlesztését,¹⁴ s amelyekben bizonyára szó esik ezekről az országos, de megyei perifériáknak lehetséges külső kapcsolatrendszeréről is. Ezek ismerete ugyancsak kívánatos, még akkor is, ha némelyikük jelenleg vita (értsd: a szükséges megfontolás) tárgyát képezi, és még formálódó állapotban van, vagy csak koncepcionális (értsd: embrionális) állapotban létezik. Ezeken túl, és sajnálatos módon általában ezektől függetlenül létez(het)nek a határral érintőlegesen kistérségi fejlesztési prognózisok, elképzelések, programok, tervek (a nem kívánt esetenként törlendő). Ezek megrendelői az adott konkrét településtársulások, s általában az abban képvi-

selt többségi véleményt tükrözi az ezekben olvasható, a határon túli kapcsolatok lehetőségének közeli vagy távlatos jövőjét leíró szövegtöredék. Lehetnek szakági (vízügyi, környezetvédelmi, természetvédelmi, oktatási, katasztrófa-elhárítási, közlekedési, mezőgazdasági, erdősítési és egyéb) fejlesztési koncepciók, tervek; lehetnek a megyei, az országos civil egyesületek, vagy ezek szövetségei által leírt fejlesztési szándékok saját területüket illetően. Ezeket feltárni nem könnyű munka, de valamennyi érintőleges szándék, terv, akarat megismerése érdekében azonban fölöttébb célszerű.

Én magam egyébként - mindezek feltárása és megismerése mellett - leginkább azt javasolom, hogy a kapcsolatokat helyben menedzselők társasága innen és a túloldalról közösen keressen meg a megyei közgyűlésnél és hivatalában, a regionális fejlesztési tanácsban néhány olyan értelmes embert, aki e tárgyban nemcsak illetékes, hanem ráérő ideje van, és beszélgessenek. Ugyanezt tegyék a határ túlsó oldalán lévő magasabb (középszintű) területegység esetében is. Ha van határmenti helyzet (és a határ mentén körös-körül valamennyi településünk esetében ez bizonyára van); ha azokon voltak és vannak működő túloldali kapcsolatok, ha föltárták saját és a szemközti, vagy a kistáji lehetőségeket és azok esetleges távlatait, épeszű ember amúgy sem tehet, és nem is tesz mást, minthogy az okosabbakkal meghányja-veti azt.

III.

A szöveg élére választott szókapcsolat, a "Határok nélkül" nem az én találmányom. Ezt a kifejezést egy érdekes és fontos rádióműsor találta ki maga-magának, de tőlük bizonyára függetlenül egy francia alapítású nemzetközi orvoscsoporthoz is használja, amely szervezetben önkéntesen dolgozók humanitárius szolgálatot vállalnak, akár az

egymással szemben háborúzó feleknél, akár másutt. Emlékezetemben felmerül egy nemzetközi televíziós játék is, amelyet éppen azért illettek így, mert a versenytársak minden esetben a határokon túli akárcik voltak. Helyesebben: határon túli emberek, a könnyed bolondozással kitöltött műsoridőn túl egyidejűleg azt is demonstrálva, hogy zsákban ugrálni, vízzel vagy hintőporral teli léggömböt felfújni magyar, bajor, spanyol vagy svéd egyaránt tud, s bárhol is van hazája, éppen úgy hasra esik, vizes vagy hintőporos lesz, mint a másik. Közülük mindenki ugyanannyira mulatságos, s ezen ők maguk is hasonlóképpen derülnek.

A "határ", mint választóvonal a szerencsésebb sorsú nyugat-európaiaknak is útjában állt, ha külön tárgyalások majd egyezmények tárgya lett. Mint láthattuk, végül eredményesen lebontották azt. Ha az országúton az immár csak táblával jelzett új országba kerülünk, a KRESZ szabályain kívül minden megváltozik: a nyelv, és így a kiírások, a pénz, a habitus, a szokások s bizonyára a hagyomány, a történelem és még annyi minden más, amely az egyik országot egy másik nemzetté teszi.

Számunkra a határ különös fájdalom, hiszen az egykori nagy haza belsejéből vagdaltak ekkorát, mint amekkorát örököltünk, s amilyen határok között ma élünk. Hogy ki maradt azon belül, s ki esett kívülre, azt a korábban fektetett vasútvonalak iránya; árkok, patakok, folyócskák véletlenszerű vonala vagy éppen akkori áradása s a szomszédok étvágyával fordítottan arányos hazai destruktivitás döntötte el, jól tudjuk. Tudják az utódállamokban is, hiszen éppen tagadott lelkiismeret-furdalásukból táplálkozik náluk több, egymással könnyen rokonítható mozgalom. Nem könnyíti a hazai traumát, hogy a közeli Lengyelország határát is nagyhatalmi érdekből tologatták a második világháborút követően mindkét oldalon egyre nyugatabbra, bár az ő számukra már az is

külön öröm, hogy egyáltalán volt mit toligálni, hiszen a korábbi századokban ez az ország csak a lelkekben élt; földje, s így határa sem volt. Fájdalmas tehát, és bizonyosan belé épült, része lett lelkialkatunknak Trianon, de nem kell versengenünk a negatív elsőségért. Nem egyedüli az, ami Magyarországgal történt.

A déli szlávok fertelmes háborújából láthatuk, amit láthattunk: végül is rekonstruáltak a korábbi határvonalak. Bizonyára azért, hogy az első világháborút követő idők logikája szerint másokat most kizárjanak általa. Csak bizakodhatunk, hogy ennek végre vége, noha a napi hírekből kihallatszik, hogy e záróvonalakkal még nincs minden rendben. Az előbb idézőjelbe emelt "határ" tehát komoly dolog, s az annak mentén, azt átlépve szerveződő, a végre az együttműködést szorgalmazó folyamatok ugyancsak. Néhány évvel korábban még értelmezhetjük a határmenti együttműködést úgy, mint a határon túlra került magyar nemzettestekkel való kapcsolatfelvételt és kapcsolatépítést, de bizonyos, hogy a leendő státustörvénytől, a határon túlra került, azon túl élő magyarokra vonatkozó kedvezmények életbe lépését követően ez az értelmezés elhalványul. A határmenti együttműködés nem lesz más, mint ami: a véletlenszerűen az államhatár két oldalára került települések másik oldal felé kinyíló együttműködése az eddigi egyoldalú életük, a csak a saját országuk belseje felé irányuló kapcsolataik kiszélesítése, megduplázása, életerük növekedése, helyzetük felértékelődése. Hogy mint a madarak, a felhők vagy a szelek, bármerre fordulhassanak.

Jegyzetek:

1 A mai állapotok szerint: *West/Nyugat-Pannonia Eurorégió, Vág-Duna-Ipoly Eurorégió, Ipoly Eurorégió, Sajó-Rima Eurorégió, Kárpátok Eurorégió, Duna-Körös-Maros-Tisza Regionális Együttműködés,*

Duna-Dráva-Száva Euroregionális Együtműködés, Alpok-Adria Együtműködés.

2 A határ közvetlen közelében ("mentén") kialakítható együttműködésekéről tehát. Megjegyzem, hogy a *Határmenti Együtműködések és Fejlesztések Fóruma 2000.* novemberi első, alapító összejövetelén *Tóth Lóránd*, a Külügyminisztérium munkatársa előadásában érzékeltette a hazai települések külföldi településekkel való együttműködésével kapcsolatos *meghatározásbéli zavart*, és a határtól távolabb lévő települések között kialakuló együttműködésre a "*határon átnyúló*", míg az esetleges távolabbi országban szervezett települési (pl. testvértelepülési) együttműködésekre a "*határon átívelő*" szókapcsolatot javasolta.

3 E célból alakult meg, ennek számbavételét végzi majd az előző lábjegyzetben már említett, 2000 novemberében megalakult *Határmenti Együtműködések és Fejlesztések Fóruma*, mint a civil kezdeményezésként működő *Közösségszolgálat Alapítvány* kereteibe épített nemzetközi munkacsoport. Megjegyezzük, hogy e szervezetet a Milleniumi Kormánybiztos Hivatala által finanszírozott, és a *Magyar Kultúra Alapítvány* által 2000 őszén a Budapesti Nemzetközi Vásáron szervezett "Régiók találkozása" keretében megrendezett "*Euro régiók és határmenti együttműködések*" című kétnapos konferencián megfogalmazódott *igények* ill. *hiányok* hívták életre.

4 Lásd erről a *Fejlesztési javaslatok Csenger és társközségei várossá válási folyamatához*, részletek, szerk. VARGA Tamás, *Országépítő*, 1991/3, 20-36. old. c. tanulmányt, ill. VARGA Tamás - VERCSEG Ilona *Település, közösség, fejlesztés (Tapasztalataink a társadalmi-kulturális fejlődésről)*, Bp., 1991, Országos Közművelődési Központ, 193 old. (A kötet második része a 79-181. oldalakon az említett dokumentumot tartalmazza).

5 A leendő turisztikai marketingmunkának

ki kell terjednie majd a *topográfiai* ismeretekre is, hiszen a Szamos-tiszai ciánszennyezés során kiderült: még a médiákban dolgozók sem voltak ott a Magyarország földrajzát tanító általános iskolai órákon, s ezt a tájat is besorolták ország-világ előtt a katasztrófa-sújtottak közé. A nagy külhoni nyilvánosságot is kapott mérgezés így nem tett jót az abban érintetlen, bár közeli, de más vízgyűjtőből táplálkozó tájnak sem.

6 DR. BALIPAP Ferenc - BEKE Pál - VATTAY Dénes, *A szatmári határvidék turisztikai adottságai és fejlesztésének lehetőségei*, rövidített tanulmány, készült a PHARE Credo program támogatásával, a debreceni Humán Fejlesztők Kollégiuma által koordinált feltáró munka keretében 2000 augusztusában, sokszorosított, 74 old. Az angol nyelvű teljes, ill. a rövidített magyar nyelvű tanulmány a Közösségszolgálat Alapítvány Budapest I., Corvin tér 8. sz. alatti címén lelhető fel, illetőleg az utóbbi a projektben részes települések polgármestereinél is. A projekt eredeti címe: *Magyar-román településközi kooperáció a szatmári határvidék fejlesztéséért*, nyilvántartási száma 98-HU/RO-12-S-08.

7 Szemben például azzal, hogy még a projektet megelőző térségfejlesztési munkánk során többször is vendégeink között köszönthettük a részletekbe menő együttgondolkodásra is hajlandó *Dr. Zilahy József* megyei közgyűlési elnök urat, '98-tól az MDF színeiben országgyűlési képviselőt, akinek váratlan és szomorú halála - úgy látszik - nemcsak az e vidéket érintő határmenti együttműködés továbbfejlesztését, hanem (azon belül) az általunk kidolgozott tennivalók megvalósulását is kétségessé teszi.

8 *Nicolae Bondici* botizi (batízi) polgármesterről, a javaslatunkra szervezett *Szatmár Megyei Polgármesteri Hivatalok Egyesülete* elnökéről van szó. Más, például *határmenti településszövetség* híján ez a

szervezet vált partnerünké a projekt során, és vélhetően még sokáig képviseli az ottani településeknek a megyétől esetenként eltérő érdekeit.

9 Lásd erről részletesebben BEKE Pál - KOVÁTS Flórián, *Ajánlások a községi és kisvárosi településfejlesztési koncepciók készítéséhez*, Bp., 1995, BM Kiadó 59 old., (Településfejlesztési Füzetek, 14. sz.). Ez a Belügyminisztériumból minden településre hivatalból eljuttatott módszertani anyag ugyan nem csak a határ mentén lévő, hanem valamennyi hazai település fejlesztési koncepciójának segédanyagaként készült, de bizonyos, hogy a határmenti együttműködésben részes, vagy azt előkészítő településeken is sikerrel forgathatják.

10 Franciaországi tapasztalatom, hogy az élelmiszeráruházak mindegyikében megtalálható a regionális (értsd: *a helyi, a kistérségi*) termékek hol hosszabb, hol rövidebb polca pástétomokkal, sajtokkal, vaj-és túróféleségekkel, méz-variációkkal, lekvárokkal, savanyúságokkal, szárított gyógyfűvekkel, szárított vagy éppen sózva tartósított gombákkal, illatanyagként vagy teának árusított szárítmányokkal, szárított virágkompozíciókkal, borokkal, likőrökkel, likörborokkal, pálinkákkal, különféle, a helyi ízlés szerint összeállított, előhűtött húsvariációkkal: nyáron ezzel-azzal dúsítva, gombócba gyúrva vagy rudacsákba gördítetten. Ezek nálunk bizvást bővíthetőek lennének a helyi népművészeti-kézműves termékek sokaságával: kerámiákkal, babákkal, nád-és sésékészítményekkel, vesszőfonatokkal, kisebb-nagyobb szöttesekkel, lenvászon árúkkal stb. Tapasztaltam azt is, hogy a "regionális" termékek között sok a variáció, több a gyártó, és a bizonyára minden esetben más recept szerint készített hasonló termékek között is óriási a választék. Érdekes: mindegyikük *egy egységre vetített ára magasabb*, mint a nagyiparilag előállított, más polcokon található rokon termékeké.

Bizonyára azért, mert különleges íz, ízlést, máshol nem találhatót hordoznak, amit manapság felárral kell megfizetni.

11 Ki gondolná Magyarországon, hogy eladható érték lehet a nálunk minden vize-nyős helyen otthonos nád, amely növény egyébként például Németországban jobbra kihalt? Egy élelmes vállalkozó nádleveket exportált a nádgyökérteres szennyvztisztítási technológiát ott alkalmazó vállalkozásnak. Nagyecsedén két hétig vendégeskedett egy angol biológus-csoport egy, csak ott élő békafaj szaporodására várakozva. A nagyobbra nőtt ebihalakkal aztán nekiindultak a határnak - ki tudja, mit szolt hozzá a magyar, de különösen az angol vámszolgálat? Bizonyára más is folytathatná a sort hasonló extrémnek hitt esetekkel, amelyet azonban éppen hogy nem különlegesnek, hanem természetesnek kéne vennünk, ha lehetőségeinkkel és adottságainkkal helyünket keressük a világban.

12 Lásd például a Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány *Hármashatár Regionális Gazdasági Együttműködés*, Sátorlajújhely, 1999, ZRVA, angol, magyar, ukrán, szlovák nyelven kiadott összegését.

13 Lásd például *Magyar-román határmenti térség fejlesztési koncepciója és programja*, Bp., 2000, Terra Stúdió Kft, 178 old, Phare - projektszám: ZZ-9622-01-01. Az általam ismert, 2000 áprilisában megjelent szöveg az "egyeztetési anyag" alcímet viselte, azóta vélhetően a megvitatott és jóváhagyott változat is föllelhető.

14 Ne feledjük, hogy a 19 hazai megye közül csak Fejér, Heves, Szolnok, Tolna és Veszprém megyék nem határosak "külfölddel", s bár Fejér, Tolna és különösen Heves esetében a határtól való távolság nagyon csekély, tehát e megyék távlatos terveinek a határvidéki problematikával is foglalkoznia kellene, az e szövegben értelmezett határmentiség lehetőségeiben és feladataiban bizonyára nem érintettek.

Bertha Zoltán

Magyarság, irodalom, patakiság

Évezredforduló, Jézus születésének kétezredik, a keresztény magyar államiság celebrált kezdetének ezredik évfordulója: többszörös alkalom az ünneplésre, a számvetésre, a lelki elmélyülésre. Mert nemzetünk történelmi útjának ez az időbeli emelkedője egyszerre kínálhat rátekintést elidegeníthetetlen reménységek és keserű sorstapasztatatok nagy távlataira. A kollektív megmaradás és a minőségi szellemi-kulturális teljesítmény mindenkor erőt adó hatalmas perspektíváit élesen keresztezi a nyolcvan éves Trianon, és a magyar szétszórás látványa, élménye, tudata. Múlt, jelen és jövő horizontján továbbra is azok a végső igazságok sugározzák a szellem és a nemzet jelzőfényeit, amelyeket legkiválóbbjaink éppen az időiségtől függetlenül, a mélységet a magassággal, s a magasságot a mélységgel összekötő dimenziókban állítottak föl. Örök és meghaladhatatlan jelenné lényegülve, mert transzcendentális érvényességet – s így a mindenkori eszmélkedést, erkölcsi felelősséget és feladatvállalást meghatározó jelentőséget – hordozva igazítják érzelmeinket és elménket elévülhetetlen himnuszos fohászaink, hitvalló imáink és könyörgéseink, öntépő sirámaink és bűnvallásaink – szakrális népi imádságainktól a Zrínyi-, Kölcsey-, Vörösmarty-, Petőfi-, Ady-féle sóhajokig és kiáltásokig. A múltat s jövődőt megbűnhődött nép áldáskérése a történelmi megszenvedettség okán és jogán hangozhat fel, a balsors kínjai közül száll a száanalomért méltósággal esedező panasz-óda a ke-

gyelem és a megváltás szuverén Urához. Védelem, végső és abszolút menedék csak ez a spirituális összeköttetés lehet: a szétszakított nemzet a megőrzött önazonosság erkölcsi-történelmi immanenciájában és az emberminőség eredeti és eszkatologikus irányú transzcendenciájában építheti fel magát; hazáját a mélyben és a magasban (ahogyan ezt Illyés Gyula nyomán az erdélyi Szócs Géza és Tökés László is definiálta). S így múlhatatlan aktualitása marad a folyamatos önvizsgálatnak és morális önnemesítésnek-öntökéletesítésnek, a lét és nemlét peremére taszító-sodró egzisztenciális bizonytalanságot és gondot feloldó (vagy legalább enyhítő), közösség- és hitmegtartó szimbolikus templomemelésnek: a feladatteljesítésnek a szétszóródás után, mivelhogy "a szétszóródás előtt" – Ady szerint – "még a Templomot se építettük föl". A helyzetadatunkat, identitásunkat, önmagunkat elvesztítő tékozlás azonban nem elsősorban történelmi, hanem mintegy történelem fölötti, metafizikai bűn és botrány; amiképpen az önmegbecsülő, öntisztító megigazulás is egyetemes igénynek és törvénynek való megfelelés – hiszen (ugyancsak Ady szavával) "a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára". S ennek alapfeltétele a közösségi önismeret – a történelmi emlékezet és a reflexív veszélytudat – összetettsége, az értéktelített sorsvállalás természetes, genuin éthosza, a gyötrelmesen felelős szembenézés azzal a létszituációval, melyben "aki nem volt

még magyar, nem tudja, mi a fájdalom” (Dsidá Jenő: *Psalmus Hungaricus*), hogy menthető legyen a nemzeti életfolytonosság összes minőségértartalma, „ahogy lehet”, nem hagyva „a templomot s az iskolát” (Reményik Sándor). A „magyar zsolnárt” rendületlenül az összefogás erkölcsiségének gyakorlására, az összetartozás-érzet és az össznemzeti szolidaritás erősítésére, a nyelvi-kulturális nemzeti integritás, eszmei és civilizatorikus nemzetegység perfekcionista új-játeremtésére szólít fel. Az újraformált egység-tudat követelményét így fogalmazza meg a sárospataki, kolozsvári és debreceni teológiai tanár, erdélyi író és református püspök Makkai Sándor: „nem nyugodhatunk abba bele soha, hogy az összetört nagy tükör üvegcserepei más napot sugározzanak vissza, s hogy a nemzet Génuszának arcát akármelyik is torzképben tükrözze. Minden nehézség dacára, *innen és túl*, azon kell fáradozzunk, hogy szellemi egységünk épen maradjon, s ha új vonások tűnnek fel benne, az ne idegenséget és elszakadást, hanem gazdagodást jelentsen mindenik rész számára”. A lélekben, szellemben, nyelvi, erkölcsi, művészeti, tudományos kultúrában összeépülő nemzet pedig megállhat, megvetheti lábát az időben, s nem hull ki – ismét Adyval szólva – az „Idő rostájá”-n. Ezt nyomatékosítja Sütő András is egyik esszéjében, amelyben új, jelképesen fénylő értelemmel gazdagítja csodaszarvas-legendánk képzetkörét: utalva arra, hogy ez a csodaszarvas ma a nemzeti összefogást és a magyar egyetértést, a lényegben, a sorskérdésekben és a sorsválaszokban való lelkesítő megegyezést is szimbolizálhatja, s hogy olyan yira kívánt fennmaradásunknak talán ez a létügyeinket érintő érdekazonosság a legfőbb feltétele.

A magyarság irodalma, a huszadik század fejleményeinek és kihívásainak szemszögéből is igazolhatóan, elsősorban továbbra is a nemzeti közösség, a nyelv, a gondolkodás alapvető létformáival összefüggő jelentésmélységeket tárja fel. Mert ha közhelyszerűnek vélhető is, döntő sorsmeghatározó valóság és tény, állandó szembesülésre kötelező jelenség, hogy újabb kori irodalmunk az ősiségben és a régi-ségben kifejlődött teljességigénnyel kapcsolódik e nép folyamatos élethalálharcához, azonosság-megtartó küzdelmeihez, társadalmi és erkölcsi emelkedésvágyához. A teljességhez hozzátartozik a megélt és átlátott személyes és kollektív létélmények sokasága, a minderre reflektáló egyéni és közös lelkiismeret, a lélek érzelmi és értelmi univerzumát megszólaltató hang sokrétűsége, de ugyanúgy a megalkotott önálló, öntörvényű szellemi értékszféra: a művészet szuverén világegésze is. Az irodalmi mű érvényessége így tehát nem vezethető le mechanikusan az általa ábrázolt vagy kifejezett külső realitás fogalmaiból, viszont a megjelenített sorsvalóság terjedelme vagy jellege sem csökkentheti az üzenet hitelességét. Vagyis: a magyar „sorsirodalomnak” – e hagyományhűségében különleges karaktererősségű irodalomtípus eredendő és evidens művészetiségének – éppen nem tehertétele, hanem inkább értéknövelő sajátossága az emberi, etnikai és nemzeti megmaradás, a veszélyeztetett közösségi egzisztencia alapkérdéseire utaló jelentésvonatkozások bősége.

Az Adytól, Móricztól Nagy Lászlóig, Sütő Andrásig és tovább, Németh Lászlón, József Attilán, Illyésen, vagy Tamásin és Sinkán át ívelő látásmódban és expresszivitásban a sors-problémák úgy emelkednek a mindenség

igézetétől fénylő artisztikum közegébe, hogy a művi átképzés folyamatában, a teremtett jelképek és látomások övezetében éppen a felszín mögötti lényegüket, valódi tartalmukat mutatják meg; az esztétikumként ható – s ezáltal mégis különös reményt vagy vigaszt is sugalló – egyetemes létezésvízió deríti föl és értelmezi őket. Ady kijelentése arról, hogy "a fajok cirkuszában" "Húsvétlan a magyarság / S írni, tenni / Mégis üznek nagy parancsok", vagy hogy "Mi voltunk a földnek bolondja, / Elhasznált, szegény magyarok": borzongatóbb igazságokat demonstrál a magyarság megváltás nélküli szenvedéstörténetéről, mint bármiféle puszta történelmi adat vagy pillanatnyi politikai esélylatolgatás. S ez olyanfajta prófétizmus, olyan szintetikus szemléletmód, amely a legszorosabb rokonságban áll a sámánisztikus-mitikus őstudást hordozó archaikus magatartás lényegével, s voltaképpen az igazán autentikusan folytatódó megnyilatkozása annak. Elsősorban abban az értelemben, hogy a gondolat és az érzés, a lírai és a drámai érzületnyilvánítás, a bölcselet és a sejtelem, a látvány és a titok, az egyedi és az elvont, a konkrét-emberi és a kozmikus-természetfölötti, az esztétikai és az etikai, a spirituális és a használati érték, a felismerő, a tanító, a gyógyító, a felhívó (és megannyi más) funkció itt is lenyűgözően szerves és szétválaszthatatlan egységben lélegzik – mint az ő- és a népművészetek komplexitásában. Századunk halhatatlan remekei még mind ennek az őseredeti összetettségnek a jegyében születtek, benne gyökerezvén ebben az időtlen-örök lelki készletüket hullámoztató ihlet-mélyáramban. Le-

hetséges (és féltő is) azonban, hogy mindez utoljára volt elmondható egy századnyi korszakról. Már ma szembesülni kell – az irodalmi kultúra, az organikus szellemi műveltség, általában a humán tudományok térvészével, visszaszorulásával és szerepszugorodásával párhuzamosan – az érték-típus-összegeződések ellehetetlenülésével, a különféle minőség-összefonódások szétzilálódásával, szétesésével: a kozmikusnak elvész az egzisztenciális jelentése, a morális tartalom funkcionalitása megszűnik, a használati célérték bármiféle esztétikai véltetlet nélkülözni kezd és így tovább. Olyan társadalmi-civilizációs környezetben, ahol a materiális érdekeltség globalizációja az autonóm értékeszmék és lelki ideálok rovására zajlik, s azok visszavonhatatlan elszüllyesztésével fenyeget.

Bekövetkezhet az, ami (Tamási Áron szavaival) az "egészséges és termékeny világnézet" örök tényezői – "az Isten, a természet és a társadalom" – közötti harmónia felbomlásához, végzetes széttöréséhez vezet: az Isten és a természet kiűzése "lelki világunk képéből". Ezzel az anyagelvűséggel szemben – s persze a magyar élet utóbbi sorvasztó megrázkódtatásaival: a vesztett világháborúk, a különböző diktatúrák, a levert vagy eltérített forradalmak és szabadságharcok, a katasztrofális országcsonkolások, szétदारabolások, a biológiai, nyelvi, tudati felmorzsolódások, a közösségi erózió pusztító tragédiáival szemközt – építi fel mintegy ellen-világként a huszadik századi nagy magyar irodalom a szellem abszolút értékboltozatát. Csak példaként: Tamási Áron a lírai elbeszélés mitoló-

giáját, Weöres Sándor a mágikus lírai-bölcseleti költészet mitológiáját, Hamvas Béla a lírai-filozofikus esszé mitológiáját. Általuk valóban a "szférák zenéje" szól, mint ahogy oly sokaknál; s a magyar nyelv mágiája éled – Babbitstól, Kosztolányitól Dsida Jenőn át Szilágyi Domokosig, és Szöcs Gézáig, Kovács András Ferencig.

A magyarság fizikai-élettani hanyatlása, etnikai térvesztése a Kárpát-medencében, általános arányokban vett öntudatcsökkenése kétségtelen tény. A szórványok és peremvidékek anyanyelvi összezsugorodása, az elvándorlás, hagyományos magyar nyelvtérületek rohamos "elcsángósodása", a nemzetegység érzelmi megalapozottságának és támogatottságának az elcsökevényesedése vitathatatlanul előrehaladott folyamat. Az egyetemes eszményeket, szabadságértékeket, kulturális ideálokat hordozó létalapok pusztá megtartása emelkedett immár vágyott céllá, a természetes távolodott kétségbeesetten elérendővé. A nyelvhalál és a nemzethalál romantikus vétetésű látomása ma talán közelebb került a nyers realitás összefüggéseihez, mint lázas történelmi lélekzaklatásainak idején. Az azelőtt pedig még vigaszt kínáló szintén klasszikus, romantikus eszme, hogy "nyelvében él a nemzet": a "vannak vidékek", hol "nyelvében már nem él, csak pusztul a nemzet" hitelen keserű lírai megállapításaiá alakul át (az erdélyi Kányádi Sándor és Sütő András végzetsejtő szavait idézve és kombinálva). Ebben a helyzetben fölöttébb veszedelmes hirdetni vagy elfogadni, hogy nem a nyelv, az irodalom, a nemzeti identitás, a közösségi morál és kultúra, az oktatás, a

szellemi tradíció, a vallás, a hit etikája számít, hanem a gazdaság, a fogyasztói szükséglet, a konzumszokás-rendszer, az üzleti mennyiségelv, az anyagmindenség piaca csupán. Ha az uralkodó közszellem (és részben irodalmi közízlés) nem bírálni, hanem használni vagy kihasználni akarja a válság adottságait, akkor lényegében belesimul az érdektelenségre települő társadalmi és politikai uralmi formákba. Behódolni látszik a kurrens hatalmi rendnek, és ezzel sok száz év óta először elhárítja magától a magyar irodalom sorsérzékeny lelki- és önismeret-ébresztő hivatását, autentikus protestáló örökségét. Ez a fajta irodalom és nyelviség, mely inkább elfogadja, sőt törvényesíti egy nemzetközömbös közfelfogás üzeneteit, mint a történelmi múlt megszentelt imperatívuszait: tulajdonképpen függetlenségét, transzcendens minőségét és sugárzását veszíti el. Divatos szemléletmódok hirdetik a képviselési, erkölcsorientáló, sorsmagyarázó meggyőződés (vagy "moralizálás") – bizonyos szempontokból tényleges – idejétmúltságának elméletét, a sorslátomásos beállítódás lebontásának szükségességét. Alighanem az irodalom, az írócsoportok zöme volt az az egyedüli szellemi övezet, amely (főként az elmúlt évtizedben) tudatos önlefozozással, funkció- és szerepcsökentéssel törekedett valós vagy vélt társadalmi rangjáról lemondani. Az irodalom morális befolyásoló képessége – mondhatni – radikálisan megszűnt, a művészetek szellemi realitásában konstituálódó érték-eszmék hatása kihunyini látszik. Most már természetesen nem a bekövetkezett mozgásfolyamatok illuzórikus visszaforgatásá-

ról lehet szó; legfeljebb olyasféle önértékről, amely versenyre kél valóban kiváltságossá (egyszerre politikafüggővé és politikadiktálóvá) lett (ál)értelmiségi, társadalmi, gazdasági vezető rétegek önbizalmával. A helyzethez való feltétlen illeszkedés nem más, mint az irodalom lelkületétől idegen igazodás vagy alkalmazkodás a fennálló uralmi – egyszerismind általános politikai – viszonyokhoz, körülményekhez, sőt hatalmi előnyöket konzerváló szerkezetekhez. A protestáló akarat hiánya például szembetűnő az önmérsékletet nélkülöző, diktatórikus médiahatalmat kiépítő mediokrácia törekvéseihez viszonyítva. Az értéktelenség tobzódása torz közösségiségbe fonja az atomizált társadalmat, amelyet nemes eszmények legújabbán alig is tudtak a minimális értékelismerő szolidaritással feltölteni.

Tovább él azonban az az irodalomtípus is, amely szellemiségében egyszerre példa és ajánlat: demonstrálja a különbséget a “van” és a “lehetséges, hogy másképp legyen” között. Amely a leépülés egészével száll szembe. Például a “hanyatt lökött szülőhaza” siratójának (Csoóri Sándornak), a “nyelvben bujdosás”, az “engedjétek hozzám jönni a szavakat” írójának (Sütő Andrásnak), vagy a szavakat, a legapróbb tájszót is mind Noé bárkájába begyűjteni kívánó költőnek (Kányádi Sándornak) az egész életműve tanúskodik ennek a fájdalmas szembeszegülésnek, egyben felemelő magatartásnak az erkölcsi-művészi magasrendűségéről. Úgy, hogy az ezredvég krízisében se maradhassunk útjelzők nélkül. Hogy remény szerinti “emelkedő nemzetként” (Németh László), a “szögésdrótnál jobban butító szólamokban”

(Illyés Gyula) is burjánzó zsarnokságok, életnyomorító hatalmasságok, megalázó kényszerek és kiszolgáltatottságok börtönéből szabaduló emberközösségként, újfajta erőszakosságok kritikusaként ébredjen rá ez a nép elvesztegethetetlen hovatarozására, elidegeníthetetlen önazonosságára – ha már Tamási Áron maximája szerint is “azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” –, s találjon rá otthonára. Otthonára önmagában és a világban – a földön és a égben.

Sárospaták közismerten és megbecsülten a magyar művelődés egyik fellegvára. Őrtorony és kilátó – sok évszázados hagyományai szerint. Modellje és reprezentánsa, alakítója és meghatározója annak a szellemáramlatnak, amely a keresztény európai világkép, a mély európaiság, az ősi magyar kultúrtradíció és a protestáns magyar kultúrkör kontextusában teljesebben ki. Példa és hozzájárulás: sajátos és egyetemes, regionális és össznemzeti, magyar és európai szintézisében. A “pataki szellem” többek között az a szerves műveltség, amely a lehető legerősebben kötődött a népi kultúra alaprétegeihez, a nemzetfenntartó parasztság és az abból organikusan kibontakozó értelmiség történelemmeghatározó önazonosságához, világfelfogásához és értékrendjéhez. A “szegények iskolája”-jelleg, a kurucos-szabadságharcos elszántság és morális hitvallás, a nemzeti identitáshoz való ragaszkodás, a demokratikus emberség és szemléletmód, a protestáló igazságérzet és megvesztegethetetlen küldetésstudat, hivatásvállalás – ez mind-mind a plebejus, rebellis történelmi-nemzeti elköteleződésre,

helytállásra és e tradicionális etikai minőség megbecsülésére szólít fel. A "szabadság oroszlánjai"-nak városában (ahogyan Petőfi is érzékelte) a népi és a magaskultúra közelsége, sőt egybetartozása és összefonódása is példaszerű. A vallás, az erkölcs, a tudomány, a művészet, a történelmi sorsviselő magatartás szelleme lengi be a pataki atmoszférát. A gyökeresség és a szárnyaló értékteremtés lélekemelő egységére és éthoszára ad követendő mintát Besenyeitől, Kazinczytól, Csokonaitól Kossuthig, Tompától Móriczig a nagy pataki diákok sora és életműve, mint ahogy az újabb időkben a falukutató, a "regös-cserkész", a népfőiskolai, a tehetségmentő mozgalom is ezt az üzenetet erősítette konkrét szolgálataival – igyekezve ma is újjáéledni. Pataknak ez a nagy európai és magyar távlatokat összekötő és kitágító szerepe, ez a hűséggel őrző és tudással megújító elhivatottsága vitathatatlaná vált az idők során. A huszadik századi nagy pataki református teológiai tanárnemzedék (Nagy Barna, Szabó Zoltán, Újszászy Kálmán, stb.) egyik tagja, az Erdélyből Patakra származó Mátyás Ernő így vallott a transzszilván psziché egyetemes vonásairól: "Az erdélyi magyarság példája mutatja, hogy miképpen kell viharos időkben jobban belegyökerezni a magyar életet hordozó ősi értékekbe (...) hogy miképpen kell a nehéz időkben az egymásért hordozott felelősségben és áldozatokban is jobban összekovácsolódva szolgálni a jobb jövődőt biztosító magyar eszményeket"; s a Kárpát-medencei magyar sorshorizont teljességéről: "Erdély századokon át élethalharci szintere volt. Erdélynek ez a sor-

sa azonban Magyarországgal közös sors. Azt az igazságot is sokszor hallottuk, hogy a magyar a katasztrófák népe. Muhi, Mohács, Arad, Trianon a sorozatos katasztrófák mérföldkövei. Azt is hirdetik szép költői gondolatok is, hogy éppen ezek a katasztrófális események az a kohó, amelyben az acélos magyar lélek izmosodik. Erdélyben és Magyarországon közös a szellemi alkat, közös a magyar sors." A regionális és az univerzális összefüggésekkel erősített történelmi sorsközösségbe szervesül Patak is, a "tiszáninnyi genius loci" megszóllaltatója, "a táj lelkeségének, szellemének kifejezője", "tükre", "szeme"; nélküle világtalanná lenne a vidék és a nép – hiszen "a vak táj egyaránt veszedelme a tájnak magának és a nagy egésznek is, amelynek részét képezi, mert míg a táj vakon, azaz tájékozatlanul lévén, martalékául eshet gyökérnélküli, s a tájtól idegen áramlatoknak, az egész, a 'haza' elveszti azt a látást, amelyet neki éppen ennek a tájnak a szeme jelentett, illetve, amelyre csak a tájnak szemén át volt képes" – idézve ugyancsak Mátyás Ernőt, aki ezek után a "nyitottság, arányérzék és kiegyenlítésre törekvés" tulajdonságaival, erényeivel jellemzi a patakiságot.

Jövők koordinátái – mindezek alapján nyilvánvalóan – a szűkebb tájhazától az összmagyarságig és tovább, a hagyományostól a megújított értékvilág teljességéig ívelnek. Nem a vállalt örökség, hanem mi vizsgálunk ennek az örökségnek a fényében; ahogy Ady is kérdezte: "Mert a világ siet s most kerül dűlőre: / Érdemesek vagyunk életre s jövőre?"

Koncz Gábor Sárospataki eu-tópiák

Ráolvasások: Idézetek és vélekedések arról, hogy Sárospataknak négy lelke van. Egy helyi politikai, igazgatási. Egy helyi szellemi, intézményi. Egy országos (nemzetközi) álom- és ködvilág. És egy helyi lakossági, munkahelyi. Ezek szerves kapcsolata kívánatos.

Eu-tópiák: A fenti kíváncsiság érdekében szisztematikusan át kell tekinteni a város és vonzáskörzete (továbbá a város és a ködvilág) erőforrásait, hogy mi van és ebből mi lehet. Szükséges a megvalósítható utópiák vázolására, hogy az "értelmes hit, cselekvő erkölcs" talaján fejlesztési programok és tettek szülessenek. E két dimenzióról lesz szó e tanulmányban.

Ráolvasások

"Az igazi város szinte láthatatlan volt, befelé épült, az utcáinak földszintes homlokzata mögött terült el. Ha benézett a vándor a bolthajtásos kapuk egyikén, négy-öt házat látott az udvaron, amelyet teleépítettek az unokák és ükunokák; ha egyik fiú megnősült, ragasztottak neki egy új szárnyat a meglévő épületekhez. A város rejtőzött a házak udvarain. Az emberek féltékeny, sanda óvatossággal befele éltek..."¹ Márai Sándor írta ezt a XX. század eleji Kassáról. Ez a jellemzés Sárospatakra, (és valószínűleg majd minden felvidéki kisvárosra) is találó. Noha negatív árnyalású megállapítások, éppen a bezártság és befelé élés védte ezeket a városokat az ország közepén is dúló ellenségektől. És ez a bezártság hordta ki és tartotta meg a polgárosodás szellemiségét, ebből lehetett nyitni az ország és a világ felé. Ám ez a be-

zártság vissza-visszatérően megrekedés is, amiből a kívülről jövő felrántó akarat és a helyi erők összefogása adta olykor (és adhatja ma is) az újabb fejlődést beindító lendületet.

1928-as, első pataki útjára Klebelsberg Kuno így emlékezett: "...elhívtak Sárospatakra, nézzem meg a kis Bodrog-menti iskolavárost, és közvetlen szemlélet alapján adjak szakvéleményt. A ragyogó múlttal szemben stagnálást találtam. Addig, míg a Perényiek, a Rákócziak, a nagy Lorántffy Zsuzsánna bírták a várat és az uradalmat, megvolt a kollégiumnak a természetes háttérje. De utóbb minden megváltozott. Az anyagi eszközök megcsappantak és a Tiszáninneni Egyházkerület még abba is kénytelen volt beletörödni, hogy mikor az államosítás volt a divat, az állam vette át még a sárospataki református tanítóképzőt is. Minden zsugorodóban volt..."² Amint azt Maller Sándor dokumentumokat felsorakoztató, elemző művében bemutatja, a fejlődési lendületet adó, Patakot a XX. században ismét nemzetközi hírvé és rangúvá emelő Angol Internátus ötlete és akarata kívülről jött, amit elcinte a helyiek nem szívesen fogadtak.

Az 1980-as évek közepén, Sárospatak fejlesztési lehetőségein dolgozva, Hörcsik Richárddal áttekintettük a város történelmét, az üzenő múlt hasznosítandó tapasztalatait keresve. Számunkra is világgossá vált: Sárospatak történelmileg "kétpólusú" város. A Vár reprezentálta a politikai hatalmát, és tette híressé a várost a politikai történetben. Híressé tette, s nemcsak a Rákócziak "oroszlánbarlangja" óta, hanem a kezdetektől. A Kollé-

gium jelentette a művelődés pólusát, és emelte nevét Európa-szerte elismertté az oktatás, művelődés történetében. Újszászy Kálmán megfogalmazása szerint: "Ami a németeknek Weimar, Heidelberg, Göttinga, a franciáknak Grenoble, az angoloknak Cambridge, az nekünk, magyaroknak, hasonlíthatatlanul szerényebb arányokban, de hasonlíthatatlanul több megpróbáltatás tűzből kikerülve, Patak: a magyar művelődés fellegvára, a 'Bodrogszati Athén'." Maga a város - mint közigazgatási egység - szerényen szolgált és megélt a két pólus között. A város egészének jelentősége, politikai és kulturális szerepe évszázadokig nagyobb volt - a vár urainak politikai hatalma és a kollégium szellemi kisugárzása miatt -, mint a település közigazgatási rangja, vagy lakosainak lélekszáma alapján valamiféle lineáris becsléssel várható lett volna. A helység történetét vizsgálva sajátosan adódik a tanulság: ha a két pólus erősítette egymást - akár a középkorban, akár a XVII. században-, a város akkor élte fénykorát.³

A XVII. századi fénykort I. Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsánna csodálatos szerelmi házasságától (1616) számíthatjuk, amelyből gyermekek és programok születtek. Nemcsak támogatták a Kollégiumot (Comeniust is Patakra híva), hanem politikájuk szerves részévé tették a gazdaság és kultúra összekapcsolását.⁴

Mi volt történelmileg a Kollégium? Czegle Imre megfogalmazásában: "A pataki iskolát az idők folyamán mondták 'alma mater'-nek, scholának, akadémiának, kollégiumnak. A kollégium elnevezés, mely századokon keresztül él, korábban olyan egységes vezetés és irányítás alatti iskola-rendszert jelentett, melyhez többféle iskola tartozott. A kollégiumon belül él a gimnázium, a tanítóképző, a teológia és az 1750-es évektől a jogakadémia is. E négy iskola alkotta a kollégiumot."⁵

Ma úgy látom, hogy ez az intézményrendszer három ok miatt válhatott a gazdaság és kultúra fejlődést generáló, szinergikus (1+1 nagyobb, mint 2) tényezőjévé. Az egyik az, hogy történelmileg változó intenzitással, hullámzásokkal ugyan, ám a Kollégium tanári kara és diáksága hosszabb idő távlatában, mégiscsak következetesen ismerte fel és vállalta a technikai, szervezeti és szellemi új lehetőségeket. A technikaira jó példa a nyomda. Takács Bélát idézem: "A XVII. századból egyetlen magyar nyomdának sem maradt fenn három különböző időből olyan részletes leltára, mint a sárospataki nyomdának. Minden tekintetben - nyomdatörténeti, könyvkötészeti, művelődéstörténeti szempontból egyaránt - igen becses források ezek a kéziratban Patakon ma is meglévő leltárak. Fennmaradásuk fényt vet elődeink gondosságára, a nyomda iránti féltő szeretetükre. Minden betűre, a sajtóhoz tartozó minden kicsi szerzőre vigyáztak, hiszen régóta hiányzó, nagy nehézségek árán létrehozott és nagyon fontos intézménye volt a tipográfia a főiskolának."⁶

A szervezeti felismeréseket például a tanítóképzés is bizonyítja.⁷ Míg a szellemiekre a filozófia, a természettudományok, az irodalom, a teológia szinte mindig korszerű (tehát az európai fejlődés fő sodrába tartozó) oktatása és művelése mellett a pataki zenei fejlődés kínál remek példákat.⁸

A szinergikus hatás másik magyarzója az, hogy századokon átívelve létezett, formálódott a pataki szellem. Kazinczy Ferenc egy 1809-ben keltezett levelében írta: "Szükség, hogy hitünk értelmes legyen, de az is szükség, hogy értelmünk vallásos legyen." Ez az idézet kulcsot ad a szellemiség megértéséhez. Koncz Sándor a vallásos értelem, értelmes hit és cselekvő erkölcs hármasságában fogalmazta meg e szellemiség lényegét. "A reformációtól a 18-ik századig eltelt időt a

Kollégium életében a hitre alapozó gyakorlatiaság korának fogom fel. 'Az igaz ember hitből él' reformatori elvre ráfundáltatott és azon fejlődött az iskola... A hitre épülő gyakorlatiaság szellemisége után köszöntött be az értelemre támaszkodó felvilágosultság... A barthi teológia behatolásával az 1930-1950 közötti években az egyháziasság a kollégiumi rendszer időszerűen új átalakulásában és messze sugárzó hatásában jelentkezett... A felvilágosodás az emberi értelem központba állításával felkeltette az érdeklődést a ténytudományok iránt. Ilyennek tartották a történelmet és a természettudományokat. A skolasztikus ortodoxiával a tények kutatásával lehetett leggyakorlatibb módon szakítani. Az ész alapján a tények feltárása sok helyen Európában és hazánkban nyílt szembe fordulást hozott az egyházi tanítással. Patakon ez nem következett be..."⁹

Az "értelmes hit, cselekvő erkölcs" gyakorlati orientációjú volt. Ez volt a "pataki szellem", amelynek lényegéről Barcza József tanulmányában ezt olvashatjuk: "...az ember etikai és szellemi fejlődésének lehetősége felől való meggyőződés. Belőle fakad a kötelességérzet: időszerűen megtenni mindent érdekében, vállalni a feltételek megteremtésének kockázatát, akár áldozatát is. E meggyőződés elméleti alapjai korábban kiépültek a felvilágosodás idején a teológiába is beszüremelő racionalizmus által. Már akkor kibontakozásnak indult az a szellemi áramlat - az egyháztörténelem kultúr-protestantizmusnak nevezi -, amely szerint az egyház elsődleges feladatai közé tartozik a vallás erkölcsi neveléssel párosult modern tudományművelés és -terjesztés. Együttes hatásukra fokozatos tisztul, folyamatosan emelkedettebb fokra lép az erkölcs és az értelem. A tökéletesedésnek pedig a közboldogság a következménye, mint tulajdonképpen a végcél...."¹⁰

A szinergia harmadik magyarázója az, hogy a gazdaságot és kultúrát, intézményesen, szerkezetileg és szervezetileg is összekapcsolták. Éppen ennek feltárása, bebizonyítása miatt kiemelkedő Hörschik Richárd disszertációja, amely bemutatja, hogy a város és vidéke, a nép és a kollégiuma között több irányú szerves kapcsolat volt.¹¹ A nép fiai tanultak a Kollégiumban, akik szolgálatra a nép közé mentek vissza. A szuplikálás mellett a legáció és a mendikáció is a diákság és a nép személyes kapcsolatát erősítette: a diákok így megismerték a "vidék" gondjait, és gyakorolva közvetítették tudásukat; a nép pedig megismerhette, hogy kiket és miért fizet. A kapcsolatok szempontjából is jelentős az a gazdaságtörténeti tény, hogy a szabad pénzeszközöket, az alapítványi pénz-vagyonokat a Kollégium kamatra kihelyezte. A régióban 1866-ig az iskola volt az egyetlen pénz-hitelintézet, amelynek anyagi támogatása a táj gazdaságának egyik mozgatójává lett. Így számos gazdaságilag gyenge református egyházközséget tudott a Kollégium hitelezéssel támogatni. A város is érezte a skola gazdasági erejét. A diákokat szállással, étellel, tüzelővel ellátóknak munkaalkalmat jelentett az iskola, éppúgy, mint a tanári házak építése, szőlőik művelése.

A szinergia kétségtelenül legjelentősebb, XVII. századi megnyilvánulása mellett az 1930-as és 1940-es évek kiemelkedőek. Az Angol Internátus, a számtalan publikáció, a kollégiumi és helyi lapok, a pezsgő társadalmi élet mellett ezt máig hatóan tehetségmentési és népfőiskolai munka bizonyítja.¹² Számomra a XVII. század első fele és ez a kiemelkedő két pataki évtized voltak a világitótornyok akkor, amikor az 1980-as években azt kutattuk, hogy az országos, a helyi kisvárosi fejlődés milyen alapokon és milyen eszközökkel lendíthető meg.¹³ Sárospatakon az volt a törek-

vésünk, hogy a Református Kollégium a térség szellemi és gazdasági szervező központjává vál-

tuk, hogy a Márai által leírt bezártság akkor nem a polgári élet kihordása, hanem a megrekedés jel-

jon.¹⁴ Tehát nem csupán a Kollégium egyházi újraindítása volt acél, hanem a város és vidéke szer- ves fejlődésének generálása.¹⁵ Mert tudtuk, érez- tük, megéltük, hogy "Kiált Patak vára"¹⁶ és lát-

lemzője volt. Annak ellené- re, hogy naggyá lett pataki diákok (elsősorban Harsányi István, Béres Ferenc, Pécsi Sándor) szívós munkája és akciózása nyomán, rangot kapott a "faluvá züllesztett város". Annak ellenére, hogy - ugyancsak volt pataki diá- kok, például Huszár István és mások - külső segítségé- vel megindult és épületekben is (például a Művelődés Háza, Hild tér) megnyilvá- nult a fejlődés.

Mit érzek az ott lakók és a hazajáró lelkek? Balá- zsi Károlyt idézem: "...A Bodrogszenti Athén és a Ma- gyar Cambridge neobarokk fellegjárásától a porfelleget sóhajtó falu vigasztalan ké- péig, a vár poros kerete konkrét ítélet alkotásáig ter- jed a szentenciák és címké- zések skálája. Vajon ugyan- arról a településről, az ön- azonosságát mélyen érző ám oly sokféleképpen értelme- ző és megfogalmazó város- ról van-e szó? Szerintem nem, s talán ez lehet a félre-

értések oka. Kimondom világosan: két Sárospa- tak van. Az egyik egy földhözragadt, nehézsorsú, észak-kelet magyarországi kisváros, a másik, egy félig felépített Templom. A Vöröstorony mese-

beli kincse. A többnyire képzeletbeli, olykor valóságosan felhalmozott és rendre szétszóratott aranytallérokkal. Illyés pontos szavaival: a Haza a magasban...”¹⁷

Volt keményebb folytatás is: “...Hogyan lehet egy nagyfényűinek álmodott városa, múzsafiakat dajkáló bölcső és elvadult parlag egyidejűleg. A harcos protestantizmus bástyája és a mindenkori hódítók elé sóval, kenyérrel járuló szolgálhad. Avagy tényleg a világitótorony árnyékában van a legnagyobb sötétség? Az örök város egy nagy talány. Megfejtethetlen, kibogozhatatlan rejtvény. Nincs az az elrugaszkodott fantasztika, vajákos lélekkláló, idetévedt futóbolond, aki ne mondott volna valami érvényeset a pataki szellemről. Mert volt és van itt minden, mint a búcsúban. Cseréppel borított tetők fölél ágaskodó panelházak, ókollégium és szerves építészet, ukrán piac és évente felszántott utak...”¹⁸

Nem sorolom a ráolvasásokat. Szerintem nem kettő, hanem négy Sárospatak van. Egy helyi szellemi; amely ma a Református Kollégium, az immár a Miskolci Egyetem részeként működő Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar, a Művelődés Háza, az egyházak, a Vár és a többi kulturális intézmények, az Árpád Vezér Gimnázium és az általános iskolák, az egészségügyi ellátás és a civil szervezetek intézményrendszerében él. Egy politikai, igazgatási; amely a pártok és az önkormányzat kereteiben létezik. Van aztán egy országos, sőt nemzetközi szellemi ködvilág; csillagok ragyognak át hol kedvesen áttetsző, hol sűrű, novemberi jellegű gomolygásán. Ebből hazajáró lelkek; vágyó - csodálkozó - mérgeződő turisták; ráolvasók és programot szerkesztők bukkannak rendre elő. És vannak a munkahelyek, a házak, tanyák, háztartások. A lassan újra polgárosodó lakosság. Elviselő, vágyó lelkek; szívósan dolgozó, megka-

paszkodó, befelé építkező emberek. És hiányzik az ötödik dimenzió: a négy lelket összekapcsoló lendület, hogy a padló és a plafon együtt emelkedjen.¹⁹

Eu-tópiák

“Morus Tamás óta hosszú vita folyik Utópiájának lehetséges kettős értelméről. Au-tópiára (sehol se lehetséges helyre) vagy eu-tópiára (kiválasztott, jó helyre) gondolt-e? Mi itt félreérthetetlenül és nyomatékosan az utóbbit választjuk: a jó helyet, a jó társadalom célját, a summum bonumot, a lehető legtöbb ember lehető legnagyobb boldogságát...”²⁰ Fred L. Polak harminc éve írt, “A célok célja felé” című, hosszú tanulmányának e rövid passzusához Szelényi Iván bővebb értelmezést fűzött: “...elméletileg, etimológiailag az utópia két kifejezésből vezethető le - s e kétféle etimológiai értelmezés az utópia két különböző felfogásának felel meg. Az utópia szó vagy az eutópiából, vagy az au-tópiából származik. Az eutópia kívánatos helyet, az au-tópia viszont sehol sem létező helyet jelent. Az eu-tópia értelmében felfogott utópia nemhogy nem ellentéte a tervezésnek, hanem éppenséggel rokon azzal, hiszen a tervezett jövő is egyfajta kívánatosnak ítélt jövő. Míg a prognózis készítésekor a hangsúly a lehetőségességen van, addig az utópia a kívánatosságot mérlegeli elsősorban, tehát valami módon a kívánatosság kritériumát ugyancsak használó tervezés számára éppúgy nélkülözhetetlen, mint a prognózis. Másrészt a kívánatos jövő felvázolása nyilván nem független a lehetséges jövőktől, hiszen a lehetőségesség egyik összetevője éppenséggel a társadalmi akarat...”²¹

Eu-tópiához induljunk ki a tényekből. “Nem lehet úgy lovagolni, hogy nem ültök a lóra.” Egy éles eszű hölgy fogalmazott így 1990-ben, a ki-

viülről jövő tanácsadók, segíteni akarás és a helyi érdek-érvényesítés feszültségére utalva. Kétségtelen, hogy a helyi fejlesztés "sine qua non"-ja nemcsak a helyi erőforrások mozgósítása, de a helyi mozgósítók léte és akarata. Ám kell, hogy legyen (és van) módszer a négy lélek kapcsolatának szervezésére; a ködvilág csillagainak hasznosítására; a gazdaság és kultúra szinergikus szervezésére. Nem véletlen, hogy az ország számos településének fejlődését, a helyi programok kibontakozását megvalósíthatósági tanulmányok alapozták meg. Ezek bázisa, empirikus információs háttere az erőforrás térkép.²²

Az erőforrás térkép, rendszerezetten, csoportosítva, egymáshoz viszonyítva tartalmazza azt, amivel rendelkezünk - és bizonyos mértékig azt is, ami ebből lehet. Ez a módszer egészen különböző dolgok egymás mellé állítására, áttekintésére szolgál. Alkalmazása során lehetőségünk van az érdekelt emberek összekapcsolására, a térkép elkészítése közösségi munka is lehet.

Mit lehet (kell) felmérni, megmérni, leírni?

- Gazdaságföldrajzi adottságok: termőföld, ásványkincsek, utak, útkeresztezések, vizek, gyógyvizek, levegő minősége és mindennek a tényleges használata.

- A fentiekben rejlő lehetőségek. Pl. az útkeresztezésben építhető benzinkút és vendéglátóhely. A vízre és jó levegőre építhető idegenforgalom. A parlagföldekre telepíthető legeltető juhászat.

- A népesedési folyamatok: születések, halálozás, költözködés (miért vándoroltak el vagy jöttek ide), házassági szokások, a múlt, a jelen és a tendenciák.

- A népesség egészségi állapota, a jellemző betegségek.

- A népesség múltbeli tudása.

- A mai képzettség iskolázottság szerint. A fog-

lalkoztatás szerinti megoszlás. A foglalkoztatás és munkanélküliség; a napi ingázás; az elvándorlás képzettségi háttere.

- A különleges tudású emberek.

- Az elszármazottak és visszajárók.

- A társadalmi rétegződés (a demográfia és a képzettség mellett) foglalkozások szerint.

- A népesség problémáit legjobban ismerők: tanárok, családsegítők, védőnők, orvosok, papok, népművelők.

- A népesség igényeit legjobban ismerők: boltosok, kocsmárosok, postások, szemetesek.

- Az anyagi termelő cégek és vállalkozók.

- A szolgáltató cégek és vállalkozók.

- A kommunikációs intézmények: iskola, művelődési ház, sajtó.

- A költségvetési intézmények.

- Az egyházak.

- A pártok.

- A körök, klubok, egyesületek.

- A nem formális szervezetek: szekták, hangadó csoportok.

- Ki mit tud?, Ki mit szeretne tudni? - címlisták.

- A csomópontok. (Állomás, posta, buszmegálló, benzinkút)

- A lakóépület állomány.

- A nem használt épületek.

- A település más helységhez viszonyított erősségei és gyengeségei.

- A település helyzete, súlya a régióban, az országban.

Míg az erőforrás térkép a "mi van és ebből mi lehet" kérdésre ad választ, a szabadon szárnyaló fantázia Sárospatakot, mint eu-tópiát, kiválasztott jó helyet láttatja.

Nem kevésbé fontos kategória a koordináció! Ez összehangolást jelent, ami nem feltétlenül köve-

teli meg a teljes együttműködést. A tervezők és fejlesztők feladata, hogy megadják a programok és szervezetek koordinációjának kereteit. Erre egyrészt a romboló ellentmondások kiszűrése, másrészt pedig a belső piac megteremtése, a helyi erőkkkel megoldható problémák kijelölése érdekében van szükség.

A koordináció lényege:

- Mindenki azzal foglalkozzék, amihez a legjobban ért és mondjon le arról, amit más jobban csinál. (Ez a komparatív előnyök kihasználásának elve.)

- A kereskedelem nem esemény, hanem folyamat. (Akik egyetlen eseményen, pl. búcsún, vagy őszi vásáron rossz minőségű árut próbálnak eladni, azok a település egésze kínálatának piacát is veszélyeztetik.)

- A településen belül először egymásnak adjanak megrendelést a cégek és vállalkozók, mert csak a belső piac bázisán lehet tartósan kifelé dolgozni.

- Elébe kell menni a "tavasznak", a várható keresletnek, tehát a környezet várható fejlesztéseire, eseményeire célszerű ráhangolódni.

- Kapcsolni kell az árakat és szolgáltatásokat: az egyik piacot teremt a másik számára is.

- Összehangolással szükségleteket lehet teremteni. A marketingben ismert, hogy a használati értékkel bíró termékek és szolgáltatások esetében a kínálat egy bizonyos határig, szintig megtalálja a maga keresletét. A kérdés igazán a határ, a szint bemérése. Most tehát arról van szó, hogy ha valami iránt nincs szükséglet, meg kell teremteni az igény felkeltésével.

A tervezés során tehát az értékekből, a jövőképből kiindulva, a fejlődés hajtóerői, éppen ezek fogják a spontán, a beavatkozás nélküli tendenciákat megváltoztatni.

A helyzet tisztázására szolgáló módszere elsőd-

leges célja, hogy adatokat, véleményeket gyűjtünk a település állapotáról, lakosainak közérzetéről. Ezekből az információkból azonban csak akkor tudunk helyes következtetéseket levonni, ha sokoldalúan elemezzük a kapott adatokat. A adatsorokból ki lehet és ki kell következtetni a spontán változások irányát, trendjét és képet kell alkotni a változtatás lehetséges mértékéről is.

Játszaduzzunk és éljünk a szóval. A "topikus" görög-latin (tehát európai) eredetű szó jelentése: helyi, helyre vonatkozó. Az eu-topikus a kívánatos helyi, a vágyott helyre vonatkozó, a megvalósítható jövő. A vázolt módszerrel lehet Sárospatak EU-topikus: jó hely(i), az Európai Unióban.

Jegyzetek:

1 Márjai Sándor: Egy polgár vallomásai, Helikon Kiadó, 2000, 7-8.o.

2 Idézi Maller Sándor: Gróf Klebelsberg Kuno és a Sárospataki Református Főiskola. Az angol nyelv tanításának kezdetei Patakon, Sárospataki Református Kollégium Alapítvány, 1998. 7.o.

3 Hörcsik Richárd - Koncz Gábor: Sárospatak a magyar művelődésben, I. rész. = Kultúra és Közösség, 1985. 2. szám, II. rész. ua. 3. szám. Az idézet: I. rész 104.o. Az Újszászy Kálmán - idézet eredeti forrása: Újszászy Kálmán - Balassa Iván - Román János: Sárospataki vezető, Sárospatak, 1957. 8.o.

4 Nagy László: A "bibliás őrálló" fejedelem. I. Rákóczi György a magyar történelemben, Magvető Könyvkiadó, 1984. A 2000. évben volt Lorántffy Zsuzsanna születésének 400. évfordulója; számos írás, kiállítás emlékezett meg róluk. Itt most a régebbi, igen szép regényekre hívom fel a figyelmet: Szentmihályiné Szabó Mária: "Lorántffy Zsuzsanna" és "Örök társak"; több kiadásban.

- 5 Czegle Imre: A Sárospataki Nagykönyvtár történeti áttekintése (1531-1945). Különlenyomat a Borsodi Könyvtári Krónika III. kötetéből, 5-6.o.
- 6 Takács Béla: A sárospataki nyomda története, Magyar Helikon, 1978. 20.o.
- 7 Ködöböcz József: Tanítóképzés Sárospatakon. A kollégium és a középfokú képzés négy évszázada, Tankönyvkiadó, 1986. 377.o.
- 8 Barsi Ernő - Szabó Ernő: A Pataki Kollégium zenei krónikája, Zeneműkiadó, 1984.
- 9 Koncz Sándor: A filozófia és a teológia oktatása 1703-1849 között, in: A Sárospataki Református Kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1981. 117-118.o.
- 10 Barcza József: A Kollégium története 19849-től 1919-ig, in: A Sárospataki Református Kollégium, i.m. 194.o.
- 11 Hörcsik Richárd: A Sárospataki Református Kollégium gazdaságtörténete 1800-1919, Sárospatak, 1996. 173.o.
- 12 Lásd erről: Tihanyi Endre: A Sárospataki Népfőiskola lapjának történetéhez. (A "Kerékvágás" bibliográfiája) 1936-1948, II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc. Különlenyomat a Borsodi Könyvtári Krónika IV. számából. 238.o.; A Sárospataki Népfőiskola 1936-1986 (szerk.: Jakab Sándor - Varga Csaba), Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Országos Közművelődési Központ Módszertani Intézete. É. n. 184.o.; A magyar Népfőiskola alapjai. Készítette a Sárospataki Kollégium Népfőiskolai szekciója. Népfőiskolai Füzetek VI. Magyar Népfőiskolai Collegium, 1999. 159.o.; Horváth Erzsébet: A Magyar Református Népfőiskola forrása, Sárospatak. Magyar Népfőiskolai Collegium, 1996. 56.o.
- 13 Lásd erről: Koncz Gábor: Jegyzetek az élet-

mód-prognosztizálás lehetőségeiről = Kultúra és Közösség, 1978. 4. szám., 23-48.o.; Káposztás Ferenc - Koncz Gábor - Monigl István: A kulturális szféra tervezése, Tankönyvkiadó, 1984. 205.o.; Koncz Gábor: Módszertani szempontok "A Művelődés Háza, Sárospatak" tevékenységének tervezéséhez = Kultúra és Közösség, 1985. 1. szám, 36-54.o.

14 Lásd erről: Koncz Gábor: Parázs és Idő. A Sárospataki Református Kollégium Alapítvány létrehozásának történelmi körülményei. = A Sárospataki Református Kollégium Alapítvány első tíz éve 1989-1998, (szerk.: Bolvári-Takács Gábor) Sárospatak, 1999. 7-15.o.

15 Utalás Erdei Ferenc Város és vidéke című, több kiadásban megjelent művére.

16 Utalás Lázár István Kiált Patak vára című, több kiadásban megjelent szociográfiájára.

17 Balácsi Károly: Nehéz örökség. Rekvium négy tételben = Sárospatak, 1994. június, melléklet.

18 Balácsi Károly: Az elveszett évtized = Patak és Vidéke, 1997. március 14., 6.o.

19 Utalás Németh László megjegyzésére, amely az 1970-es évek elején, az életszínvonal emelkedése kapcsán hangzott el, s arra utalt, hogy a padló emelkedésekor le kell hajtani a fejet, ha a plafon nem emelkedik.

20 Fred L. Polak: A célok célja felé = Társadalmi tervezés és szociológia, (szerk.: Szelényi Iván), Gondolat Könyvkiadó, 1973. 149.o.

21 Szelényi Iván: Bevezetés, in: Fred L. Polak: i.m. 15-16.o.

22 Lásd részletesen: Ajánlások a községi és kisvárosi településfejlesztési koncepciók készítéséhez. (szerk.: Beke Pál - Kováts Flórián), Településfejlesztési füzetek 14., BM Kiadó, 1995, 59.o.

Balácsi Károly Qualitas ante portas?

Témaközelítés

A) Világunk mozgatórugója a tömegtermelés, -fogyasztás, filozófiája a Brown-féle mozgás abszolút értékévé nyilvánítása, matricája a "New", bonctana és nyelvezete anyagcserefolyamatoktól kölcsönzött, meditatiós temploma a bank, kulturális centruma a bevásárló központ. Korunk hőse a handle. B) A vakondmama alagútásásra tanítja kisfiát. A gyerek elvételi a tempót és a felszínre túrja magát. Vaksin hunyorog, ámul és csodálkozik. Megpillantja a viruló veteményeskertet, a zöld lombjával magasra nyújtózó fákat, az égen futó felhőket és a szikrázó napot. Mi ez mama? - kérdezi ámulva. Ez a világ - feleli tömören a vakondös. Gyönyörű - ámuldozik a vakondfióka. Ámbár - folytatja tétován - ha ilyen pompázatos, fényes és illatos a világ, miért lakunk mi ebben a sötét, bűdös alagútban? - Azért, mert ez a hazánk - zárja le a dialógust a vakondmama. Ebben maradnak.

Előzmények

Kezdjük a bizonyossággal: már a régi görögök is ismerték a piacot. Lehet, hogy fecsegni, harcolni, hetvenkedni jobban szerettek, de a városok központi terei - az agórák - leggyakrabban piacként fungáltak a hétköznapi napok során. Adták, vették a kívánatosabbnál kívánatosabb portékákat - olívaolajat, bronzfegyvert, kecskét, rabszolgalányt, filozófiai paradoxont - vagyis mindent, amit közelebbi-távolabbi tájakra összehordva elcserélhet-

tek egymással. De ismerve a mohó szapiensz örök természetét, jó okkal gyaníthatjuk, hogy már a pattintott kőkorszakban is, rendszerint a másik ember kacatja volt a kívánatosabb. Csakúgy, mint ma, és az elkövetkező időkben. A világ már csak így megyen.

Kissé didaktikusabban leszögezhetjük, hogy az árucseré egyidős az emberiséggel. Csak-hogy végtelen hosszúságú idők alatt mindez, vagyis maga az aktus közvetlen, mondhatni személyes jellegű maradt. A paraszt behozta faluról a szalonnát, krumplit, vaklovat, az iparos a városból a csizmát, kaszát, selyemkendőt. Ezeket körülményes áru-tapogatások és -pocsondiázások után, helyben elcserélték, majd kezet fogtak az alkura és komótosan áldomást ittak rája. A bizalom jegyében és kölcsönös meglepéssel zajlott a biznisz. E míves dramaturgiával felépített művelet sor lényegén a pénz közbeiktatása sem változtatott sokat. Egy normális ember számára a rézpeták, vagy ezüsttallér semmiféle önálló értékkel nem rendelkezett. Mindössze egyszerűsített valamit az olykor elkerülhetetlenül áttételes üzletmeneteken. Olykor előfordult ugyan, hogy a látáskárosult paripát kifejezetten bátornak igyekezett feltüntetni a leleményes kupec, de az áruk rendszerint értékükön cseréltek gazdát, ha csak az előrehozott alkoholos befolyásoltság nem módosította némileg valamelyik fél ítélőképességét. Látni, tapintani, tudni lehetett ugyanis a kívánatos jószág állagát, előéletét, várható élettartamát, ezért ISO-tanúsítvány

felmutatását rendszerint nem igényelték a műveltebb csiszárok sem. A becses vásárfia megszerzésének bensőségessége a tömegtermelés megjelenésével ért véget. A műszaki áruház ábrándos tekintetű eladó-kisasszonyának gyakran az is fejtörést okoz, hogy egy szeg a jobb-, vagy baloldali falba verhető-e, de a hifi torony, vagy csöngörény előállításának helye, módja, némely paramétere már egyenesen többismeretlenes rejtvény.

A korlátlan mennyiségben gyártható egyenfazonú termékek korában ezért természetes módon merült fel a védjegy, a márkánév, a szabvány, a minősítés és a tanúsítvány igénye. Beleértve a termékhasználat filozófiáját, vagyis az eredetileg szükségtelen portékák szükségességének megértését is. A folyamat végeredményét azért nevezzük természetesnek, mert az áttekinthetőség visszavételét egyaránt igényelte (és máig igényli) mind a termelő, mind a fogyasztó. A tömegtermék előállítóját természetesen a minél szélesebb (ha mód van rá totális) piac, és a minél nagyobb profit érdekli, a vásárlót a bizonyosság, hogy a csomagban az van, amire gondol. A termelő ezért az önérdekű racionalitás szükségéből erényt kovácsolva gőzerővel hirdeti, hogy az egyforma jó, az egyenszabású szép. (Habár mindenki tudja, hogy ugyanabba a folyóba nem léphetünk kétszer, valamint nincs olyan halászléfőző mester, aki azzal dicsekedne, hogy mindig ugyanolyan halászlét főz.) Igaz viszont, hogy a tömegtársadalom fogyasztóját némileg megnyugtatja a hitelesség pecsétje, ezért a fogyasztóvédelem érdekében elfogadja a sztenderdizálást.

Idáig tehát beszélhetünk érdekazonosságról, noha nem azonos súlycsoportba tartozó fe-

lekről van szó. A középkori céhek és a helyi parasztszövetkezetek még jó esélyt adtak a választás szabadságára, ám a nemzetközivé duzzadó tőkés társaságoknak már korlátlan erők állnak rendelkezésre érdekérvényesítési céljaikra. (A nemzetgazdaságokét meghaladó tőke, a monetáris pénzpolitikai zsarolás, a csábító hitelkihelyezések, a mindent elborító, gigantikus reklámpar, stb.) Ellenkezhetnénk persze e gondolatmenettel, miszerint a szabadpiaci szisztémákban egymással is versenyeznek a multinacionális cégek, így mindig a jobbik győz. Csakhogy globalizálódó világunkban a multik már nem akarnak egymással annyira versenyezni. Inkább felosztják a világpiacot, és együttesen teszik tönkre a helyi ökoszisztémákat. Ezt diktálja az ésszerűség. Ész meg van, mivel az is felvásárolható.

Mindezt persze senki nem vágja ilyen brutális őszinteséggel az arcunkba. A nagytőke manapság filozófusokat és esztétákat foglalkoztat, informatikusokat, rendszerszervezőket alkalmaz, humánpolitikai intézetekkel szolgálja dolgozóit (a Nagy Családba tartozókat), életmódmintákat kínál bazár-templomaiban, művészekkel készítetteti a mennybemenetel gigapozstereit, vadonatúj (New!) sztárokat parádéztat - bárki számára elérhető - holmijaival. A vak is látja, hogy kizárólag a mi vacak, szürke, földhözragadt életünket kívánja kiszínezni, becukrozni, soha el nem múló vándorünneppé tenni.

Fogalomértelmezések

Naivnak tűnő összehasonlításaink alapját azok a természetadta közösségek alkotják, amelyek évezredek során működtek a különböző paraszttársadalmakban. Az utóbbi két-

száz évben persze nagyot fordult az idő ke-
reke. Előbb az ipar (a második szektor) szo-
rította háttérbe a mezőgazdaságot, majd az
utóbbi évtizedekben a szolgáltatói szféra és
az önállósuló tudatipar (harmadik, negyedik
szektor) válik fokozatosan meghatározóvá. E
történelmi trend természetesen nemcsak a
gazdaság világában érvényesül egyre látvá-
nyosabban, hanem behatol mindennapjaink-
ba. Vélekedhetünk mi erről a tényről bárho-
gyan, azzal tisztában kell lennünk, hogy el-
kerülhetetlen világtendenciával állunk szem-
ben. E nyugati irányból felénk tornyosuló
hullámok ugyanúgy végiggörögnek majd raj-
tunk, mint a T-34-esek Budapest utcáin öt-
venhatban. (Egy kicsit visszalövődözünk,
majd megszokjuk az új berendezkedést, amíg
az magától ki nem múlik.)

Mivel a globalizációt a harmadik és negye-
dik szektor dominanciája hozta el számunk-
ra, nem csodálkozhatunk azon, hogy az anyagi
javak és információk egyetemes cserevi-
szonyai határozzák meg életünk, szokásaink
keretét, életérzésünk, gondolkodásunk, nyelv-
vünk anyagát. Az értékek tankhajókon és te-
herszállító repülőgépeken jönnek-mennek, az
eszmék és gondolatok szabad áramlását elekt-
ronikus eszközök biztosítják. A korszerű élet
összerakható elemei gondosan csomagolt ter-
mékek formájában jutnak el otthonainkba.
Ennek – a tömegek által olyannyira óhajtott
új világnak – a terminológiáját kell elsajátíta-
nunk az iskolapadban, az utcán, a munkahe-
lyen, a televízió bővületében, az alap-, kö-
zép-, felső- és túlzófokú menedzsertréninge-
ken. (Merő kalandvágyból) ezt teszem én is,
csupán arra kérek engedélyt, hogy – mint-
egy önvédelmi reflexből – a tradicionális
európai és magyar értékrend prizmáján ke-
resztül szemlélődhessenek.

Itt van mindjárt a termék, még pikánsabb szó-
használatban a végtermék szakirodalmi hasz-
nálata. Szó sincs arról, hogy az
anyagcsere folyamatokból ismert, eufemisz-
tikusan megfogalmazott csúnyaságról beszél-
nénk. Nem, egyáltalán nem erről van szó.
Olyannyira nem, hogy a legkülönbözőbb
technológiákkal előállított, bármely – ipari,
mezőgazdasági – készáru is durva leszűkíté-
se lenne annak a produkciónak, egyetemes
entitásnak, amit a fogalom jelöl. Nemcsak a
szeletenként csomagolt kendermagos kenyér
és fedélzeti komputerrel ellátott gépkocsi szá-
mít terméknek, hanem a frissdiplomás poli-
tológus, és kozmetikai sebész által áthúzott
arcbőr is. Mindössze annyi a különbség, hogy
az előbbieket programozott ipari üzemekben,
az utóbbiakat egyetemeken és műtőszobák-
ban állítják elő. Az átszabott emberi arc és a
sikert garantáló férfias tekintet bizony dol-
lással, jennel, sékellel kifejezhető végtermék.
Mármost az ilyen-olyan módon előállított ter-
mék minősége, illetve annak minőségbizto-
sítása áll figyelmünk középpontjában, mivel
rakétasebességgel száguldunk a minőség tár-
sadalma felé. (Qualitas ante portas!) Végre
otthon vagyunk, hiszen ez egy nagy magyar
álom. A Trianon utáni megszaggatott haza
lámpás fejű kultúrpolitikusai is úgy gondol-
ták, hogy ha már hadsereget nem fejleszthe-
tünk, földünk kétharmadáról, véreink egyhar-
madáról le kell mondanunk, hát majd meg-
mutatjuk magunknak és a világnak, hogy mi-
lyen értékeket rejteget a kultúra, milyen ho-
zadéka lesz a kiművelt emberfők sokaságá-
nak. Klebelsberg fel is épített vagy három-
ezer iskolát, amelyek még ma is ontják azo-
kat a tehetségtől duzzadó nemzedékeket,
amelyek sorra nyerik a matematikai olimpi-

ákat, s nagy leleményességgel domesztikálják a harmadik-negyedik rendszerváltás politikusainak vad álmait. Illyés Gyula a Párizsban lődörgő európai avantgard elit megbecsült társaságából egyenesen Rácegrespusztára tért vissza, hogy segítsen felépíteni a "házát a magasban". Németh László A minőség forradalma címmel írta a század legszínvonalasabb társadalomfilozófiai művét. Helyben vagyunk.

Nos, valóban erről van szó? Vizsgáljuk meg közelebbről. A minőség a célnak való megfelelés, szögezi le a szakirodalom. Amennyiben ezzel a tárgynak (terméknek) azt a lényegi meghatározottságát kívánja kifejezni, ami miatt a tárgy, az ami és nem más, aminek révén más tárgyaktól megkülönböztethető, egyet is érthetünk. Azzal együtt, hogy ez végeredményben - bárhog is ragozzuk - nem több, mint a tárgy önazonossága, lett légyen szó bármilyen értékű, hasznú, rendeltetésű termékről. Ugyanakkor, eddig úgy tudtuk, hogy az emberi munkával és leleménnyel megkonstruált tárgy, termék, objektíváció megkülönböztető jegye (differencia specifikája) a benne testet öltött érték. Régi magyar szóval a becs (lásd: becses tárgy). Az értékek kettős természeteként pedig megkülönböztetünk egy relatív aspektust (előnyben részesítés), és egy abszolút dimenziót. Eképp az értékek hierarchikusak, egymás alá-főlé rendeződnek. A szellemvilág örök természete, avagy a kultúrák közmegegyezése szerint, ahogy tetszik. Az egész nevelés, tágabb értelemben a szocializációs folyamat az értékek elsajátításából áll. Az anya évekip nem tesz mást, mint folyton felhívja a gyerek figyelmét arra, hogy mi a jó (érték), és mi a rossz (értéktelen). Ezek a szép sorjában

elsajátított értékelemek aztán idővel hierarchikusan elrendeződnek, és mint minták bennmaradnak Pistike fejében. (Ott lapulnak akkor is, amikor titokban rossz fát tesz a tűzre.) E hierarchikus sorozatok aztán Istvánban – ha kellő szerencséje van – egy koherens értékrendszerben állnak össze. Ez azért jó, mert ennek mentén fogja elrendezni maga körül a világ dolgait.

Természetesen többféle értékrend létezik egy-egy kultúrán belül is, csak a mindent szétkenő viszonylagosság képtelen közösséget, társadalmat fenntartani. A naponként újabb szenzációkat óhajtó, arctalan tömeg védtelen és kiszolgáltatott. Elsőpri az első (történelmi) szélfúvás. A szilárd értékrend nélkül tévelygő embereket pedig nem lehet pozitív gondolkodással, önfejlesztő tréningekkel, villámkurzusokkal karban tartani. Mint ahogy az arcbőr áthúzása a belső tartást, a hangerő sem pótolhatja a mondanivalót.

A zsidó-keresztény értékrendet és az antik (görög-római) tradíciókat egyaránt magáénak valló Európa például a humanisztikus értékeket egyetemes érvényűnek tartja. Elítéli az ölést, lopást, hazudozást, védi az életet, tiszteletben tartja a tulajdont, nagyrabecsüli a kimondott és leírt, igaz szavakat. Az egyén érdekénél értékesebbnek tartja a közösség érdekét, a partikuláris érdeknel a hazáét, az emberiségét. A transzcendencia felé való nyitottság pedig mifelénk az Istent helyezi az értékpiramis csúcsára. Végső soron tőle származtatja az összes értéket. (Ezt a logikát egyébként a sátánista hajlamú marxizmus-leninizmus is követni kényszerült a fehér kultúrában, mivel hatni akart. Mindössze annyit tett, hogy a fejlett kommunizmus társadalmát nevezte meg a szabadság végtelen

birodalmaként, s a mindenoldalúan fejlett kommunista embertípust állította az eljövendő korok célkeresztjébe. Sajnos lőtt is rá.) Nagyon is életbevágó kérdésekről, és nem szórszálhasogatásról van tehát szó, amikor az axiológiai dimenziót kérjük számon a minőség meghatározásában. Hogyan is lehetnének a minőség és az olyanság egymást fedő fogalmak? Nem lehet becses az értéksemleges minőség. Ez éppen az európai civilizáció lényegét tenné zárójelbe. Már pedig a szakirodalom folyton ezzel a gumi-fogalommal operál.

Mielőtt azt gondolná valaki, hogy ágyúval lövöldözünk verebekre, sietünk megjegyezni, hogy szóra sem érdemesítenénk a handlé-világ erőfeszítéseit, ha csupán fráziskészlete felfrissítésén munkálkodna. Különböző korok piaci forgatagában mindig jelen voltak a csepürágók, szemfényvesztők, kardnyelők, tűzokádók, a költekezést inspiráló vásári filozófusok. Mostantól viszont a színházakban és egyetemi katedrákon hintik az ígét, nemcsak a szilvóriumot szabványosítják az almáriumban, hanem a betegellátást a klinikákon, és a halotthamvasztást a krematóriumban.

A mi utcánk

A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) ismertsége és általános elfogadottsága ma már befejezett tény. A piaci viszonyok körében mindenütt evidenciaszámba megy, hogy egy-egy szervezet akkor biztosíthatja hosszabb távon kedvező piaci helyzetét, ha nemcsak termékeit, de egész tevékenységét minősítetteti, aláveti magát a minőségbiztosítási eljárásnak. A teljes körű minőségirányítás (total quality management) részletesen és

módszeresen behatol a termék-előállítás minden fázisába és elemébe, a tervezéstől a folyamatellenőrzésig, a kutatás-fejlesztéstől a vezetésen át az értékesítési módozatokig. Ez a folyamat megállíthatatlan. Napjainkban zajlik teljes kiépítése a versenyszférán kívüli területeken is. Nálunk még folyik némi értelmiségi berzenkedés (tekinthetjük e dolgot is ezek közül valónak), ám a multik gigantikus erőfeszítései előbb-utóbb érvényre jutnak. Máris vannak több-kevesebb szerencsétlenséggel konstruált kísérletek, amelyek a termelési és képzési folyamatok geometriai párhuzamosságát vizionálják (amely vonalokról tudjuk - mivel be van bizonyítva - hogy a végtelenben találkozni).

Mi hát a teendő ebben a helyzetben? Barátainknak, a siker reményében nem javasolhatjuk a csúzlit a tankok ellenében. Ugyanakkor kenyérrel és sóval sem kell okvetlenül a seregek elé járulni. Egyáltalán nem törvényszerű, hogy mint fátumot kell elfogadnunk a korlátozás nélküli nyomulást. Csak a félgyarmati országokban szokták megengedni, hogy az ásitó római pápával népszerűsítsenek gagyi-tévé-csatornát, hogy a sugárutakon lábszagtalanító posztterek takarják el a napot. Az írországi repülőtereken ugyanis, példának okáért, az ősi kelta múlt tekint az utazóra a felfelületekről, a szárnyasbetét reklámokat diszkrétebb helyekre dugják.

Csak mi lehetünk a megmondhatói, hogy nálunk mi az érték, a minőség, a jövőnek tartogatott ajándék. Nekünk kell kidolgoznunk intézményeink minőségbiztosítási rendszerét, átláthatóvá kell tennünk akkreditációs paramétereinket, közérthetővé tenni céljainkat és módszereinket.

Szathmáry Béla

Az igazságszolgáltatás szervezete a zsidó jog szerint

Az alábbi tanulmány része a szerző közeljövőben megjelenő, a zsidó jog forrásait és a büntető ítélkezését bemutató könyvének. A mű megfogalmazott célja, hogy elősegítse a zsidóság és a keresztyénség párbeszédét, egymás megértését, tiszteletét.¹

A keresztyénség és a zsidóság két évezredes szembenállásának egyik fő oka a Názáreti Jézus elítélésének és keresztre feszítése. A zsidó büntetőjog és büntető eljárásjog a történelmi perig folyamatos fejlődésen ment át. A Talmud² előtti időre pontos, és főleg biztos feljegyzések nincsenek a birtokunkban. A Talmud és az evangéliumok keletkezésének ideje azonban közel azonos időre esik. A Szentírás és a Talmud alapján a szerző megkísérli felvázolni a zsidó büntető anyagi és eljárási jog legfontosabb szabályait, melyek talán közelebb visznek a híres-hírhedt történelmi per tisztázásához és megértéséhez.

A bírói feladatok ellátása, a bírói tisztség kialakulása

A Mózes előtti időkben a legfőbb bírói feladatokat a törzs vezetője, majd a nép vezére látta el. Ez a funkció a vezér lényeges funkciója, Mózes is gyakorolta a pusztában (2Móz, 18;16). Józsuét betöltötte a bölcsesség szelleme, és mindenki engedelmeskedett neki (5Móz 34;9, vö. 4Móz 27;18-23). Józsué mint bíró ítéli el Ákánt (Józs 7;19-25). Persze ebben az esetben szokatlan körülmények is közrejátszódtak, de megszokott volt, hogy aki a törvényt a nép elé adta (Józs 24;25), a

népnek a pereit is lefolytatta.

Józsué halála és a monarchia megalakulása közötti korszak a bírák kora. A bírák megjelölést kiterjesztették azokra a hősi alakokra is, akik a nép egy részét megszabadították az elnyomástól. Szorosabban véve ez a megjelölés tulajdonképpen csak az ún. "kis" bírakat illeti meg, akiknek a nevét a Bír 10;1-5, 12;8-15 jegyzi fel. Ide kell sorolni Jeftét is (vö. 12;7), aki összeköti a "kis bírák" funkcióját az ún. "nagy bírák" feladataival, akik a nép megmentői. Valószínűleg a törzsi szövetség korából való, maradandó institúcióról van szó. Ha nem is volt ebben az időszakban politikai vezér, ott voltak a bírák, akikhez mindenki fordulhatott vitás ügyeivel. Sámuel is bíró volt, Rámában, Bételben, Gilgálban és Micpában ítélkezett (1Sám 7;16k), aki népét igazságosan és feddhetetlenül ítélte (1Sám 12;3kk). Fiai azonban, akik Bérsebában voltak bírák, már letértek apjuk útjáról (1Sám 8;1kk).

Kr.e. XI. században a zsidók a környezetükben élő népekhez hasonlóan államot alapítottak, amikor azt kérték Sámueltól, hogy adjon nekik királyt, aki ítélkezik fölöttük (1Sám 8;5). A zsidóság azért kívánt bírókirályt, hogy olyan legyen, mint a többi nép. Első királyuk Saul, de az államszervezet, központi hatalom kialakítása, a hivatalnokrendszer felállítása Dávid királyságának idejére tehető (Kr.e.1010-970.). Sámuel második könyve szerint az igazságszolgáltatás központi személye maga a király volt. Dávid magas rangú hivatalnokainak a felsorolása

ezekkel a szavakkal kezdődik: Dávid egész Izrael fölött uralkodott, jogot és igazságot szolgáltatott az egész népnek (2Sám 8;15). E hely szerint tehát az igazságszolgáltatás az uralkodó kezében volt. Hasonlóképpen Salamon magas rangú hivatalnokainak a listáján (1Kir 4;1-6), közvetlenül egy ítélehozatalról szóló beszámoló előtt, a következő megállapítást teszi a Királyok könyve: a királynak isteni bölcsessége volt, hogy igazságot tudjon szolgáltatni (1Kir 3;28). Ez azt jelenti, hogy a király képes volt vitás eseteket megoldani éppen úgy, mint arra is, hogy valakinek igazságot szolgáltatson. Ezt a bölcsességet Salamon azért kérte, hogy ítélkezni tudjon a nép között (1Kir 3;9). Így az "ítélkezés" kifejezés majdnem megfelelője lett az "uralkodás" kifejezésnek (vö. még 2Kir 15;5), és az uralkodót bírónak is nevezhetik (Zsolt 2;10, 148;11). A király a Mikeás 4;14-ben Izrael bírójának a megjelölését viseli. Amikor Absolon felkiált: "vajha valaki engem tenne ítélőbíróvá e földön, és énhozzám jönne minden ember, akinek valami ügye és pere volna, igazat tennék neki!" (2Sám 15;4), ezzel közvetlenül a királyi uralomra utalt. Jeruzsálemben királyi törvényszék volt, amelyre minden zsidó fellebbezhetett. Ennek megfelelően Salamon palotájában volt megtalálható az "ítélkezés terme", amelyben a király igazságot szolgáltatott (1Kir 7;7).

A népi bírászkodás

A különböző szervek és intézmények kialakulása és fejlődése során a vitás esetek nagy többségében nem a törzs, nem a nép politikai vezére, nem a király, hanem bírók ítélkeztek. Már Mózes sem volt képes egyedül ellátni bírói kötelezettségét. Jetró tanácsára

olyan embereket nevezett ki, akik igazságot szolgáltattak, és Mózesnek csak a legnehezebb esetekben kellett igazságot tennie (2Móz 18;23-26, 5Móz 1;9-17).

A Tórában is megjelenő leírások alapján az állapítható meg, hogy kezdetben a vitás ügyeket minden városban a vének intézték el, azaz a nemzetségek vezetői, akiknek környezetükben tekintélyük volt. A város kapujánál ültek, ahol a gyülekezet minden eseménye lejátszódott (1Móz 23;10, 23;18, Jób 29;7, Péld 24;7, 31;23). Ezekre a bíróságokra utalnak a próféták akkor, amikor igazságosságot követelnek meg a "kapunál" (Ám 5;10, 5;12, Zak 8;16). Mózes 5. könyve szól "a városkapunál lévő vénekről" (5Móz 21;19, 22;15), és a "város véneiről" (5Móz 19;12, 21;3-8). Ők a bírák a vitatott ügyekben. Ruth 4;1-12 konkrét képet ad arról, hogy hogyan jártak el ezeken a bíróságokon: Boáz letelepedett a városkapunál, azt a rokont, akinek joga van Naomi földjének a visszavásárlására, ott tartotta, és kiválasztott a vének közül tizet. Ezek az ő oldalán foglalnak helyet. Ismertették az ügyet, és az érintettek tárgyaltak egymással: a férfi lemondott arról a jogáról, hogy megvegye a földet, és Boáz a véneket és az egész népet tanúnak hívta. Ha az ítélet kimondásával büntetés is járt, akkor a büntetést a vének szabták ki (5Móz 22;18k). Ha halálbüntetésről volt szó, akkor a jelenlévő tanúk a büntetést azonnal végrehajtották (5Móz 21;21,22;18-21).

Izraelben hivatásos bírók is voltak, akiket csak a király nevezhetett ki. Ezeknek a hivatásos bírónak az elődei tulajdonképpen azok, akiket Mózes jelölt ki ítélehozatalra (2Móz 18;3-26). A törvénygyűjtemények közül csak Mózes 5. könyve szól ezekről. Ez a törvény előírja, hogy minden városban le-

gyenek bírók, akik igaz ítéletet hoznak (5Móz 16;18kk). Már a mózesi törvények is több fokozatú bíróságról szólnak, amikor hatásköri szabályokat is felállítanak. Az 5Móz 17;8-13-ban a véneknek vagy a helyi bírónak az esetet magasabb fórum elé kell terjeszteniük, mert az eset túllépi hatáskörüket. A felsőbb bíróságokban a papság is szerepet kapott. A helyi bírónak a hatáskörüket meghaladó ügyekben a Jahve által választott helyhez kellett fordulniuk - azaz Jeruzsálemhez -, és az esetet a papoknak és a hivatásos bírónak hozták tudomására (9. vers).³ Ezek ítélelhozatala után további fellebbezésnek nem volt helye. A fenti szöveghelyek arra utalnak, hogy Jeruzsálemben magasabb fórum is volt, amely vallási és világi perekben egyaránt döntött. A szöveg egy, illetve több pap között ingadozik, de minden esetben csak egy bírót említ. Jelenlegi összefüggésében a bírót nem jelentheti a királyt, mint a Mikeás 4;14-ben, hanem egy, a király által kinevezett hivatalnokról van szó.

Azokat az előírásokat, amelyeket az 5Móz 16;18kk és a 17,8-13 tartalmaz, Josafát reformjával kell kapcsolatba hoznunk (2Kir 19;4-11). A király bírókat jelölt ki minden megerősített városba. Ezeknek a bírónak megvesztegethetetleneknek kellett lenniük. Jeruzsálemben a király törvényszéket állított fel, amely papokból, lévítákból és zsidó családok családfőiből állott. Ez a törvényszék első fórum volt Jeruzsálem polgárai számára peres ügyekben, valamint ide lehetett fellebbezni más városok bírói ítéleteivel szemben. A jeruzsálemi törvényszéknek Amrjáhu, az első pap az elnöke, Zebadjahu, Júda házána a főnöke pedig akkor intézkedett, ha a király ügyeiről volt szó. Az alsó papságot ellátó lévíták hivatalnokok, tehát állami al-

kalmazottak voltak. Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a júdabeli monarchia kialakulásának a kezdetén, Josafát uralkodása alatt, megtörtént a jogszolgáltatás reformja. A kommunális ítélkezésen túl királyi hivatal alakult, amely a királyt mint a legfelsőbb bírót tehermentesítette.

A papság bírói feladatai

A Pentateuchosz szerint a papságnak is feladata volt az ítélkezés (5Móz 17;9, 17;12, 19;17). Ugyanez volt a helyzet Mezopotámiában és Egyiptomban is. Izraelben az igazságszolgáltatást nem is lehet másképp elképzelni, mert a polgári törvény rendelkezéseit nem választották el a vallásos törvényektől, és a törvényadás általában vallási megalapozottságú volt. Mózes a népe peres ügyeit Isten elé vitte (2Móz 18;19). Nem véletlen, hogy Sámuel bírói funkcióit három szenthelyen gyakorolta, Bételben, Gilgálban és Micpában (1Sám 7;16). Fiai is kultuszhelyen voltak bírák, Bérsebában (1Sám 8;2). A Szövetség könyve bizonyos esetekben Isten előtti jogi eljárással számol (2Móz 21;6, 22;6kk), az 5Móz 21;1-9-nek az ismeretlen gyilkosra vonatkozó törvénye rituális aktust ír elő. Ezen a helyeken a papoknak az ítélelhozatalban való részvétele nyilvánvaló. A kérdés csupán az, hogy mi volt a feladatuk és jogkörük az ítélelhozatalnál. A papok döntéseket (tórát) hoztak Isten nevében, és az 5Móz 33;10 szerint ez a papok kizárólagos privilégiuma volt. A 3Móz 13. és 14. részei a papok számára biztosítják a döntés jogát afölött, hogy egy ember, egy ruhadarab, vagy egy ház bélpoklos lett-e, vagy attól megszabadult-e az ember, illetve tárgy. A Hag 2;11k a papoktól tórát követel annak a megállapí-

tására, hogy ki, vagy mi számít tisztának vagy tisztátalannak. A Zak 7:3-ban az a kérdés vetődik fel, hogy a templom lerombolására való emlékezéssel kapcsolatos bűjt továbbra is megtartandó-e. Mindezek a helyek azt a benyomást keltik, hogy a papnak egyedüli feladata az volt, hogy különbséget tegyen a szent és profán, tiszta és tisztátalan között. Kétségtelen, hogy a papoknak megvolt ez a kötelessége (3Móz 10;10, Ez 44;23). A 3Móz 10;11 azonban a papok jogkörét kiszélesíti, és mindenfajta peres ügyben illetékesnek véli a papokat. Az Ezékiel 44;24 részben pedig azt javasolja, hogy peres ügyben a papok legyenek bírók, és az “én törvényeim ítéljék meg azt”. Az 5Móz 21;5 ezt mondja: a papok ítéletmondása szerint kell minden vitát és minden erőszakos cselekményt megítélni. Sajnos, konkrét példákat nem ismerünk, és így nem tudunk konkrét következtetéseket levonni. Minden valószínűség szerint a papok voltak a törvény autentikus magyarázói, ők intézték el a vallással kapcsolatos jogi eseteket, “Jahve dolgait” (2Kir 19;11). Ők interveniáltak polgári perekben, legalábbis akkor, ha vallásos törvényről volt szó, vagy ha a per vallásos eljárással is összefüggött. Az is lehet, hogy a papok hatásköre az idők folyamán megnövekedett. Amikor az 1Kir 23;4 (vö. 26;29) 6000 lévitáról beszél, akik Dávid uralkodása alatt bírók és hivatalnokok voltak, ez nyilvánvalóan egy későbbi, valószínűleg a fogság utáni helyzetre történő hivatkozás. Az Újszövetség korában a Szanhedrin papokból, laikusokból és írástudókból állott, élén a főpappal. A Szanhedrin volt a legfelsőbb bíróság is.

A 2Kir 19;11 szerint abban a bíróságban, amelyet Josafát Jeruzsálemben hozott létre, a lévitákat sótérimnek alkalmazták. A sótérim

egyszerű írnok volt. Bírósági hivatalnok lehetett, aki a bíró munkáját segítette elő (vö. 5Móz 16;18, 1Kir 23;4, 26;29).⁴

A bírák és a bírósági szervezet a Talmud alapján

A büntető és polgári törvénykezést hatásköri szabályok által meghatározottan három bírói szervezet végezte:

- a, a hetvenegy bíróból álló testület (Nagy Szanhedrin),
- b, a huszonhárom tagból álló bíróság (Kis Szanhedrin.),
- c, a három bíróból álló kollégium.

A Nagy Szanhedrin hetvenegyes tagsága a 4Móz 11;16-17-ből ered, mely szerint: “Azután azt mondta az Úr Mózesnek: Gyűjts össze hetven férfit Izrael vénei közül, akiről tudod, hogy a nép vénei és előljárói. Vidd oda őket a kijelentés sátrához, és álljanak föl ott veled. Akkor leszálok és beszélek ott veled. Elveszek abból a lélekből, amely benned van, és nekik is adok, hogy veled együtt hordozzák a nép terhét, és ne magad hordozd azt.” A Kis Szanhedrin azért 23 tagú, mert 4Móz 35;24 az írja: “...akkor a közösség ítéljen a tettes és a vérboszuló ügyében, ezek szerint a rendelkezések szerint.” A zsidók a gyülekezeten tíz személyt értenek. Bűnösséget megállapító ítéletet tíz személy mondhat ki, felmentést is tíz ember adhat, ez így összesen húsz fő. Mivel azonban a páros számú testület esetén a szavazategyenlőség előfordulhat, ezért még egy fő szükségeltetik ennek elkerülése érdekében. Ugyanakkor a Tóra egy másik helyen azt mondja, hogy halálbüntetést is lehetővé tévő bűncselekmény esetében a pusztán egy szavazatból álló többség csak felmentő ítéletet hozhat, a bűnösséget

megállapító ítélet meghozatalához legalább két szavazatból álló többség kell, ezért a kollégiumot 23 főből állították össze. Egy városban 120 férfi lakosnak kellett élni ahhoz, hogy egy kis szanhedrint fel tudjon állítani. Ettől kevesebb lakos esetén csak 3 tagú kollégium működhetett.

Jeruzsálemben a Szentély fennállása idején három törvényszék működött. A hetvenegy tagú Nagy Szanhedrin hivatalos helyisége a Szentélyben, a faragott kövekből készült csarnokban volt. A két másik testület egyenként huszonhárom tagú. Az egyik hivatalos helye a templomcsarnok bejáratánál volt, a másiké a templomhegy kapujánál. A testületeket a közülük legtudósabb és legelőkelőbb bíró vezette. A hetvenegy testület fejét fejedelemnek nevezték. Minden szanhedrinben két jegyző is működött. A törvényszékek mellett hivatalnokok és szolgák is működtek, akik beidéztek, előállították a feleket, a rendet fenntartották és foganatosították a határozatokat.

A bírói képesítés feltételei

A hármas bírói kollégium tagja az lehetett,
 a, akinek nyílt esze, helyes ítélőképessége és alapos törvényismerete volt,
 b, aki szerény és szelíd volt, hogy a feleket kellő türelemmel hallgassa meg,
 c, aki mindenben elfogadta a törvény Istentől eredő voltát, s ebből következően ítéletét Isten nevében hozta meg,
 d, akinek pártatlan ítélkezését semmiféle gazdasági összeférhetetlenség nem befolyásolta,
 e, aki az igazságot tekintette a legfőbb ideálnak, és annak kiderítése legfőbb életcélja volt,

f, akinek társadalmi szereplése, jelleme tiszta, mind jogilag, mind erkölcsileg feddhetetlen volt.

A huszonhárom és hetvenegy kollégium tagjaival szemben további követelményeket támasztottak:

a, a Tóra teljes körű ismerete, az isteni tan kutatásában való jeleskedés,
 b, más tudományokban is kellő jártassággal bírjanak, így a gyógyászatban, matematikában, csillagászatban, a titkos tudományokban, jelmagyarázati varázslatban, továbbá több nyelvet beszéljenek,
 c, nem lehettek aggyastyánok, nem lehettek gyermektelenek,
 d, Izrael 10 törzsének királyai nem lehettek tagjai ezeknek a bíróságoknak,
 e, feddhetetlen zsidó családból kellett származniuk,
 f, a bírának semmiféle testi hibájuk nem lehetett.⁵

A megfelelő személyi feltételekkel rendelkező személy felavatással (szmichá) vált bíróvá. A hagyomány szerint a legelső felavatást Mózes végezte el Józsuén. A felavatás kézrátétellel történt, azaz a szigorú vizsga eredményes letételét követően a mester oktató és buzdító szavak kíséretében kezeit rátette a tanítvány fejére. A felavatott tanítvány a rabbi címet nyerte el, majd a felavatók a következő szavakat intézték hozzá: "Ezenel felavatottnak tekintünk, és felhatalmazást nyersz arra, hogy bíró és tanító legyél, büntető ügyekben döntsél."

A felavatást csak azok a férfiak végezheték, akik maguk is felavatottak voltak. Ezt az ordinációt vissza kellett tudni vezetni Józsuénak Mózes által történt felavatásáig. Különösen erre tekintettel a felavatás szertartását folytatni kellett a Szentély második

lerombolása után akkor is, amikor ezt az elnyomó hatalmak kifejezetten megtiltották.

A Talmud szerint Jehuda ben Bává a Bar Kochba felkelés utáni hadrianusi zsidóüldözés idején tovább folytatta a felavatást. A római törvények szigorúan megtiltották, hogy a zsidók rabbikat avas-

sanak, és átadják a fiatal nemzedék számára a háláchá továbbvitelének ősi jogát. A büntetés kollektív volt: "Halálfia legyen a felavatott és a felavató, a város, amelyben a szömjü bünt elköveték, romboltassék le, és a mezsgyekaróit tépjék ki a földből!" Jehuda két, hegyen fekvő város, Usá és

Sfárám szombatmezsgyeci között, a senki földjén avatta rabbivá Méirt, Jehudát, Simont, Joszit és Nechemját. A római katonák rajtuk ütöttek, a tanítványokat a mester menekülésre biztatta. A hagyomány szerint a rómaiak addig nem indultak tovább, míg Jehudát háromszáz dárdadófésszel szítává nem lyuggatták (Szánhedrin 14.). A zsidó hagyomány nagyra becsüli Jehuda ben Bává önfeláldozó tettét. Úgy tartja, "ha ő nincs, a Tóra kiveszett volna Izraelből." A római terror azonban végül megszakította az ordináció történelmi folyamatát, így a büntetőjog területén megszűnt a hagyományok ápolása. A polgári ügyekben a kor rabbijai lehetővé tették fel nem avatott bírák ítélezését is polgári perekben, ha a szükséges ismeretekkel rendelkeztek, és a szükséges felhatalmazást erre megkapták.

A Szentély fennállásának idején Jeruzsálemben a bírakat a Nagy Szanhedrin nevezte ki. A legfelsőbb törvényszék tagjai bizalmi férfiakat küldtek ki az ország minden részébe azzal az írásbeli felhatalmazással, hogy azokat a személyeket nevezzék ki bíró-

nak a lakhelyükön, akik a törvényi rendelkezések folytán arra alkalmasnak mutatkoztak, és felavatták őket. Ezek közül a legkiválóbbak igényt tarthattak arra, hogy ha a templom bejáratánál székelő törvényszékben üresedés következett be, akkor ebben a kollégiumban alkalmazzák őket, majd innen juthattak tovább a Nagy Szanhedrinbe.

A törvénykezés hivatalos ideje

Mivel a bíróságok mind polgári, mind büntető ügyekben ítéleztek, az ügyek száma szükségessé tette, hogy a bíróság a hét minden napján tárgyaljon, kivéve azokat a napokat, amelyeken vallási okokból per nem volt tárgyalható. A babiloni fogásból történő hazatérés után Ezsdrás elrendelte, hogy csak azokon a napokon tárgyaljon a törvényszék, amikor a vidéki lakosság is nagy számban jelenik meg a városban, ezek hétfőn és csütörtökön voltak. Ezt később megszüntették, és visszaállt a napi tárgyalási rend.

A hivatalos órák a hármás és a huszonhármás bíróságokon a délelőtti órák voltak. Ez a reggeli istentisztelet végétől a nap hatodik órájáig tartott (a napot 12 órában számolva). A hetvenegyes kollégium üléseit a mindennapi reggeli áldozat idejétől az esti áldozat bemutatásának idejéig tartotta.⁶ Ülésein nem volt szükséges, hogy teljes létszámban jelen legyenek, elegendő volt, ha a rendes hivatali időben 23 bíró jelen volt. A többi bíró más ügyeit intézhette, de távozása előtt meg kellett győződnie arról, hogy eltávoztával marad-e összesen 23 bíró.

Büntető ügyet nem lehetett tárgyalni szombaton és ünnepek napján, továbbá a szombatot és az ünnepet megelőző napon. Büntető ügyeket csakis nappal volt szabad tárgyalni. A megkezdett büntető ügy tárgyalását az éj beálltával el kellett halasztani.

Polgári perekben csak az éjjeli kezdés volt tilos, a nappal megkezdett perben éjszaka is hozható volt döntés.

Jegyzetek:

1 Felhasznált irodalom: Bloch Mózes: A mózesitalmudikus bűnvádi eljárás, Budapest, 1901; Biblia (Protestáns Biblia, a Magyar Bibliatanács kiadványa magyarázatokkal), Budapest, 1996.

2 A Talmud a zsidóság szóbeli hagyományokon alapuló jogrendszerének írásba foglalt gyűjteménye. A szóbeli tant tartalmazza, szó szerint tanulást jelent. A törvények nem rendezett gyűjteménye, inkább oktatáshoz használatos tananyag. Jelenti az elmélyedést, a Tóra tanulmányozását. Részei a Misna és a *Gemará*. Ezeket kezdetben nem volt szabad leírni, de mivel féltő volt, hogy feledésbe mennek, *Jehuda* rabbi (Jehuda Ha-nászi, Jehuda a fejedelem) Kr.u. 220 körüli időben összegyűjtötte, rendezte, leírta és kiadta a szájhagyományok alapján fennmaradt és rendszerezett jogi precedensek és vallási törvényt magyarázatok gyűjteményét. Lezárására Kr.u.500 körül került sor.

3 A 12. vers szerint viszont a papnak (singuláris) és a bírónak hozzák tudomására.

4 A hivatalnok kifejezéssel lehet valószínűleg a legjobban fordítani a szó többféle jelentését. Ezzel a szóval jelöli a 2Móz 5,6k a robotmunka felügyelőjét, az 5Móz 20,5 pedig a hadsereg tisztjeit. Ebből is láthatjuk, milyen tág jelentésköre van a szónak.

5 A hármás kollégium tagja lehetett felszemű, de a felsőbb bíróság tagja nem.

6 A reggeli áldozati bárányt napfelkeltekor vágták le, az estit pedig a nap kilencedik órájában, s áldozatul a tizedik órában mutatták be.

Zelnik Csaba Ákos

In memoriam Czinke Ferenc (1926-2000)

Élt egy kiváló Ember az Úr földjén, akinek 2000. november 23-án csendesen az égboltba ment a szekere. Vajon most merre bolyonghat a bejárhatatlan univerzum tágasságában, hol lépdel szabadon csillagtól csillagig? Meglelte illatosan virágzó kertjét, ahol tündérek tündöklenek és örök muzsikahangok fakadnak?

De miért nézek a magasba, amikor nem tűnt el a személyisége? Legyen békés a megnyugvás: a sorsban megtalált egyéni érzésvilága maradandóságát éli! Lelkét termékenyen kiöntötte életműképeiben. Szellemét itt hagyta művészi pályán érlelt tanítványaiban. Verseit, prózába finomított vallomásait, vagy tanulmányait olvasva is az Ő világát tartjuk

kézben, és míg létünk működik, többek közt mibennünk is megőrződik, akik jó szívvel emlékszünk rá.

Szabad legyen most eltekinteni művészi tevékenységétől és közszereplői életpályájától. Én az Emberről kívánok szólni annak jogán, hogy szíve telve volt ki nem fogyó szeretetkinccsel, melyből bőségesen szétosztott, és abból nekem is jutott.

Gyermekemberként ismertem meg a nevét. Később közössé vált a kiröptető fészek - az Alma Mater - és a tágabb vidék, a számunkra oly kedves ismerős nevekkel. Vagyis a földszag és nevelőanyánk, ez a köldökkapcsolat. Ez a lelki és érzelmi közösség, amivel végül is ki-ki meghatározó indítóélményként halad a saját útján.

Utólag tudom, mennyit gyarapított észrevehetetlenül találkozásainkkor kicsinynek tűnő dolgokkal, melyek mára naggyá nevelődtek bennem. Ha emlékéből merítek, az mint erős gyökér, táplál és biztat. Változatlanul azon tűnődök: ha a csend minden pillanatban leköti egy-egy szívet, és az az élet elapad, vajon a felröppenő lepkényi élet csupán időtlenül rövid darab-e az időtérben? Vagy mégse, ha a szülőföld, tiszta forrás és alázat tömör szavaiba fogható örökségre gondolok, akkor az emberi ittlét-idők összefüggő századokká adódnak össze, és ezáltal a cinkeferenci életben is megkapott, majd utódoknak átadott üzenet tovább él, és talán örök életű marad.

Beszélgetés Czinke Ferencsel

Czinke Ferenc festő- és grafikusművész, SZOT-díjas és Munkácsy Mihály-díjas Erdemes és Kiváló Művész. 1926. november 4-én született a bodrogi Nagyszőlősi Meszesketanyán. Tanulmányait a Sárospataki Tanítóképzőben, majd a Magyar Képzőművészeti Főiskolán folytatta. 1961-ben Derkovits-ösztöndíjas, 1964-ben, 1968-ban és 1978-ban ösztöndíjas Rómában. Salgótarjánban és Tihanyban élt és alkotott. Tanulmányúton járt Svédországban, Finnországban, Csehszlovákiában, Törökországban, Lengyelországban. 1990-től a sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskola címzetes főiskolai tanára. Főbb kiállításai: 1963 Róma, 1973 Urbino, Nápoly, 1972, 1976 velencei biennále, 1973 Linz, 1986 Ankra, Isztambul. Murális alkotások: pannó: Nógrádgárdony, Badacsony; zománcfalkép: Tihany, Salgótarján; fali pannó: Pácin (secco); II. világháborús emlékmű (plasztika). Könyvterveket, rézkarcokat, litográfiákat, fametszeteket készített. Jelentős sorozatok: Radnóti-eclogák, Bartók sorozat, Szlovák táncok, Koskirály, Édasanyám ikonja, Tihanyi szonáták, Sajnoki esték, Rekviem a vizekért. Tihanyi mesék címmel könyvet is írt.

Az alábbi interjút - melynek kérdéseit Bolvári-Takács Gábor és Dobrik István fogalmazták meg - kifejezetten a Zempléni Múzsza számára adta. A munkásságáról szóló első lapszám megjelenését azonban nem

érhette meg, alkotó ereje teljében, 2000. november 23-án elhunyt. Nem készülhettek el lapunknak szánt grafikái sem, a bemutatott képzőművészeti anyagot a művész felesége bocsátotta rendelkezésünkre.

Czinke Ferenc emlékét megőrizzük, s rá emlékezünk alább közölt önvallomásával.

Mit jelent Ön számára a szülőföld?

Életünkben vannak nyomot hagyó helyek, mint a munkáló idő színterei, valami sorsközösségi meghatározó az időben. Az indulás mindenre emlékező alázata a szülőföld. Nekem az egész Bodrogköz! A hat elemet hat helyen jártam, Édesapám zsellérember lévén, szinte minden évben új helyet próbált a boldogulás reményében. Béres, parádeskocsis, részeserató, szőlőmunkás, aztán az Aranykalászos - gazdatanfolyam után már előbb kepegszoda, majd két uradalomnál is tanyagazda lett. Amolyan verespéteri figura, aki olvas, kiszámítja az intéző úr utasítására, hogy egy cakkosan határolt földdarabba mennyi búzát kell a vetőgéppel felhasználni. Ez a világ, kis "ősember-korom!"

Voltam juhászbojtár, kampós botjaim ma is örzöm, vigyáztam tehenekre, szép ostoraim vannak, saraboltam és egyeltem a cukorrépat, kapáltam a harmados földünket, de természetesen a Karcsát Páciban már első elemista koromban átúsztam. Voltam betlehemes, első pásztor, középiskolás koromban

mendikáns, közben telerajzoltam a fejtőde falát a tanyasiak jellemző figuráival. Tudtam, hogy a tanya környékén hol, milyen fészkek vannak - szóval megtörtént álmok ezek, nyomot hagyóan dajkálta életem ez a világ. Amikor mostanában, így vénkoromban, hazafelé tart az utam, minden falu, tanya, ismerős; s elszorul a szívem, bár volt mindenben rend, valami a predesztinációból meg-

szabta, hogy mikor, mi a dolgom a világgal! A szülőföldépítő vályogok is, annak sokasága! Tanúja átélt élettörténetemnek, amiket a parancsoló idő génjeinkbe előre betáplált, hogy felcsillanó élethullámokon aztán visszaköszönjön egy műben, mint tiszta forrás, amiből tenyérszámra ihat az ember. De hol vannak már azok a gémeskutak? Aztán hetven év után sajnálunk sok elszalajtott pillanatot

az életünkből. Amikor beérik bennünk egy-egy mű, mint az alkotás dimenziója: vagyis az igazság egy-egy alkotóelemévé válik a tárgyak összefüggése, különös, új életre kelnek, s nyomot hagynak, mint tanúkövek! Ezek vagyunk, a csudafejfák, ahol a jel, mint a jelentés kategóriája előtérbe kerül, s ez a szülőföld nélkül lehetetlen.

Szeretném, ha mű-teremtésem igazolna abban, hogy tudatformáló, embert alakító elidegenedésünk konfliktusában, tiszta alapállást, nemzeti karaktert, sajátosságot és művészeti kötelességet, azaz étoszt, innenbeli utammal teremthet-

Jóregg: Koldusok

Mike F.
1999. december 6.

tem volna. Ha szivárványkergetésem az a paradigma lenne, ahol énekelhető a dal, értelmileg tisztázott a szándék, minden létrehozott műalkotásomban. Kollektív tudattartal-makat kívántam kifejezni, népi asszociációkat indítva el, hogy így az út végén hihessem, nem éltem hiába. Így lehettem, lehetek része a szülőföldnek, hiszen nekem még mindig ott állnak azok a jegenyék, bokrok és deres legelők, ahol "akkor"! - Petőfivel "Bár maradtam volna benne végig" -et visszhangozva.

Mit tart művészi fejlődése legmeghatározóbb élményének?

Az egész leélt múltam, minden egy vesszőkosárban, s a forgácsok is számítanak! Az elhullajtott morzsák és gyalogutak kis hangjegy-lábnymomaim a deres legelőkön. Róma és Isztambul, Finnország, Svédország, de különösen a Palócföld, ahol élek, s Tihany, ahová Kháron ladikján érkeztem a nagy mesterek: Somogyi József, Illyés Gyula, Borsos Miklósék árnyékába, hogy megteremtsek valamit a vizek nagy párálló tisztaságából, meg hogy ott is rózsát ültethessek, hogy szebb legyen a világ körülöttünk! S együtt dobban-hasson a szívem a fénycsillámokkal, Egy fényzuhatagával. Minden ami ért; egy-egy apróbojtorjánfű szelíd simogatása, minden vöröslő galagonya-bokor, a legkisebbek is építőkövei művészeti életemnek, mindnek a helyén rangja lehet, csak ez már mélylélektani probléma, akár a művészetpszichológia bonyolult feleletei lehetnének. Minden tollvonásunkban, a felvitt színekben ott munkálhat valami az ihletettség perceiben.

Hová helyezi pályafutásának fordulópontjait?

Nincs meghatározó törvény ebben, dátumokhoz sem lehet kötni, csak egy-egy mester hatása, a leélt idő stílus- és emberformálása lehet ebben meghatározó! Nem is emlékszem, melyik az utolsó képem, amit még úgynevezett népművészeti inspirációim alatt készítettem. Nem is tudom, vannak e korszakaim. Ha vannak, mind az enyéme, akkori állapotom, biztató kísérleteim, gyönggyé izzadott holnapjaim voltak, s aztán elszivárog az idő, nincs alkalmam összegezésre, mert új álmokkal ébredek, csak győzzem!

Művészet és politika, művészet és humanizmus: mi jut eszébe ezekről a fogalompárokról?

A művészet és politika viszonyát mindig az adott kor határozza meg, hol diktatórikusan, hol semmibe véve a művészet társadalomformáló szerepét. Ma a politika primatusában élünk! A művész jobb, ha elfelejti, hogy "megfeleljen"; hol a három T-nek, hol az avantgard semmitmondó, a tudatra és érzelmekre nem reflektáló játszi és csalfa vicceinek, mert a művészetnek mindig dolga volt a világgal! A művészet - többször leírtam - hőmérő egy nép hóna alatt, s ha magas a láz, vagy éppen kihűlni készül az ember, s erre a művész - nem direktén ugyan, de - nem reflektál, akkor mire való? Minden emberi megnyilvánulásnak dolga van a világgal és viszont!

A humanizmus, azaz szociálisan érzékenység, a lélemben hordott feleletek. Véleményünk, miután a művész is ember, ott munkál az alkotások létrehozásában. Semmitmon-

dó arabeszkekkel nem lehet a világ részesévé válni, bár az is azzá lesz, ha az alkotó késznek véli, csak minnek? Kinek? A kor rangján, annak intellektuális szintjén, a korra jellemző formában, amit az élet, miután tudja a dolgát (!), megteremti rajtunk keresztül, tehát nagy a felelősség! Nincs váteszi szerepe a művészetnek, de sokszor kétségbeejtően előre igazolja az embert, a kort! Még a hetvenes években készítettem nagy sorozatomat: Rekviem a vizekért címmel. Nem volt Duna Kör, Beszélő, Lakitelek! Vagy a Kos-király sorozatom, szintén ebből az időből, a kiskirályok ellenérvése kapcsán. Tovább sorolhatnám a ciklusokat, de nem akarom a jövőmondó szerepét, azt a bizonyos váteszi szerepet igazolni, de hogy dolgunk van a világgal, az nem humbug! Természetesen a művészetnek nem volt soha szerepe abban, hogy forradalmat csináljon, nem is ez a dolga.

Hogyan látja a mai magyar képzőművészet helyzetét?

Vegyes a kép! A politika egy-egy drasztikus kitalációra reflektál, de a piac most keresi a helyét! Eladható portékává degradálódik a nemzeti gondolkodás és alkotás. Nem ismerjük a piac működésének szerepét, csak egy-egy árverés, aukció borzolja fel a kedélyeket. A művész pedig alkotó, és nem üzletember! Nem kereskedni, alkotni szeretne! Ezért nem hallunk azokról, akik Európában évtizedekkel ezelőtt kivívták a magyar művészet európai rangját, mert "akkor" is ezen a szintvonalon, világszínvonalon képviseltük az országot, nem volt minden "szocreál"! Most baj van... Egyik-másik alkotó, különö-

sen a közepszer, vagy dilettantizmus uralja a "piacot", giccesek árasztották el az országot, dilettantizmus a köztereket, temetői kopjafákkal ültették tele az országot, mindent a politika jegyében. Kár! A népművészet sem vonulhat be a professzionális művészet helyére, mert tévútra viszi a közfelfogást, aztán ki is iktatható a művészképzés, mert egyszerűen hitelét veszti. Mindennek megvan egy rendben a helye. Itt a rendszerváltás úgy zajlott le; "az volt benne a forradalom", hogy sok jó műalkotást is beparancsoltak a szégyenkerítések mögé. Soknak ott is volt a helye, de itt a túlbuzgóság ártott, elszabadulhattott a pokol. A művészi szabadság kiteljesedése azonban üdvözlendő tény, ha az minőségi produktumok létrehozásával jár.

Min dolgozik most?

Már megjelent Őrizem a szemed címmel, Baranyi Ferenc költő barátom szerkesztésében, egy verses válogatás, ezt illusztráltam. Aztán az Ezredvég folyóiratnak Radnóti Miklós Naptár című versciklusát, s megjelent Kazinczy Ferenc Fény és homály című kis verseskötete is, pár illusztrációval. Különböben ezeket a nyáron csináltam, sok más dolgom közepette keveset dolgozom, ami a körmömre égett: egy Comenius-portré, ezen gyöttrődöm, elmélkedem, most születik.

(Czinke Ferenc Comenius-előadása 2000. december 1-jére volt meghirdetve Sárospatakon - a szerk.)

Finta Éva Külön-valóság

külön van a szék amin ülök
 s külön vagyok én aki ülök
 külön van a vers amit írok
 és külön van a toll a papírok
 külön van a szék meg a zene
 bár mind a kettő velem lenne tele
 és külön van a mező meg a tüesök
 bár bennem ez a kettő közös csüesök
 és külön van a van meg a lehet
 és külön van mi már megesett
 s ha befogadni képes vagyok:
 hát külön vagyok én aki vagyok
 s bár gyűjtölencsém görbe tükre
 a befoghatót mind begyűrte
 és kerekíti kerek képbe:
 de külön van a tükör képe
 mert külön van a vers amit írok
 attól amit meg nem írok
 miként külön van a szék amin ülök
 és külön vagyok én aki ülök
 mert külön vagyok én meg a század
 én nézem őt ő elfordulva lázad
 és külön van a vers irodalom
 és külön vagyok én aki írom
 külön van a kultúra s a világ
 a kultúrált lét is külön van nahát
 mint külön van az epe meg a vese
 és külön van a hús meg a leveze
 hát külön vagyok én meg a titok
 s csak kapuk vannak amiket kinyitok

Finta Éva Komppal a Tiszán

A kompról visszanéztem még a partra
 a homokpad szakadt husára láttam
 a rétegelt iszap lemezkeképpen
 csíkokat véssett a folyó falába.
 A partot lépett vizek nyoma ez
 mi két oldalról mostan keretez.

A megtisztult folyó mocskát kidobta
 lerakta lábunk elé szennyiszapnak
 s hiába bámulom lemezkecsikos
 rajzát a part homok- s iszap-husának
 már benne van a látványban a csend
 mint Kharón könnyű sajkán odalent.

Míg átdohog a komp a túlsó partra
 még megvillan a Tisza-mélyű égen
 a bizalom, hogy élni fog az élő
 a tűz, a víz, a szél, a Nap örökre
 helyén marad, táplál és nem hagy el
 és újratermelődik, mint a tej.

Tóth-Máthé Miklós Az első kalapom

Abban a tanévben a Humán Internátusban laktam, és már nagy legénynek hittem magam, pedig csak a tizenötödik évem felé közelítettem 1951-ben. De hát aki pecúrként kezdte Patakon, és ráhúzott már csaknem öt telet, az joggal hihette, hogy már-már a felnőtt státuszt ostromolja. Ehhez még hozzájárult meglehetősen színes múltam is, hiszen a Humán Internátus már a harmadik lakóhelyem volt, az Angol Internátus és a Tanítóképző kollégiuma után. Ez utóbbiban ugyan csak egy tanévet töltöttem, de a legkülönösebb esemény mégis ott esett meg velem, mikor is egy egér belefialt a télikabátom külső, nagy zsebébe. Mi tagadás, természetegér rohángált ott akkoriban, mert, ha jól emlékszem, valahol búzát is tároltak az épületben.

A Humán Internátus liberálisabb szellemiséggel bírt, mint a szomszédos Angol, ahol keményebb, regulárisabb módszerekkel idomították a növendékeket. Az eredményeket tekintve biztosan megvolt ennek is a haszna, de a diák mégiscsak jobban kedveli a szabadabb légkört, mely a Humánban Palumby Gyulának volt köszönhető. Mivel érte ezt el? A humorával, melyet mint az internátus igazgatója sem hagyott a kapun kívül, hanem ezen posztjában is igyekezett kamatoztatni. De mert jó tanár is volt, a diákjainál is megengedhetőnek tartott egy-egy humorosabb beköpést, és olyankor ő nevetett a legjobban. Egy ilyen elmerőppentyűmmel - a korai sikert megjegyzi az ember - én is nagy tetszést arattam egy esti összejövetelen, ahol éppen Oszlopos Simeonról volt szó.

- Milyen kár - mondta Palumby -, hogy az a keresztény aszkéta inkább kiment a sivatag-

ba, és harminc évig ott ácsorgott egy oszlopon, pedig bizonyára hasznos tagja lett volna a társadalomnak.

- Oszlopos tagja - szóltam közbe, mire olyan röhögés harsant fel, hogy Palumby sokáig nem tudta folytatni fejtegetéseit. Már csak azért sem, mert ő maga is hahótázott, hiszen legalább annyira díjazta a diák humorát, mint a sajátját.

És bizonyára ennek a liberális szellemiségnek tudható be, hogy én is szabadabban kezdtem kialakítani a saját egyéniségemet. Ami elsősorban külsőségekben nyilvánult meg. Hiszen, mint említettem, nagy legénynek tudtam már magamat, és nemigen fülött a fogam például a diáksapkához. Túlságosan kisdíakosnak éreztem, és ebből az attitűdből egyenesen következett a kalap utáni sóvárgásom. A felsőbb gimnazisták közül többnek is volt már kalapja, s ezáltal kétségtelenül felnöttebbnek hatottak. Arról nem is beszélve, hogy apám is mindig kalapban járt, és ahogy kicsit csálésan, féloldalasan viselte, az nagyon elbűvölt, mert igen férfiasnak tartottam.

- Édesapám - rukkoltam elő, amikor Patakra jött papi gyűlésre -, kéne nekem egy kalap!

- Minek? Ráérsz te még kalapot hordani. Egyáltalán szabad azt egy diáknak?

- Már hogyan lenne szabad - bizonygattam -, a felsősök között szinte mindenkinek van.

- Na jó, de azok felsősök. Te még messze vagy attól és leszel, ha nem kapod össze magad a tanulmányaidban.

Ez a célzás a robotos iskolai hétköznapiakra persze nem lépett meg, mert apám csaknem minden társalgásunk közben a tanulmányaimra terelte a szót. És mert pap volt, néha

egész kis prédikációt rögtönzött megjobbítá-
som érdekében. Az indító mondat után most
is egy ilyen következett, de amikor befejezte,
megint csak visszatértem a kalaphoz.

- Édesapám - kezdtem egy mély lélegzet után
-, ha megvehetem a kalapot, azt egyfajta elő-
zetes jutalomnak tekintem, és cserébe job-
ban odafigyelek majd a tanórákon is.

- Biztos ez ? - nézett rám, de akkor már mo-
solyogva. - Mert ha nem, én leveszem a fe-
jedről és odalököm az első kutyának, ame-
lyik az utamba kerül.

Ekkor már tudtam, hogy nyert ügyem van, és

amikor a százast is a kezembe nyomta - nagy
pérez volt az akkor! - már csaknem felnőtt-
nek éreztem magam. No, de hogyan tovább?
A kalapvásárlás nem akármilyen művelet,
ahhoz partner is kell, külső szemlélő, aki hely-
ben hagyja, vagy éppen nem, a felpróbált fej-
fedőt. A kalap nélküliek közül senki sem jö-
hetett számításba erre a posztra, csak egy
olyan kalapos felsős, akinek a kalapja nekem
is tetszett. Ez ugyanis kellő biztosíték volt arra,
hogy jó ízlése van. Hosszas töprengés után
N. Pali mellett döntöttem, két okból. Először
is mert barátomnak tudhattam, annak elle-

nére, hogy két osztállyal felet-
tem járt. Másodszor és főleg
azért, mert az ő kalapját tartot-
tam a legtetszetősebbnek. Sötét-
tűszürke, jól bejáratott, felül
szabályosan kerekre gyűrt, sza-
lagja mentén már erősen sza-
lonnásodó, tehát a kalapok csa-
ládjában előkelően patinás. Ma-
gamnak is valami ilyet képzel-
tem el, csak vadonatújban.

- Örömmel társulok hozzád -
egyezett bele Pali -, de arra ne
számíts, hogy Patakon tudunk
venni. Jó kalapot csak Újhely-
ben találunk, oda kell átmen-
nünk a kisvonattal.

Az ötlet tetszett nekem, hiszen
így összeköthetjük a kalapvá-
sárlást egy kirándulással is. A
kisvonattal meg egyébként is
szerettem utazni, mert nagyobb
társánál sokkal hangulatosabb
volt, nézelődésre alkalmasabb,
ahogy lassan, döcögve furako-
dott előre a hegyek között.

Az utazásra egyik hétköznapi
kora délután kerítettünk sort, bi-
zonyára elkéredzkedtünk a szilenciumról ez ügyben, de arra
tisztán emlékszem, hogy szép

októberi időben történt. Kellemes langymeleghen ballagtunk az újhelyi főutcán, amikor Pali hirtelen megtorpant.

- Van egy kis bökkenő öregem - mondta, miközben tekintetével kutatva körbevizslatta a környéket.

- Mi az? - bámultam rá.

- Hát csak annyi, hogy fogalmam sincs hol van a kalapos, vagy valami olyan bolt, ahol a tökfedőket árulják. Tehát mindenképpen érdeklődnünk kell. Tudod mit, komám, ott van az a cukrászda, menjünk be oda. Fejemet rá, hogy útba tudnak igazítani.

Bementünk a jó krémes illatú helyiségbe, ahol Pali azt javasolta, együnk is valamit, mert mégse járja, hogy csak úgy kérdezősködjünk. Beleegyeztem persze, mert én is megkívántam valami süteményt, elhessentve aggodalmamat, hogy az a pár forintos kiadás, még igazán nem veszélyezteti a kalapvásárlást.

- Na ez jól esett - mondta Pali, amikor kellő mennyiségű édesség bekebelezése után kijöttünk a cukrászdából. - Állítom neked, hogy ilyen remek francia krémost csak itt lehet kapni. Aztán a Rigó Jancsi se volt utolsó.

- Nekem is nagyon ízlett a somlói habos galuska - csettintettem a nyelvemmel jóllakotlan bandukolva tovább, amikor néhány háznyira odébb Pali megint csak lecövekel.

- A fene egye meg - csóválta a fejét -, elfelejtettük megkérdezni, hol van a kalapos. Látd milyen marhák vagyunk, pedig azért mentünk be a cukrászdába. De nem baj - pergette körül a pillantását - abban a kocsmában biztosan tudják. Különben is olyan szomjas lettem erre a sok süteményre, hogy muszáj leöblítenem egy pofa sörrrel. Te nem így vagy ezzel?

- Mehetünk - rántottam a vállamon nagyvonalúan és indultam a jó kalappal bírós felsős után a kocsmába.

Mit mondjak? Amikor estefelé vidám hangulatban visszazötyögtünk a kisvonattal Patakra, mindössze húsz forintom maradt a szá-

zasból. A többit otthagytuk Újhelyben anélkül, hogy megtudtuk volna hol a kalapos vagy az üzlet, ahol a fejmagasítókat árulják.

- Te öreg - lesett rám Pali, amíg az iskolakert sétányán tapodva tartottunk az internátus felé

- csakugyan kéne neked egy kalap?

- Hát persze, hiszen arra kaptam apámtól a pénzt.

- Az enyém tetszik neked?

- Nagyon - szakadt ki belőlem őszintén, míg pillantásom végigpásztázta a sokszor megcsodált, patinás, már-már muzeális kalapot.

- Akkor eladom neked - kapta le Pali a fejéről. - Itt van. Adsz húsz forintot, és a tiéd.

Belekotortam a zsebembe, kihalásztam a maradék húszast és cseréltünk. Pali a pénzzel, én meg a kalapjával a fejemen tértünk vissza az internátusba.

Aztán, amikor ismét Patakra látogatott apám, már a Palitól vásárolt kalappal büszkélkedve vártam az állomáson.

- Ez került száz forintba? - kérdezte rögtön, és a nyomaték kedvéért még felé is bökött. - Ez a szutykos, zsíros tökfedő? Hol szerezted? Vagy találtad a szemétben?

- De édesapám - mondtam sértődötten - nagyon jó kis kalap ez. Tessék megnézni, már bejártatott. - Elhallgattam és utána tettem, mint egy varázsszót. - Patinás.

- Hát ami azt illeti, valóban az - nevette el magát apám -, de azért, ha lehetséges, ne ebben gyere majd haza, mert ilyet a faluban már a kondás sem visel. Megértettük egymást?

Bólintottam erre, és mentem apám mellett. Az ő fején is kalap, az enyémen is. Az első kalapom. És követhették azóta újabbak, szebbek, nagyobb szélűek, patinája csak annak az egynek van. Mert kopott, megszállósodott karimája alól máig cinkosan kacsint elő az a nagy legény, az a pataki diák, aki valaha voltam.

Giovanni Bertacchi

Az Alpok

Zöld lejtők, rétek - nyájak itt legelnek,
a messzeségből ime visszajöttem;
az örök jégnek, zengő gyors vizeknek
szívből fakadó hangomon köszöntem.

Ahol ülök, titkok élém merednek,
nevet a fényes ég, bár néma csöndben;
ahol ülök, a szívben elerednek
a gondolatok, béke leng fölöttem.

Hó és fenyő együtt a hegyi láncon,
ahogy az Alpok tágan elterülnek,
s merész ív völgybe hajlik, törve mélyül.

Vándor felhő a csúcsról csúcsra térül,
s örök nyugvásba fény-csíkuk kerülnek,
ott izzanak a zafír ragyogáson.

(fordította: Tusnády László)

Tusnády László

Vágta a jégkristályos időben

Prüszköl a ló, tejutak kavarognak a csönd-fodor égen.
Könnýű pára inog, csak a dermedező liliom sír:
pusztul a tiszta virág, jégkesztyű ránehezül majd,
ráül a köd, haragos szél zendül, a nóta zokogja
a volt szép tavaszok fakuló hírét. Ne feledd el!
Hárfa legyen szíved, viharok dala már le ne bírja!
Zeng szilajon, hogy megmarad az, ami hajdani szép volt!
Sárkány-szárnyakon elleng már a cifra idő is:
ím, kiperegnek a lét magvai, fájva enyésznek,
ám kürtös tavaszon feltámad a sárba kihullott.
Prüszköl a ló, tejutak kavarognak a csönd-fodor égen:
s fellobog az örök úr csillag-szép fáklya-világa.

Nagy György András Döntetlen

Ült a konyhában és cigarettázott. Torkában már vibrált a keserű íz, s gyomra úgy húzódott össze, mint a tűztől megriadt vadállat. Nézte a pókhálókát a fal és a mennyezet találkozásánál. Rajzolatukat mintha tussal húzták volna ki. Átkozott, aljas por! Táncol a napfényben, de mindenre szürkén rátelepszik.

A szobában megcsörrent a telefon. Tudta mi következik. Bocsánatkérés zavaros háborgással, ígéretek - és talán némi öniróniára is futja, amikor kimondja: most már tényleg, a szép emlékek felidézése azzal, hogy ez nem zsarolás, és ha nagyon muszáj, akkor egy kis férfisirás is. No, és talán egy újabb szomorú történet papáról és mamáról, ami annyira olyan, hogy eddig szégyellte elmondani. Egy újabb történet, ha még képes egyáltalán az az alkoholtól málló agy új meséket csiholni.

A telefon csörgött, hosszasan csörgött. Az üzenetrögzítőt kikapcsolta. Most még néhányszor hív, mindannyiszor kivárja a foglalt jelzést, aztán amikor a felénél lecsapja, mára befejezte. Holnap itt lesz az ajtó előtt, besusog a réseken: "Nem akarok dörömbölni, nem akarok kiabálni, nem akarok botrányt csinálni..." Akkor talán megszánja. Megszánja, mert abban az

aprószemű, bőr alá mászó esőben is hazacipelte a kuka mellől a borzas, fehér cicát, és a rettenet nyarán, amikor egy éjszaka a konyhát teleszórtá az edények cserepeivel, azon a nyáron is felszedett egy szőröcsomót, amiről csak otthon derült ki, hogy kiskutyá.

Megszánja. Önzésből. Mert szüksége van rá. A cigaretta hamuja az ölébe esett, nézte, nem söpörte le. A falon, a háta mögött az óra: az infarktust kapott idő mégis szabályos szívzöreje. Hozzá a kísértet: a félig nyitott ablakon beáramló szél csikordította rozsdás függönykarikák.

Mozdulj meg, állj fel, tegyél egy kazettát a magnóba, várd ki az éjszakát, csapódj egy társasághoz, fonj magad köré védőhálót a kocsmák emberhang-foszlányaiból, a szeszben oldódó lekek kigőzölgéseiből!

Homeopátia...

Kislány korában elhatározta, hogy fiú lesz. Mert a fiúknak minden könnyebb. Nem kötelező feleséggé és anyává válniuk. Az anyu könnyei, idegességei, az a soha ki nem mondott, a levegőben mégis ott lebegő, fullasztó, egyszerre igaz és egyszerre hazug szó. Fiú akart lenni, aztán azok a vércseppek kérlelhetetlenül közölték vele: ez itt a Föld nevű végállomás. Akkor lopódzott

belé a gyűlölet, a céltalan, csapongó,
tartalom nélküli elfojtott sikoly.

Már nem figyelte a telefont. Rágyújtott
egy újabb cigarettára. Az árnyak
játékát nézte a konyhaasztalon. Ahogy
a függöny lebegett hullámozni látszott
minden: börtönbe zárt tenger.

Soha nem volt belé szerelmes. Csak
szerette, tisztelte, bálványozta, tanulni
akart tőle. Segíteni akarta - eldöntötte,
hogy ez lesz a sorsa. Ez lesz a sorsa,
mert egy olyan nő, mint ő nem kell
senkinek. Ezért el is riasztott
mindenkit: mindent akart, maga sem
tudta hogy mit akar, azt tudta, hogy
kicsoda ő, saját magára sem ismer rá,
így hogy ismerhetne rá bárkire, hogy
tudná megkülönböztetni az igazságot a
hazugságtól, mert nem kell
kiismerhetetlen szabályú játék, nem
kellenek a rablánc-simogatások, nem
kell, hogy újra szárnyaljon a lelke, mert
megint csak csapdába esik, vergődni
fog, miközben eljätssza, hogy mégis
milyen jó...

Nem, már ez sem kell. Nem engedi be
sem holnap, sem holnapután. Inkább
kiszáll. Felállt, kiment a fürdőszobába.
Kinyitotta a kissekreényt. A
gyógyszeres üvegeket nézte.

Visszament a konyhába, bezárta az
ablakot és a gáztűzhely elé állt. Aztán
fogott egy kést, bement a szobába.
Megtapogatta a hegyét. Kiserkent a
vére, fáj.

Ült az ágyon és az ujját szopta, mint
gyerekkorában.

Nagy György András Útravaló

Te vízesés, te árva
Rohanj az óceánba

Barna, kócos, vad esikő
Te folyton elszabadul

Földmagjába ásott kút
Tőled indul minden út

Ághegyen maradt levél
Dacos dalra hív a szél

Hosszában meghasadt faág
Rügyet rak rád a nagyvilág

Te ősrög, te csecsemő
Te mindent elvesztegető

Maradj, ha tudsz, menj, ha kell
Miránk az Isten se figyel

Nagy György And
Döntetlen

Pásztor Attila Részeg éj

Nyelvem alatt harminc ezüst
Hív a párduefekete éjszaka
Szemem mögé beül, indít
A belémölt dolgok démona.
Elszalad minden velem
Pedált tövig nyomva hajszol
Homoktűkőr, vonító kutyák
Lidércfényű, vad lámpasor...
Úrmagány - minden elmaradt
A szélben lengenek
Kiterített halottaim
Ő megáll, int, hogy: szedd össze mind!
Nem tudom, hajnalra
Marad-e valamim?...
Van Gogh-sárga utcalámpák
Malevics-fekete éjszaka
Kutyák, démon, vérszáguldás...
Vagy csak az önüres tér vákuuma?

Pásztor Attila Az utóvéd

Fedezék-falvak, elhagyott állások,
Itt tagja vagyok a felső tízezernek...
Középosztály alsó széle-közepén
Jelentek mellett kagylójú csendnek,
Hogy: tetemre hívom ezt az országot,
A Kárpátok fojtó őspasszívumát,
Nézni a jövedelmezni tört létet:
Tereptárgy, min átláncalt palt a világ,
Csoda, hogy élek, hol elveszni hagytak,
Gondolták: teknőmmel sírom is ásom.
Vagy megássa helyettem balsorsjegyem,
Káros szenvedélyem: magyarságom.

Martinák János Végül

Felizzik a fehér hó a tájra,
fáról huppan,
és a szürke ég alatt örül.

De láng villan hirtelen a tájra,
Köd indulna,
s eloszlik a nedves fák körül.

Kéket lehel a nap rá a óra,
sárgát parázslik a ház fala,
s a villanó fénytől átragyogva
meghökken a hideg ablaka.

Rögre buggyan a föld izzadása.
Folyón a hab a nyárról fecseg.
Metszőkésért sir a barack ága,
felduzzadó álmaért remeg:

szomjas gyerek tépi le gyümölcsét,
és szürcsölve jót harap belé.
A meleg nap borzolja kis fejét,
s rózsás ujján csorog le a lé.

Martinák János Létezés...

Elsodorja az ember életét
A létezés csillag-folyója.
Felizzik, majd átadja a fényét,
És kihunyva hullámszik tova.

Tekintetedtől újra felizzott
Az elhalni készülő parázs.
Kinyílik felettem a kék égbolt,
S fellobbannak előttem a fák.

Kiktől féltem, simogatni vágyom,
Gyermek kacag, s megrendül a lég.
Remegek, mert e fényárban fázom...
A sóvárgás vágya húz feléd.

Fehér József

A magyar kultúra napján

Van Nagy Lászlónak egy kevésbé ismert, keveset idézett igen szép verse. Címe szerint: Balassi Bálint lázbeszéde. A költő beleéli magát a már félig önkívületi állapotban lévő, súlyosan sebesült, végóráit élő Balassi Bálint helyébe, és összegzi életét, viselt dolgait. A helyzet ismert: 1594 májusában a Habsburg birodalmi seregek a magyarokkal együtt ostrom alá veszik Esztergomot, vissza akarják foglalni a töröktől.

A magánéletében csalódott, birtokait veszített, pártfogóitól elhagyott vitéz katona az elsők között száll táborba, mindig a legveszélyesebb helyeken harcol, mintegy keresve a halált. Május 19-én ágyúgolyó üti át mindkét lábát. Súlyos seblázban él még tíz napig. Magyar borbélyt, azaz felcsert nem engednek hozzá, sebét "bécsi orvos gyógyítja", azaz nem gyógyítja, lelkiismeretlenül és hozzá nem értően kezeli. Kortársak és szemtanúk szerint ezért hal meg keserves kínok között. Aminthogy egybehangzó vélemények szerint az is igaz, hogy Bécsben kárörömmel fogadják a hírt: végre megszabadulhattak ettől az izgága, örökké lázadó, féktelen magyar úrtól, akivel már annyi bajuk volt.

Nagy László így összegzi a kamarilla véleményét: "címere hárfá - hungarus volt, istentelen." Azaz: költő volt, magyar volt, Isten nélkül való pogány volt. Nem kár érte.

Ha azonban a verset nézzük, más a mondánivaló kicsengése. A költő, és a késői költő-utód szerint is másképp értelmezendők ezek a sorok. "Címere hárfá" - mondja öntudatos büszkeséggel az akkori Európa egyik legnagyobb költője, aki ráadásul ko-

rának szép férfialakja és daliás vitéze volt. "Hungarus volt" - azaz magyarországi volt, a jelentős erejű magyar birodalomhoz tartozó, nem egyszerűen csak magyar. Ehhez a jelentős erejű magyar birodalomhoz tartozni dicsőség volt mindenkinek, a horvát származású Zrinyi Miklósnak éppúgy, mint Hunyadi Jánosnak vagy Janus Pannoniusnak. "Istentelen volt" - ezt is vitatjuk. Hiszen Balassi Bálintnak utolsó szavai ezek voltak: "Te katonád voltam, Uram, és a te seregedben jártam." Balassi örökös istenkereső volt, ugyanúgy, mint Ady Endre. Vagy méginkább talán József Attila, aki a maga vallásában "nyugalmat nem lelt, csak papot".

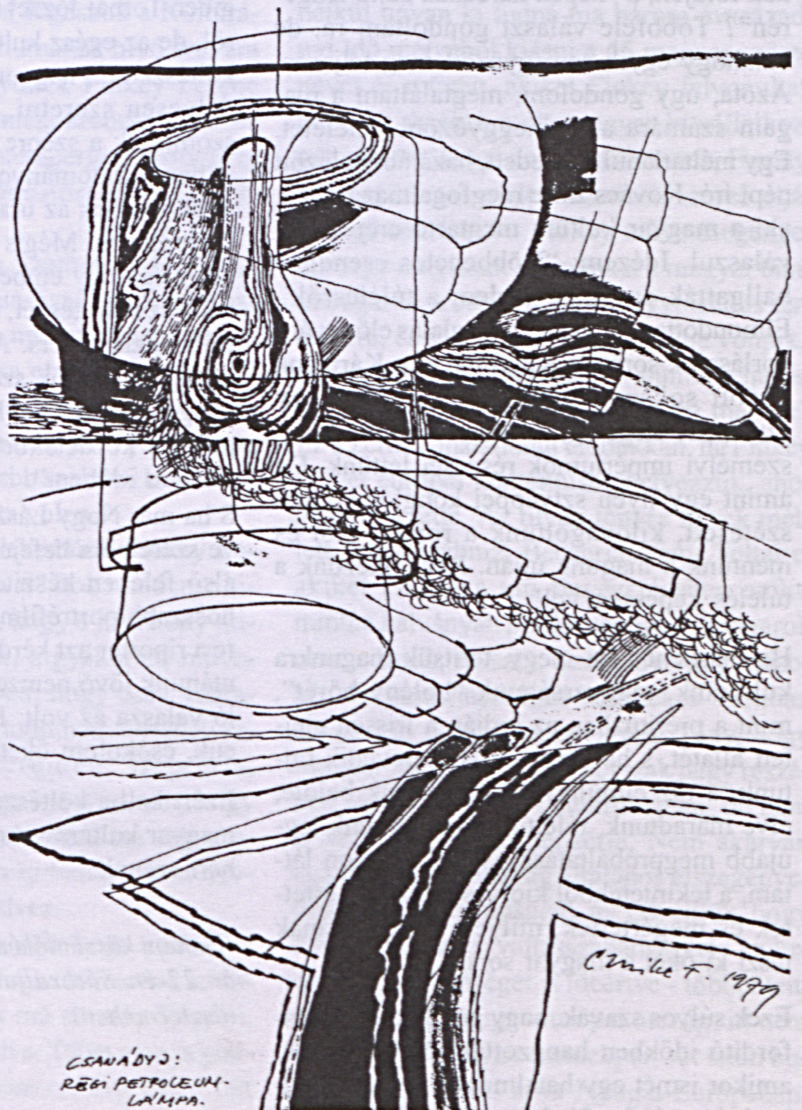
Miért hát ez az előző értelmezés a magyarsággal szemben, mely szerint művész, magyar és pogány egyenlő fogalmak? Nemcsak a bécsi udvar részéről (hiszen ez érthető), hanem az immár évszázadok óta megnyilvánuló türelmetlenség, ellenézés velünk szemben, más szomszédaink részéről is? Ennek magyarázatát egy gyermekkori példával adom meg. Egy gyerekcsapat színes üveggolyókkal játszik. Egyik kisebb, másik nagyobb, mindegyik csillogó, tetszetős, mindegyik kedvet ébreszt, hogy elnyerhessük, hogy a miénk legyen. A figyelem feszült, mindenki megteszi a maga tétjét. És ebben a felfokozott várakozásban egy Láthatatlan Kéz a közel- s távolálló színes üveggolyók közé bedob egy igazgyöngyöt. Ez a magyar kultúra. Így esett, így érkezett, így küldetett a Kárpát-medence népei közé a honfoglaló magyarság és mindaz, amit magával hozott.

“Nem mese ez, gyermek” - mondaná Arany János; nem legenda, nem is romantikus östörténet. A magyarság csodálatos, párvitkító, egyedi kultúrát hozott a Kárpát-medence elfáradt, enervált népei közé, az avar és szláv birodalmak romjai helyére. Bizonyítják ezt a magyar honfoglalók tőlünk csak karnyújtásnyira található régészeti leletei a Tisza és a Bodrog mentén. Ötvösművészeti remek, gazdag képzelőerőről tanúskodó díszítőművészet, színes, szinte mesebeli világot idéző ornamentika, a használati eszközök kifinomult formavilága, a fegyverek nemessége és célszerűsége - mind-mind egy kulturális értelemben vett rangos népességről tanúskodnak. Honfoglaló eleink ugyanakkor ismerték a gazdálkodás, a földművelés, az állattenyésztés kornak megfelelő elemeit és módjait is. Legalább annyi magyar szavunk van, s volt mindezek megnevezésére, mint amennyit az itt lakó népektől átvettünk.

Visszatérve tehát az eredeti kérdésre adandó válasza: talán ezt az erőt, szépséget, egyediséget, különleges eredetiséget nem tudták megbocsátani

nekünk a körülakó népek évszázadokon át? Talán innen eredhet, hogy ránk fogták, mivel magyarzatot nem találtak rá, - mint ahogy nem értették Balassit sem -, hogy költő, magyar, istentelen, pogány mind egyet jelent, ugyanazt jelenti, tehát pusztuljon, nem kár érte?

Mégis, minden ellenérvés dacára, háborúk

CSANÁDY: RÉGI PETROCEUM-LÁMPA.

és nemzeti tragédiák ellenére, “annyi bal-szerencse közt, oly sok vizsály után” is él ez a társtalan, rokontalan kis nép Európa szívében. Kilenc, vagy talán tíz évvel ezelőtt, éppen e napon fogalmaztam egy hasonló ünnepi köszöntőt a Magyar Kultúra Napjára, s akkor is elgondolkodtam azon: mi a magyarázata annak, hogy a magyarság meg tudott maradni ezer éven keresztül hazájának földjén, a “népek harcának zajló tengerén”? Többféle választ gondoltam rá, de valahogy egyik sem győzött meg teljesen. Azóta, úgy gondolom, megtaláltam a magam számára a legmeggyőzőbb feleletet. Egy méltatlanul elfeledett, hazájából elűzött népi író, Kovács Imre megfogalmazásában, aki a magyar kultúra megtartó erejét adja válaszul. Idézem: “Döbbenetes csendben hallgatták egyik beszédem a túlélésről... Elmondottam, hogy a honfoglalás előtti vándorlásaink során, a Kínai Fal és a Kárpátok között sokszor elkapott bennünket egy sztyeppei fergeteg, hirtelen összeverődött, személyi impériumok részesei lettünk. De amint egy ilyen sztyeppei konglomerátum szétesett, kilovagoltunk a romjai alól és mentünk a magunk útján. Rendelkezünk a túlélés képességével!

Ha másként nem megy, terítsük magunkra kultúránk, magyarságunk “bölény bőrét”, mint a prérítűzben az indián a frissen elejtett állatét, s ha kérgessé is merevedik rajtunk, a tűz elmúltával kibújhatunk belőle, élve maradtunk, túléljük történelmünk legújabb megpróbáltatását is. Az arcokon láttam, a tekintetekből kiolvastam, hogy értettek és megértették, milyen teherpróbának teszi ki őket a magyar sors...”

Ezek súlyos szavak, nagy gondolatok. Sorsfordító időkben hangzottak el, 1945 után, amikor ismét egy hatalmas impérium fenntartósága alá került Magyarország. Ma ha-

sonlóan sorsfordító idöket élünk. Ma más hatalom árnyéka növekedik fölénk: a globalizációé. S még nem tudjuk, senki sem tudja hatását: “átok, vagy áldás lesz? a kockarázás kinját érezzük” - mondhatnánk együtt Arany Jánossal.

Ami történni fog, nem rajtunk múlik. Nekünk akkor is, akárhogyan is lesz, megmaradhat a kultúra kies szigete. Ahogy nemrégiben Tornai József nyilatkozott a költészet-ről, de az egész kultúrára érvényesen: “... a költészetet... nagyon kell szeretni. Szenvedélyesen szeretni. Akik ezt teszik, azok szomjasak a szépre és az igaz szóra. A jövőben a tudományos eszközök és a képernyők lesznek az uralkodók. Az ember csak másodlagos. Mégis biztos szemmel látom, hogy egy-egy embernek, közösségnek fontos lesz a költészet, egy kis kápolnában föl-fölhangzik a vers. Apró lángként világít és melegít a költők szava, újból fölzeng az a hang - az életről, a halálról, a szerelemtől -, ami a kezdetekben is volt és megmarad minden időben.”

S ha már Nagy Lászlóval kezdtem, őt idézve szeretném befejezni is. A hetvenes évek első felében készített róla a televízió egy hosszabb portréfilmet. A beszélgetés végére a riporter azt kérdezte tőle: Mit üzensz az utánunk jövő nemzedékeknek? Nagy László válasza az volt: Ha lesz még emberi arcuk, csókolom őket.

Ezért kell a költészet, a kultúra - nekünk a magyar kultúra -, hogy megőrizhessük emberi arcunk.

(Ünnepi köszöntőként elhangzott 2001. január 22-én Sátoraljaújhelyen, a Városháza dísztermében)

Király Tibor

A magyar büntetőjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete

(Gondolatok Finkey Ferencről, halála után ötven évvel)

2000. december 8-án a Jogászok a Kultúráért Alapítvány kuratóriumának hívó szavára Sárospatakon összegyűltek Finkey Ferenc tisztelői, hogy róla emlékezzenek és kézbe vegyék a Magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete (1619-1914) című művét.

A könyv utószavában Szathmáry Béla, aki az Alapítvány támogatásával szinte egymaga tette közkinccsé a művet, elpanaszolta: "Azt, hogy az a munka első kiadásában 50 évet késlekedett, semmi sem indokolta. Nem volt politikai tartalmú mű, nem jelent meg pontosabb és részletesebb szakmai kiadvány, ami háttérbe szoríthatta volna."

Tényleg: miért is késlekedtünk Finkey Ferenc művének kiadásával? Sok mindenre hivatkozhatunk, pl. arra, hogy a jogi könyvkiadás főként az aktuális, a gyakorlati műveket részesítette előnyben; hogy csak vontatottan jelenhettek meg tudománytörténeti értékű művek (Montesquieu, Beccaria, Grotius), de köztük egy magyar sem; hogy az Akadémiai Kiadó a privatizálása után profitorientálttá lett, ami a tudományos könyvkiadásnak nemigen kedvez.

A legfőbb ok mégis az volt, hogy mindnyájan, akik hivatásuknál fogva hivatottak lehetünk volna a kéziratok sorsára figyelni, mással voltunk elfoglalva. Talán nem is gondoltunk arra, mekkora kincs ez a munka. Mert valódi kincs Finkey tudománytörténete. E

nélkül ugyan ki tudná ma három évszázadnyi idő mélyéből kiásni a 45 magyar szerző nevét és műveit, akiket Finkey felvonultat, bemutat, értékkel, méltat; ugyan ki vállalkoznék ma arra, hogy elolvassa Kitionich, Huszty, vagy akár más múlt századbeli szerző eljárásjogi tanításait? - Finkey műve megengedi, hogy rányissuk szemünket a magyar büntetőeljárás irodalom három évszázados termésére, és az egészet látókörrünkbe vonjuk. Mit ér a három évszázadnyi büntetőeljárás jog irodalma és tudománya, ha az magyar? Ez a kérdés óhatatlanul előbukkan, ha Finkey művét európai kontextusba helyezzük, ahogyan ő is tette. Az olyan fényes nevek mellett, mint Leibniz, Beccaria, vagy Voltaire, akiket Finkey a mű Bevezetésében említ, mintha halványan pislákolnának a magyarok nevei: Bodó, Huszty, Szokolay vagy másoké. Az összehasonlítás és értékes azonban egyáltalán nem ilyen egyszerű. Tény, hogy Magyarország a vizsgált korszak nagy részében nem volt Európa centrumában, de nem is volt egyszerűen periféria. Nem akarván tagadni Magyarország általános elszegényedését és elmaradottságát, megemlítjük, hogy a lelkiismereti és vallásszabadságért - az Erdélyi fejedelemséget is ideértve - többet tett, mint némely nyugat-európai ország; itt nem folyt annyi és olyan eretnekper, sőt talán bosszorkányper sem, mint Nyugat-Európában; nem büszkélkedhetünk egy Carpozov méretű

jogtudóssal, akiről Finkey megállapította, hogy 1635-ben kiadott műve a Carolina nyomozó rendszerét írta le, s annak alapján a német nyomozóeljárás legszélsőségebb alakját dolgozta ki; művében a tortúrának és a boszorkányüldözésnek is védelmére kelt, aki maga húszezer halálos ítélet meghozásával dicsekedhetett. Nem vezetett teljes sikerre Kollonich bíboros szerencsétlen, erőszakos igyekezete sem a magyar hagyományos büntetőeljárásnak inkvizícióssá tételére 1689-ben az alsó-ausztriai Praxis Criminalis-nak bevezetése által. Mint Finkey írta "Ez az ausztriai Praxis Criminalis pedig nem egyéb, mint a tiszta nyomozórendszer leírása a legkegyetlenebb tortúrával. Hogy a kínzó vallatás nálunk mégsem vált annyira éltető elemévé a magyar büntetőeljárásnak, s aránylag szelídebben kezelhetett, ezt ... a nemesi privilégiumnak és a magyar bíróságok embersége, érett felfogásának köszönhetjük." (42.old.)

A kodifikációs kísérletek - 1792/95, 1843/44 - értékes, magas szellemi színvonalról tanúskodnak, és nincs szégyellni valónk az 1878. évi büntető törvénykönyv, illetőleg 1908. évi novellája, vagy az 1896. évi büntető perrendtartás miatt sem. Azoknak az államférfiaknak, kodifikátoroknak vagy tudósoknak a szellemi teljesítménye, akik akkor alkottak, írtak, működtek és közreműködtek a kodifikálásban, nem maradt el a Nyugaton működő kollégáik teljesítménye mögött. Erről egyébként meggyőződhetünk az Európa vezető büntetőjogászait tömörítő nemzetközi társaságok (Internationale Kriminalistische Vereinigung) XIX. századi iratanyagából is.

A kiváló minőségű jogtudósok számában Magyarország természetesen nem versenyez-

hetett sem a francia, német vagy olasz tudósok számával, és különösen nem a XIX. századig; azt sem állíthatjuk, hogy a magyar jogtudomány az ismert történelmi okok miatt nem volt fáziskésésben. De nem volt egyszerűen csak a mások vívmányait befogadó, hanem - részben éppen azért, mert kimaradt némely nem kívánatos folyamatokból (mint a teljes inkvizíciós eljárás alkalmazása) - a jogrendszerét és irodalmát önállóan formáló is volt.

Nem csak azt kell kérdeznünk, ki alkalmazott elsőként valamilyen jogintézményt, s dolgozta ki a gyakorlatát és elméletét (hacsak nem akarunk a görögökhöz vagy a római jogig visszanyúlni), hanem azt is, hogyan, miként, hol terjedt el. Minderre tekintettel azt állapíthatjuk meg, hogy a Finkey által bemutatott magyar büntetőeljárás (perjogi) tudomány illeszkedett az európai tudomány vonulatához, de részben tükrözte a magyar jogrendszer és gyakorlat sajátosságait, és a XIX. század kezdetétől fogva egyenértékű, ha nem is a mennyiségében, más országok büntetőperjogi tudományával. Erről Finkey a műve végén így írt: "A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődésének történetét óhajtottam ezzel a kis dolgozattal a magyar tudományos világunk, elsősorban a Magyar Tudományos Akadémiának bemutatni. Kitionich Directio Methodica-ja volt a kezdő, Balogh Jenő Magyar Bünvádi Eljárás Joga pedig a záróköve ennek a tanulságos fejlődésnek. Amit Kitionich a XVII. század elején, az akkori zilált alkotmányjogi és társadalmi viszonyaink között elkezdett, mennyi kiváló elméleti és gyakorlati írók, államférfiaink legnagyobbjai folytatták három évszázadon keresztül, míg végre megjelent Balogh Jenő

tollából a legértékesebb büntetőperjogi munka, mely ország világ előtt bizonyítja a magyar tudományosság európai színvonalát és a magyar jogalkotó szellem erejét.” (209.old.) Finkey tárgyalt művének részletes tartalmi ismertetésére vállalkozni céltalan volna, maga a mű ugyanis javarészt a perjogi tudomány, illetőleg a jog, a jogi irodalom, és ebben 45 szerző művének ismertetéséből és értékeléséből áll. Indokoltnak látszik azonban, hogy rámutassunk néhány lényeges, átfogó jellegű tartalmi sajátosságra.

A mű bevezetésében Finkey bemutatja az európai büntetőjog, eljárásjog és büntetés-végrehajtási jog fejlődésének fő vonulatait, emellett az ezekre vonatkozó tudományfejlődési szakaszait; ezenfelül a magyar büntetőeljárás jog fejlődési szakaszait is elénk tárja. Ezt követi a Kitionichtól kezdve Balogh Jenőig terjedő időben működő magyar eljárási jogászok tevékenységének, tudományos irodalmi munkásságának bemutatása, felvonultatása. Ennyiben, tekintetbe véve a mű bevezető részében írottakat, a mű nemcsak leíró természetű, hanem egyben összehasonlító jellegű műnek is tekinthető.

Finkey nem törekszik a büntető perjog történetének pontos periodizációjára, hanem a fejlődési folyamat szinte töretlen rövid bemutatására. Nem mulasztja el azonban, hogy rámutasson a megállapítható fordulópontokra (pl. a kodifikációs kísérletek jelentőségére), amelyektől kezdve a jogfejlődés új irányt vett. A szerző hangsúlyt helyez annak ismertetésére, miként vélekedtek az általa megszólaltatott művek szerzői, különösen a tortúráról és a XIX. századtól az esküdtbiróságról. Nem titkolja, hogy a rokonszenve azokat kíséri, akik Magyarországon már a XVIII. században is szembeszálltak a kínvallatással, és

a büntetőper humanizálódását pártolták. Nem esik azonban abba a hibába, hogy a bemutatott szerzőket saját koruk viszonyaitól, ismeretszintjétől elszigetelve bírálja vagy elmarasztalja.

Finkey újraéleszti feledésbe merült szerzők emlékét és műveiket, és olyanokat fedez fel számunkra, akikről a mai jogtudomány már alig tud. Közülük példaként említsük meg Huszti Andrást, vagy Fabriczy Sámuelét. Finkey legnagyobb szeretettel, hálával, elismeréssel Balogh Jenőről ír, az ő munkásságának ismertetésére fordítja a legnagyobb gondot és szenteli a legnagyobb terjedelmet. Ezen belül külön kiemeli a fiatalkorúak érdekében kifejtett tevékenységét mind a jogalkalmazás, mind az irodalom terén.

Balogh Jenőről egyebek között így írt: “... ezzel a dolgozattal leróni kívánom mélyseges hálámat egyetlen még ma élő és legnagyobb mesterem: Balogh Jenő, a magyar büntetőjogi tudományoknak igazi great old man-je, a 85. évében járó irodalmi vezérem iránt is. ... Boldog vagyok, hogy iránta érzett több mint félszázados igazi tiszteletemet és hálámat ezúton is kifejezhetem.” (17-18.oldal)

Finkey Ferenc maga, művének tárgyáról, a vállalkozásáról így vallott: “Hogy csak a büntetőperjog tudományánál maradtam, s a büntető anyagi jogi részére nem terjeszkedtem ki, ennek magyarázata pedig az, hogy a büntetőjog hatalmas fájának erre az ágára, az eljárási jogra fordítottam 30 évi tanári és csaknem 20 évi gyakorlati igazságügyi munkásságom alatt legnagyobb figyelmet, s én voltam az, aki - anélkül, hogy kérkedni akarnék vele - évtizedeken át sürgettem a büntetőperjognak önállósítását, ... s én lettem az első külön egyetemi tanára a büntetőperjognak hazánkban. Szaktudomá-

nyom iránti ez az érthető, és talán megbocsátható előszeretetem mentse ki ezt a dicsekvésemet.” (17.old.)

A ma tevékenykedő büntetőperjogászok a szerző iránti hálával vehetik kézbe Finkey munkáját és büszke öntudattal, de inkább illő szerénységgel gondolhatják, íme az egyik legjelentékenyebb magyar büntetőjogász is azt az általuk művelt diszciplínát tüntette ki figyelmével, és áldozta rá a fogyó életének utolsó éveit. Ezzel nagy ajándékot hagyományozott az utódaira.

A bűnügyi tudományok más ágai, különösen az anyagi büntetőjog, vesztesnek érezhetik magukat, amiatt, hogy tudománytörténetének három évszázada Finkey Ferenc által feldolgozatlanul maradt; mert vajon akadnak-e a tételes büntetőjog művelői közül, akik a Bodó Mátyás, vagy Vuchetich Mátyás latin nyelvű művét kézbe veszik, és így tanulmányozzák az akkori bűncselekményt, vagy büntetéstani fölfogást? A magyar büntetőjogászok, úgy látszik, csekély érdeklődést mutatnak a magyar tudománytörténet iránt (talán csak az 1843-as javaslatra és Csemegire emlékeznek), és a területet mintha teljesen átengednék a jogtörténészeknek (lásd pl. Hajdú Lajos tudománytörténeti műveit, illetve a Mezey Barna szerkesztette Magyar jogtörténetet).

A szerző, aki a magyar büntetőperjogi tudomány háromezredes fejlődéstörténetét megírta, a magyar bűnügyi tudományok művelői között kiemelkedő képességű és szorgalmú tudós. Életének folyását szépen megrajzolta Ködöböcz József, és az ő művéből ismerjük Finkey Ferenc életének legfontosabb eseményeit és fordulóit. Sárospatakon született (1870), élt Sátoraljaújhelyen, Kolozsvárott, Pozsonyban, Szegeden, Budapesten, majd

újra Sárospatakon, ahol bevégezte földi pályafutását (1949). Külföldön járt tanulmányutakon: Ausztriában, Németországban, Franciaországban, Belgiumban, Angliában és 1910 nyarán a kormány kiküldetésében ösztöndíjjal az Egyesült Államokban. volt koronaügyész-helyettes, a Kúria tanácselnöke, majd koronaügyész, és ezt a feladatkörét látta el nyugdíjba vonulásáig (1940). - Amikor Finkey a Kúria épületében mint bíró, illetőleg koronaügyész működött, az épületen ez a felirat állt: *Justitia Regnorum Fundamentum*.

Finkey Ferenc az MTA levelező, rendes, majd tiszteleti tagja volt (1908, 1929, 1940). Talán érdemes itt megjegyezni, hogy az Akadémia, amelynek 1945 után a léte forgott kockán, a társadalomtudósok nagy részét 1949 októberében jogfosztottá tette, visszaminősítve őket tanácskozó taggá. Köztük volt Balogh Jenő, Heller Erik, Irk Albert is. (A döntést 1989-ben hatálytalanították.) Finkey Ferencet az 1949. január 23-án szülőhelyén, Sárospatakon beállt halála megkímélte a *capitis deminutio*tól, őt még akadémikusként búcsúztathatta Búza László rendes tag, volt sárospataki tanártársa.

Finkey érdemeit a magyar büntetőjog-tudományok művelésében aligha lehet túlértékelni. A kiváló kortársai mellett - akik közül Angyal Pált, Irk Albertet, Balás P. Elemért külön is érdemes kiemelni - talán Finkey volt az, aki a korszerű (modern) tudományos irányzatok befogadása mellett az alkotmányos elvekre és a történeti hagyományok megismerésére a legnagyobb hangsúlyt helyezte. Finkeynél visszhangra találtak a magyar jogi, politikai gondolkodás nemes hagyományai, a jogegyenlőségről, a szabadságról, méltóságról, az igazságról vallott eszmék.

Tudományos munkásságában az 1840-es évek eszméinek és a Deák Ferenc fémjelezte kodifikációs törekvéseink közvetlen, egyenes továbbélését fedezhetjük fel. Kortársai közül, hiszen maga is ezt írta, Balogh Jenő volt az, akivel a büntetőeljárás jogot illető felfogásban közös társak voltak. A dunántúli származású és életének későbbi szakaszában a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnokaként működő Balogh Jenő és a tiszáninneni ugyancsak protestáns Finkey Ferenc pályája a tekintetben is rokonságot mutatott, hogy mindketten nemcsak az egyetemi katedrán, hanem gyakorlati jogászi pályán is kiváló teljesítményt nyújtottak.

Finkey Ferenc elsősorban a büntetőeljárás jogtudomány művelőjének tartja magát, de tudjuk, hogy nevéhez jelentékeny alkotások fűződnek a bűnügyi tudományok más területein is. Említésre méltó többek között a büntetőjogi tankönyve, a fiatakorúak büntetőjogáról írt terjedelmes tanulmánya, a büntetéstani problémákat tárgyaló monográfiája.

A büntetőperjogi tudomány háromszáz éves történetében Finkey folytatja, amit tankönyvében, valamint az 1792., illetőleg 1844. évi kodifikációs kísérletről írt tanulmányaiban korábban megírt. A háromszáz év tudománytörténetéből is kiolvasható Finkey Ferenc elkötelezettsége a büntetőeljárás ma is értékes elvei mellett, de a mű természeténél fogva a legfőbb értéke éppen az ismertetett adatokban, illetőleg a szerzők bemutatásában található meg.

Finkey Ferencet személyesen nem ismertem, de tudósi érdemeit elismertem, műveit forrásként használtam, és nagyra értékelttem. Akik őt ismerték, és az életét tanulmányozzák, azt is hangsúlyozzák, hogy vallásos, hazáját sze-

rető ember volt; jellemét, egész életpályáját meghatározó tulajdonságai ezek voltak. Emellett közvetlen, barátságos, társaságot, zenét kedvelő szerény emberként élt. Nincs ahhoz elég képzelőerőm, hogy magam elé idézzem alakját, amint írja és maga gépeli a háromszáz év tudománytörténetének 103 nagy alakú oldalát, amint keresi könyvtárban, amiről nincs otthon könyve vagy jegyzete, és panaszolja, ha nem találta amit keresett. Úgy véli, hogy ez a "szerény" dolgozata egyúttal búcsúzkodás az ő szeretett szaktudományától (18.old.). E munkájának befejezését alig egy évvel élte túl.

A háromszáz év perjogi tudománytörténet közreadásával Finkey Ferenc követői az iránta való hálájukat akarják leróni, mint ahogyan e munkájával ő is leróta már elhunyt kiváló elődei iránti kegyeletét. De mit is ér egy tudománytörténeti munka? És egyáltalán; mit ér, ha tudjuk, mint éltek, gondolkoztak, cselekedtek eleink? E kérdésekre Finkey válasza így szólt: "Ennek a háromszázados fejlődésnek bemutatása az én igénytelen elgondolásom szerint érdekes kultúrtörténeti adat lesz hazánk tudományos életének rajzához. A büntetőperjog hivatásos munkásainak pedig tanulságos lesz megfigyelnük azt a jelenséget, hogy a tudomány munkásai is mennyire alá vannak vetve koruk uralkodó eszméinek, erkölcsi felfogásának vagy babonáinak." (16.old.).

A feltett kérdésre - kiváltképpen most, a millenium évében - a kortársaim nevében én nem is akarok felelni. Ki-ki maga keresse meg a választ.

Kováts Dániel

Az új Poétai Gyűjteményről

Borsod–Abaúj–Zemplén megye irodalmi múltját olykor büszkélkedve, máskor szégyenkezve szokták emlegetni. Szívesen valljuk magunkénak Károli Gáspár, Szenci Molnár Albert és társaik teljesítményét a reformáció időszakából, vagy Kazinczy szerepét a felvilágosodás korából; ezzel szemben restelkedve ismerjük el például Miskolcnak más nagyvárosokhoz képest szegényesebb irodalmi hagyományait. Azt hiszem, sem a dicsekvés, sem a szerénykedés nem indokolt, hiszen a kulturális-irodalmi értékteremtés egyenetlenségének is megvan a történelmi folyamatokból, a társadalmi mozgásokból, az egyenlőtlen fejlődésből levezethető magyarázata.

Az alkotók vagy tájak irodalmi rangjának összevetése aligha vezethet értékelhető tanulságokhoz, a szülőföld hangja azonban meghallgatásra érdemes. Szabó Zoltán Szerelmes földrajz című szép könyvében a tájról mint a haza földrajzi értelméről írt, figyelmeztetve: “A tájak nem harcolnak, hanem teremnek, nem vetélkednek, hanem ihletnek; jó lenne időnkint figyelni rájuk.” Ezért nagyon fontos, hogy ismerjük egy-egy táj irodalmi örökségét, s hogy a jeles alkotók és alkotások hozzáférhetőek legyenek az egymást váltó nemzedékek számára. Számba kell vennünk, elérhetővé kell tennünk régióink irodalmi termésének javát, hogy élő szövegek alapján fedezhessük fel újra meg újra tájaink ihletését. Borsod–Abaúj–Zemplén megye néprajzi értékeit, a régészet által feltárt kincseket, a

műemlékeket a Herman Ottó Múzeum gondozásában kiadványsorozatok mutatják be. Célszerűnek tűnik ezek mellett egy olyan vállalkozást indítani, amely a költészet Abaújhoz, Borsodhoz, Gömörhöz, Tornához, Zemplénhez kapcsolódó alkotóinak életművéből válogat. A miskolci Herman Ottó Múzeum – Veres László és Fehér József kezdeményezésére – ezért indította el a verseskötetek új sorozatát *Poétai Gyűjtemény* címmel. A sorozat célja, hogy egy-egy költő gondosan válogatott, jellemző alkotásainak kötetbe szerkesztésével, a műveket hiteles szöveggel, igényes formában és lehetőleg olcsó áron tegyék elérhetővé a mai olvasó számára. Elősegíthetjük ezzel, hogy irodalmi örökségünk műalkotásokhoz kapcsolódóan kerüljön a közgondolkodásba, hogy a helyi tudat és költődés a költők vallomásaival gazdagodjék, s hogy a regionális irodalomtanítás – az általános iskolától az egyetemig – hiteles szövegekhez jusson.

A címadás sárospataki ihletésű: 1813-ban Nagy Józsefnek, a kollégiumi éneklőkar igazgatójának szerkesztésében két kötet jelent meg ott ezzel a címmel. A cél akkor “Ifjainknak a Poezisre való ösztönzése” volt azaz a reménységgel, hogy “a Magyar Literatura illy Darabok által... tsak valamennyire is nevedekni fog...” A szerzők togatus (papi hivatásra készülő) diákok voltak, akiket a Széphalomról Patakra látogatott Kazinczy buzdított irodalmi tevékenységre. Az új sorozat útnak indításában és gondozá-

sában – szerkesztőtársammal, Fehér Józseffel – a hiányérzet is vezetett bennünket. Úgy véljük, igaztalan a régiók irodalmi teljesítményét lekicsinylő, időről-időre felhangzó balítélet, s alkotásokkal kell előállni ahhoz, hogy tárgyszerűen ítélhessük meg, kik is indultak innen, milyen élményeket vittek magukkal, s miképp gazdagították az egyetemes irodalmat a helyi színek. A hiánypótlást az is időszerűvé teszi, hogy a könyvek kínálatában nincsenek jelen tájaink alkotói. Talán Tompa Mihály a kivétel, ő a legnépszerűbb; verseit több kiadásban vitték közelebb az olvasóhoz (pl. 1994-ben összes költeményei és válogatott versei is megjelentek két kiadónál). Kazinczy Ferencnek 1998-ban kiválóan szerkesztett kötetben adták ki összes költeményeit, az 1500 forintos ár azonban akadályozza a tömegsikeret. Nincs olyan népszerű válogatás, amelyből egy mai diák a lírikus Kazinczyt megismerhetné. Lévy József és Dayka Gábor verseinek újbóli megjelentetésére helyi kiadók vállalkoztak ugyan, kötetek azonban ma már nem kaphatók. A Felföld világát bemutató prózai kötetek a miskolci Felsőmagyarország Kiadó sorozataiban rendszeresen megjelennek, a verses művek azonban kimaradnak ezekből.

Nem érhetőek el modern kiadásban olyan alkotók, akiknek ismerete pedig elsősorban a mi tájainkon élőkötől várható el. Néhány név azok közül, akiket meg kell mentenünk a teljes feledéstől: *Gyöngyösi István, Szemere Miklós, Ungvárnémeti Tóth László, Vályi Nagy Ferenc, Ormós László, Boruth Elemér, Darmay Viktor, Nikolaus Lenau, Pavol Hviezdoslav, Kiss József, Tárkányi Béla, Csengey Gusztáv, Vadnay Károly, Kozma Andor, Pósa Lajos, Zempléni Árpád, Sassy*

Csaba, Hegyaljai Kiss Géza, Mécs László, Ambrózy Ágoston.

Az új sorozat tématervének összeállításában három alapvető válogatási szempont érvényesül: a) olyan – már nem élő – alkotókat szólaltatunk meg, akiknek élete és munkássága valamilyen módon a történelmi *Abauj-Torna, Borsod, Gömör, Zemplén megyékhez* kapcsolódott; b) a válogatás a *költői művek*, tehát a lírai és a verses kisépikai alkotások közzétételére terjed ki; c) olyan köteteket is összeállítunk, amelyben nemcsak a régióból származó költők szerepelnek, de a *tematika* tájainkkal kapcsolatos.

Szerkesztési szempontból három kötet-típus jelenik meg a sorozatban:

A költőket javarészt *önálló* kis füzetben mutatjuk be. Ebben az esetben a táji kötődés csak kiindulópont, a válogatás elsődleges szempontja az irodalmi érték; a cél pedig az alkotói életmű jellemző témáinak és formáinak bemutatása. A terjedelmesebb életművel rendelkező, klasszikussá lett alkotók (pl. Tompa Mihály, Kiss József) több kötetrel is megjelennek a sorozatban, ebben az esetben a tematikus szempont is érvényesül a szerkesztésben.

A másik típus a *gyűjteményes* füzeteké, amelyeknél a válogatási szempont egy tájegység, egy kiemelt műfaj vagy egy speciális réteg. Regionális antológia állítható össze azoknak a költőknek a műveiből, akiktől önálló kötet nem készül, például *Régi pataki diákköltők; Felföldi prédikátor-költők, Papköltők a Tiszán innen*. Ide sorolhatók a régió belüli tájegységek folklórjából válogató füzetek. Ezekben a kötetekben olyanok is megszólalnak, akiknek nincs teljes kötetre való lírai életművük (pl. Eötvös József).

Összeállíthatunk *tematikus* füzeteket is, például versek *Kazinczyról, Tokajról, az anyanyelvről*. Bennük megjelennek olyan alkotók is, akik egyébként nem éltek huzamosabb ideig tájainkon (pl. Petőfi).

A sorozat gondozására a megyei múzeumi szervezet a helyi irodalmi hagyomány felkarolásáért munkálkodó Kazinczy Ferenc Társasággal szövetkezett. Egy-egy kötetének terjedelme 5–6 ív (80–96 oldal), formátuma keskenyített A/5-ös, borítója fóliázott karton. A verseket kötetenként 3-4 grafikai illusztráció kíséri. Évente több kötet megjelenését tervezzük az anyagi erőforrások függvényében. A szemelvényeket a kritikai (akadémiai) kiadásból vesszük át, ennek hiányában is ellenőrzött szövegváltozatok pontos közzétételére törekszünk. Feltüntetjük az alkotás keletkezésének évét, ha ismert. Az írásmód a mai magyar helyesírás szabályait követi; ettől stilisztikai, verstani indokok miatt térünk csak el. Ha szükséges, lapalji jegyzetben oldjuk fel a mai olvasó számára nehezen követhető mitológiai, történeti, földrajzi, személyi utalásokat, megadjuk az idegen szavak, szokatlan kifejezések magyarázatát.

A *Poétai Gyűjtemény* első köteteként *Kazinczy Ferenc* válogatott verseit adtuk ki *Fény és homály* címmel. A magyar irodalmi klasszicizmus egyik vezéralakjának a költői rangját olykor kétségbe vonják. Pedig nemcsak a nyelvújítási küzdelemnek nagy alakja ő, nemcsak prózairodalmunkat gazdagította munkáival, hanem költeményeivel is példát mutatott kortársainak. Kötetünk a költő-Kazinczy felfedezését kívánja elősegíteni, amikor változatos témáiból és műfajaiból kínál válogatást. A szonett, az epigramma, az óda

és az episztola mestere az ókori görög és latin klasszikusok követője, de az egykorú német irodalmi szellemiségből is merített. Formaérzékenységét jelzi, hogy a pindaroszi óda, a rokokó gráciaköltészet, a szabad ritmusú kompozíció mind-mind közel állt hozzá, elfeledett strófaszerkezetek (pl. a ritornell) felújítása fűződik nevéhez. Témái között a jätékos szerelem, a gondviselés, a történelmi és művészeti teremtés, a költői szólásmód, a nagy elődök és kortársak alakja egyaránt megjelenik.

Kazinczy költészetének kiválasztott hetvennégy versét öt témakörbe rendeztük. Az elsőben (*Az ő képe*) szerelmi lírájából adunk mutatványt; ezek a versek a maguk színességével, érzelmi árnyalataival kevésbé ismert oldaláról mutatják be a költőt. A második ciklus (*Tusakodás*) darabjai a morális, világnézeti problémákkal szembenező ember belső világába enged bepillantást. A harmadik részben (*Emberi nagyság*) a nagy elődök és kortársak példáját idéző versek olvashatók, a negyedik pedig (*Tövisek és virágok*) Kazinczy leghíresebb epigrammáiból kínál válogatást. Az utolsó témakör (*Széphalom*) részben életrajzi vonatkozású, részben az írói műhelyre ablakot nyitó költemények kerültek. A válogatás címadó versének záró soraiban jellemző erővel fogalmazza meg Kazinczy a helyzetét: "Nem fénylek én, s én azt nem fáj-lalom; Fény s nagyvilág énnékem Széphalom". 1811-ben, közvetlenül a nyelvújítási harc fellebbanása előtt írta ezt, s tevékenységével valóban bebizonyította, hogy bárhol teljes értékű élet teremthető.

Az induló könyvsorozat ezt a magatartást kívánja erősíteni.

Lapunk védnökei és szerkesztőbizottsága bemutatkoznak

Fővédnök:

HABSBURG Ottó (Otto von Habsburg-Lotharingen), IV. Károly magyar király és Zita királyné fia, 1912. november 20-án született Reichenauban. A magát magyarnak valló politikus az Európa-gondolat egyik első felismerője és kimagasló képviselője. Tanulmányait a Leuveni Egyetemen végezte. 1922 óta a Habsburg család feje, 1929-54 között Belgiumban, az Egyesült Államokban, Franciaországban és Spanyolországban élt, azóta otthona a München melletti Pöckingben van. 1936 óta a Páneurópai Unió tagja, 1957-től alelnöke, 1973-tól elnöke. 1979-2000 között az Európai Parlament képviselője. A Francia Akadémia és a madridi Erkölcs- és Politikatudományi Királyi Akadémia tagja. Több magyarországi egyetem díszdoktora, több város díszpolgára. 1990. február 5-én nagysikerű előadást tartott Sárospatakon, a Sárospataki Diákegylet meghívására, "Nemzetünk bízhat egy szebb jövőben" címmel.

Védnökök:

BALASSA Iván, a néprajztudomány doktora, a hazai és a határainkon túli magyar néprajz kiemelkedő személyisége. Bárádon született 1917. október 5-én. Tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban, majd a Debreceni Tudományegyetemen végezte. 1944-56 között a Magyar Néprajzi Múzeumban osztályvezető, majd főigazgató. 1956-61 között a sárospataki Rákóczi Múzeum igazgatója, a nevéhez fűződik számos kutatási és publikációs tevékenység elindítása. 1961-től a Művelődésügyi Minisztérium osztályve-

zetője, 1966-tól 1983-ig a Magyar Mezőgazdasági Múzeum főigazgató-helyettese. A svéd Királyi Gusztáv Adolf Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, a Dán Királyi Tudományos Akadémia tagja, nemzetközi Herder-díjas. Több külföldi néprajzi társaság tiszteletbeli tagja, évekig a Magyar Néprajzi Társaság elnöke. Az ELTE címzetes egyetemi tanára. A kolozsvári Kriza János Néprajzi Társaság, a Györffy István Néprajzi Egyesület, és a Bodrogi Művelődési Egyesület tiszteletbeli elnöke, a Kazinczy Ferenc Társaság tiszteletbeli tagja.

Főbb művei: Földosztó mozgalom a Bodrogi közben 1898-ban (1956), A magyar kukorica (1960), Karcsai mondák (1963), Földművelés a Hegyközben (1964), Az eke és a szántás története Magyarországon (1973), Lápok, falvak, emberek. Bodrogi köz (1975), Magyar néprajz (Ortutay Gyulával, 1979, németül, angolul is.), Az aratómunkások Magyarországon 1848-1944 (1985), A magyar falvak temetői (1989), A határainkon túli magyarok néprajza (1989), A magyar gabonatermelés néprajza (1991), Tokaj-hegyalja szőveje és bora (1991), A székelyföldi Erdővidék temetői (1992), Sárospatak történeti helyrajza a XVI-XX. században (1994), Sárospatak határának helynevei a XVI-XX. sz. (Kováts Daniellel, 1997).

JAKAB István, a nyelvtudomány kandidátusa, a határainkon túli magyar nyelvvelés legkiemelkedőbb személyisége. A szlovákiai Nagyráskán született 1928. szeptember 29-én. Sárospatakon érettségizett, tanulmányait a Szlovák Egyetem Pedagógiai Karán, majd a Pozsonyi Pedagógiai Főiskolán folytatta. 1951-től tanár, közben 1955-56-ban az Új Szó

kulturális rovatánál szerkesztő, 1957-61 között középiskolai igazgató, 1961-93 között a pozsonyi Komenský Egyetem Bölcsészettudományi Karának adjunktusa, majd docense, 1992-93-ban a magyar nyelv és irodalom tanszék vezetője. A Szlovákiai Magyar Anyanyelvi Társaság elnöke, a révkomáromi Kálvin János Teológiai Akadémia professzora. Főbb művei: A magyar igeekötők állományi vizsgálata (1976), Nyelvünkről-nyelvünkért (1980), A magyar igeekötő szófajtani útja (1982), Nyelvünk és mi (1983), Nyelvi vétségek és kétségek (1987), Értsünk szót egymással! (1995), Nyelvünkről-önmagunkért (1998).

OROSZ István történész, az MTA doktora, a középkori és újkori magyar és egyetemes történelem, az agrártörténet iskolateremtő kutatója, kiváló tudományos szervező. Mádon született 1935. július 16-án. Tanulmányait a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-történelem szakán végezte, 1957-től ugyanitt oktató, 1986-tól egyetemi tanár. 1975 óta tanszékvezető, illetve a Történelmi Intézet igazgatója, 1980-86 között a bölcsészkar dékánja, 1986-93 között oktatási rektorhelyettes. Az MTA Történettudományi Bizottságának elnökhelyettese. A Magyar Történelmi Társulat alelnöke, a debreceni Ady Endre Akadémia elnöke, az Agrártörténeti Szemle szerkesztője. Számos tanulmányban foglalkozott a Hegyalja és Zemplén történetével. 1994-98 között országgyűlési képviselő.

Főbb művei: Differenciálódás és kisajátítás (1965), Die landwirtschaftliche Produktion in Ungarn 1790-1849 (1971), Magyarország mezőgazdasága a dualizmus első évtizedeiben 1867-1890 (1979), A "rideg" tanya (1980), Hagyományok és megújulás (1995), Magyarország mezőgazdasága a feudalizmus alkonyán (1996).

A szerkesztőbizottság és a szerkesztőség tagjai

Balázi Károly szociológus, közösségfejlesztő. Sárospatakon tanítói, az ELTÉ-n magyar-népművelés szakos tanári oklevelet, majd egyetemi doktori (dr. univ.) fokozatot szerzett. Szakmai tanulmányúton járt Angliában, Franciaországban, Svédországban. Dolgozott művelődési központ igazgatóként Szobon, közművelődési tanszékvezetőként a bajai Eötvös József Tanítóképző Főiskolán. Később a Comenius Tanítóképző Főiskola közművelődési, majd társadalomismereti tanszékvezető docense, egy évig főigazgató-helyettes. Utóbb a Közösségszolgálat Alapítvány felső-magyarországi rezidense. A Sárospataki Nép főiskola egyik vezetője, az Egyesületnek több éven át elnöke, jelenleg alelnöke. A Magyar Nép főiskolai Társaság Tudományos Munkabizottságának elnöke. Kutatási területe a közoktatás, közművelődés és közösségfejlesztés, a népfőiskolák. Fontosabb művei: a Keceli Nevelési Központ funkcionális terve (1980), további mintegy 150 publikáció lapokban, folyóiratokban.

Bolvári-Takács Gábor történész, művelődésszervező, jogász, a Matáv Szimfonikus Zenekar ügyvezető igazgatója, a Magyar Táncművészeti Főiskola tudományos főmunkatársa. Sárospatakon érettségizett, Debrecenben történelem-népművelés szakos tanári oklevelet, majd doktori (PhD) tudományos fokozatot, Pécssett állam- és jogtudományi doktori oklevelet szerzett. Az MTA köztestületi tagja. Az Amsterdam School of the Arts ösztöndíjas kutatója volt. Tudományos munkásságát az MTA a Debreceni Akadémiai Bizottság Díjával és a Stratégiai Kutatási Pályázat Fődíjával ismerte el. Dolgozott a Magyar Filmintézet külső

munkatársaként, a Magyar Táncművészeti Főiskola főtítkáráként, és a Magyar Kultúra Alapítvány munkatársaként. A Sárospataki Népfőiskola egyik szervezője. Kutatási területe az 1945 utáni magyar művészetpolitika és a művészeti felsőoktatás története, ehhez kapcsolódóan a XX. századi egyetemes és magyar történelem összefüggései, valamint Sárospatak helytörténete és neveléstörténete. Fontosabb művei: Intézmények és tisztségviselők a Szovjetunióban 1917-1990 (1991), Az MSZMP művelődéspolitikai irányelveinek keletkezéstörténete (1995), Filmművészet és kultúrpolitika a művészeti díjak tükrében 1948-1989 (1998), Esmék és közhelyek. A politikai retorika a kultúra irányításában 1957-1989 (2000), Pataki tudósok az Akadémián (2000).

Bordás István népművelő-muzeológus, a Sárospataki Képtár vezetője. Sárospatakon érettségizett, ugyanott tanítói - népművelői, Egerben történelem szakos tanári és számítástechnika szakos tanári oklevelet szerzett. A Sárospataki Népfőiskolai Egyesület titkára, a Magyar Népfőiskolai Társaság elnökségi tagja. Fontosabb művei: Andrassy Kurta János szobrászművész kiállítása (1991), Kossuth-emlékhelyek Zemplénben (1994), Tellingner István (1996), Sárospataki útikalauz (1996, szerkesztő), A közművelődési törvény és a népfőiskolák (1998, társszerző).

Csetneki József tanár, grafikusművész, a Beszterczey Alapfokú Művészeti Magániskola Sárospataki Tagiskolájának igazgatója. Sárospatakon tanítói, Egerben rajz szakos tanári diplomát szerzett. Dolgozott népművelőként A Művelődés Házában Sárospatakon. A Cél iránytű könnyűipari szaklap grafikai szerkesztője. A Személyiségköz-

pontú Nevelésért Alapítvány kuratóriumának elnöke. Fontosabb kiállításai: Nemzetközi Grafikai Biennálé - Miskolci Galéria 1999, Nyíregyházi Városi Galéria 1998, Vajda Lajos Stúdió Galéria 2000, Szigetszentmiklós - Patak Galéria 2000.

Dobrik István művészettörténész, a Miskolci Galéria igazgatója. Egerben biológia-rajz szakos, a Magyar Képzőművészeti Főiskolán művészeti rajz - ábrázoló geometria - művészettörténet szakos, a Színház- és Filmművészeti Főiskolán színházelmélet szakos oklevelet, az ELTÉ-n egyetemi doktori (dr. univ.) fokozatot szerzett. Dolgozott tanárként, a Herman Ottó Múzeum művészettörténész-muzeológusaként, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács szakreferenseként, a sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskola tanszékvezető főiskolai docenseként és a Sárospataki Képtár vezetőjeként. Jelenleg óraadó a Miskolci Egyetemen. A Szikszói Kisgaléria egyik megalapítója; szervezője az encsi alkotótábornak, a sátoraljaújhelyi művésztelepnek, elindítója a Zempléni Nyári Tárlatnak, több éven át a TIT Országos Művészeti Választmánya tagjaként a megyei képzőművészeti szakcsoport vezetője. Három évig a Holnap rovatvezetője, két évig a Fókusz szerkesztője. A Sárospataki Népfőiskola képzőművészeti szekciójának vezetője, három éven át az Egyesület elnöke. Kutatási területe a 20. századi magyar kortárs művészet, ezen belül a grafika és a vizuális nevelés. Fontosabb művei: Mokry Mészáros Dezső, kiállítások rendezése és katalógusok szerkesztése (Miskolci Képtár, Országos Grafikai Biennálé, Téli Tárlatok, Országos Amatőr Képzőművészeti Kiállítás, Új Magyar Grafika, stb.), Vizuális nevelés műhelyei I-II-III. kiállításorozat.

Hörcsik Richárd történész, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem vallástudományi tanszékvezető egyetemi tanára. Sárospatakon érettségizett, Debrecenben lelkészi, az ELTÉ-n levéltár-történelem szakos oklevelet, majd egyetemi doktori (dr. univ.) fokozatot szerzett. A történettudomány kandidátusa. Tanulmányúton járt az Edinburgh-i Egyetemen, a Londoni Egyetemen, Oxfordban, a Harvard Egyetemen, a Calvin College-ban (USA). Dolgozott lelkészként, majd a Tiszáninneni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei Levéltárának levéltárosaként, utóbb igazgatójaként, és az újraindult Sárospataki Református Kollégium titkáraként. Jelenleg óraadó a Miskolci Egyetem regionális gazdasági tanszékén. 1990-94 között és 1998 óta országgyűlési képviselő. Kutatási területe a magyar és egyetemes egyháztörténet, protestáns kollégiumi neveléstörténet, oktatás és gazdaságtörténet összefüggései. Fontosabb művei: Magyar Barth-bibliográfia (1985), Human Rights and Eastern Europe (1993), John Calvin in Geneva 1536-38 (1994), A Sárospataki Református Kollégium gazdaságtörténete 1800-1919 (1996), A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617-1777 (1998).

Jósvainé Dankó Katalin régész-muzeológus, a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma igazgatója. Sárospatakon érettségizett, régész - történelem szakos középiskolai tanári oklevelet, majd egyetemi doktori (dr. univ.) fokozatot szerzett. 1970 óta dolgozik jelenlegi munkahelyén. Műemlékvédelmi szakmérnök. Munkásságát Magyar Műemlékvédelemért kitüntetéssel, valamint Kodály Zoltán Közművelődési Díjjal ismerték el. A Bodroghközi Művelődési Egyesület elnöke, a Szent Erzsébet Történelmi Társaság vezetőségi tagja. Kutatási területe a középkor és az újkor. Fontosabb művei: A

sárospataki ferences kolostor kutatása, A sárospataki castellum kutatása, Vörös-torony, A sárospataki vár kőfaragásainak konzerválási eljárásai, Karcsa.

Komáromy Sándor irodalomtörténész, a Miskolci Egyetem Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar főiskolai tanára. Magyar-orosz szakos általános iskolai, majd magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanári oklevelet, Debrecenben egyetemi doktori (dr. univ.), Miskolcon doktori (PhD) tudományos fokozatot szerzett. 1968 óta jelenlegi munkahelyén dolgozik, volt gyakorlóiskola igazgató, tanszékvezető, főigazgató-helyettes, majd hét évig főigazgató. Kutatási területe a gyermek- és ifjúsági irodalom, különös tekintettel a hazai és a határon túli magyar gyermeklíra vonatkozásaira. Fontosabb művei: A magyar irodalmi népiesség a felvilágosodás korában (1975), A XIII. századi sárospataki kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények (1992), Ismeretlen kéziratos versgyűjtemény a XIX. század elejéről (1994), Költők és művek a XX. század magyar gyermeklírájából (1998), Négyágú síp - gyermekhangra. A határon túli újabb magyar kisebbségi gyermeklíra antológiája (2000).

Koncz Gábor okleveles közgazdász, a Magyar Kultúra Alapítvány igazgatója. Sárospatakon érettségizett, a Közgazdaságtudományi Egyetem népgazdasági tervező-elemző szakán diplomát, majd egyetemi doktori (dr. univ.) fokozatot szerzett. Dolgozott a Magyar Rádió külső munkatársaként; a Népművelési Intézet tudományos kutatójaként; a Művelődési Minisztérium osztályvezető-helyetteseként; az Országos Tervhivatal külső munkatársaként; a Közgazdaságtudományi Egyetem kutatójaként; a MM Vezetőképző és Továbbképző Intézete igazgatóhelyetteseként, majd a Kulturális Inno-

vációs és Továbbképző Vállalat igazgatójaként. Részt vett a Sárospataki Református Kollégium egyházi újraindításában; dolgozott Unesco-szakértőként; számos előadást tartott itthon és külföldön. Kutatási területe a jövőkutatás, a társadalmi tervezés, a művelődés-gazdaságtan, a kulturális menedzsment, a nonprofit szektor. Fontosabb művei: A művelődés-gazdaságtan szakirodalmak (1981), A kulturális szféra tervezése (társszerző, 1984),

A művelődésgazdaságtan aktuális kérdései Magyarországon és az információ-gazdaságtan kidolgozásának szükségessége (1986), Húsz évről harminc percben. A művelődési otthonok szerepe a rendszerváltásban (2000), A művelődés-gazdaságtantól a kultúra-gazdaságtanig (2000).

Lénárt Attila tanár, irodalomtörténész, a Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumának igazgatója. Sárospatakon érettségizett, Debrecenben magyar-országi szakos középiskolai tanári oklevelet, majd egyetemi doktori (dr. univ.) fokozatot szerzett. Az irodalomtudomány kandidátusa. A stockholmi Teljes Emberi Kultúra Nemzetközi Akadémiája díszdoktora. Több cikluson át a Sárospataki Református Kollégium közigazgatója. Kutatási területe a kirgiz irodalom. Fontosabb művei: Mítosz, morál, jellemek Csingiz Ajtmatov kisregényeiben (1984), Csingiz Ajtmatov szintézisregénye: Az évszázadnál hosszabb ez a nap (1986), Ajtmatov realizmusának és stílusának sajátosságai (1990).

Szathmáry Béla címzetes megyei bíró, a Sátoraljaújhelyi Városi Bíróság elnöke. Sárospatakon érettségizett, Szegeden állam- és jogtudományi doktori oklevelet szerzett. 1981 óta dolgozik jelenlegi munkahelyén. 1994-ben Deák Ferenc-díjjal tüntették ki. Tagja a Magyarországi Református Egyház

Teológiai Doktorok Kollégiumának, vezeti a Debreceni Hittudományi Egyetem Egyháztörténelmi Tanszék Szentpéteri Kun Béla Egyháztörténelmi Kutatóintézetét. Egyháztörténelmi rendszerezésen tart előadásokat a magyarországi hittudományi és jogi egyetemeken, alapítója a Jogászok a Kultúráért Alapítványnak, amely többek között tudományos konferenciákat szervez a büntetőjog és a büntetőeljárás jogi szakterületén. Kutatási területe az egyháztörténelmi, a társadalmi nagyszervezetek, igazságszolgáltatási szervezetrendszerek működése. Fontosabb művei: Az erdőbirtokossági társulatokról (1994, társszerző), Dr. Finkey Ferenc emlékkönyv (1995, szerkesztő), Bírósági informatika (2000), Jog és egyháztörténelmi alapismertetek (1997), Gondolatok az egyházi bíráskodásról (1998).

Tamás Edit történész-muzeológus, geográfus, a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma szakmuzeológusa. Sárospatakon érettségizett, Debrecenben történelem-földrajz szakos középiskolai tanári oklevelet, majd egyetemi doktori (dr. univ.) fokozatot szerzett. Munkásságát múzeumi nivódíjjal ismerték el. A Bodrogközi Művelődési Egyesület titkára, a Rákóczi Szövetség országos választmányának tagja és sárospataki elnöke, az Acta Hudorica szerkesztőbizottságának tagja. Kutatási területe Zemplén és Ung vármegye népesség- és településtörténete, interetnikus kutatások; Kossuth Lajos és a Rákóczi család története. Fontosabb művei: Monok. Kossuth Emlékmúzeum (1994), Komlócska (1998), Szathmáry Lajos Kossuth-gyűjteménye (1998), A Bodrogköz népessége a XVIII-XX. században (1999), Lorántffy Album (2000, társszerző).

Számunk szerzői

Balázs Károly 1945-ben született Bernecebarátiban. Szociológus, közösségfejlesztő, lapunk szerkesztőbizottsági tagja.

Beke Pál 1943-ban született Budapesten. Népművelő, a Közösségszolgálat Alapítvány kuratóriumának elnöke.

Bertha Zoltán 1955-ben született Szentesen. Irodalomtörténész, kritikus, a Károli Gáspár Református Egyetem tanára.

Bolvári-Takács Gábor 1967-ben született Sáropatakon. A Matáv Szimfonikus Zenekar ügyvezető igazgatója, lapunk főszerkesztője.

Dobrik István 1948-ban született Szikszón. Művészettörténész, a Miskolci Galéria igazgatója, lapunk szerkesztőbizottsági tagja.

Fehér József 1952-ben született Bodroghalomban. Muzeológus, a sátoraljaújhelyi Kazinczy Múzeum igazgatója.

Finta Éva 1954-ben született Beregszászban. Szabadfoglalkozású költő.

Király Tibor 1920-ban született Málcán. Büntetőjogász, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja.

Koncz Gábor 1950-ben született Sátoraljaújhelyen. Közgazdász, a Magyar Kultúra Alapítvány igazgatója, lapunk szerkesztőbizottsági tagja.

Kováts Dániel 1929-ben született Abaújnádasdon. Irodalomtörténész, nyelvész, ny. főiskolai tanár.

Martinák János 1941-ben született Endrődön. Magyar-történelem szakos középiskolai tanár.

Nagy György András 1967-ben született Budapesten. A Magyar Rádió újságírója.

Pásztor Attila 1974-ben született Sáropatakon. Költő.

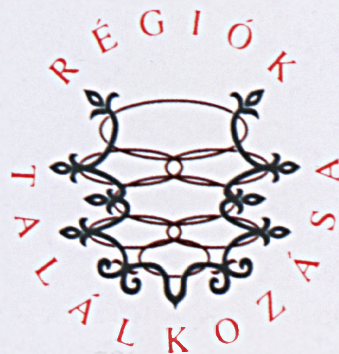
Szathmáry Béla 1956-ban született Sátoraljaújhelyen. Jogász, a Sátoraljaújhelyi Városi Bíróság elnöke, lapunk szerkesztőbizottsági tagja.

Tóth-Máthé Miklós 1936-ban született Tiszalúcon. Szabadfoglalkozású író, színművész.

Tusnády László 1940-ben született Mátészalkán. Az irodalomtudomány kandidátusa, a ME Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar tszv. főiskolai tanára.

Zelnik Csaba Ákos 1966-ban született Pásztón. Tanácsadó közgazdász.

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

A Budai Várban, a Mátyás templom és a Hotel Hilton szomszédságában, történelmi épületben, vállalkozói munkával termeljük meg alapítványi felataink pénzügyi forrását. Sok zempléni barátunk tudja, hogy rendezvényeket szervezünk, szállodát működtetünk, irodákat adunk bérbe. Évek óta nálunk tartja összejöveteleit a Sárospataki Diákok Budapesti Egyesülete és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyeiek Baráti Köre. Alapítványi munkánk fő iránya: rendezvények szervezése a magyar-magyar párbeszéd érdekében; a határon túli és a hazai magyarság kulturális (és ezzel is: gazdasági) kapcsolatainak erősítése. Részt veszünk a határ menti együttműködések szervezésében, az Euró régiók kialakításában. A Csenger-Szalmárnémeti programunk tapasztalatai alapján bodrogközi határ menti együttműködési, fejlesztési programot kezdeményezünk. (Ennek részleteiről lásd Beke Pál tanulmányát a Zempléni Múzsza e számában!) E programhoz kérjük, gyűjtjük a javaslatokat, ötleteket; várjuk egyének, cégek, szervezetek jelentkezését!

Tájékoztatás kérhető:

Beke Pál, elnök,
Közösségszolgálat Alapítvány,
1011 Budapest, Corvin tér 8.,
tel.: (36-1) 201-1191,
fax: (36-1) 201-5728

E-mail: kozalap@freemail.hu

Írásbeli javaslatok küldhetők:

Dr. Koncz Gábor, igazgató,
Magyar Kultúra Alapítvány,
1014 Budapest, Szentháromság tér 6.,
tel.: (36-1) 355-0122, (36-1) 375-3367,
fax: (36-1) 375-1886,
E-mail: mka3@matavnet.hu

**A művészet
örömet ad.**
**A tudás
önbizalmat ad.**

A Matáv hozzáad.

A kultúra felbecsülhetetlen érték.

A Matáv évek óta jelentős mértékű támogatással bizonyítja, hogy a műalkotás és az alkotó műveltség mindannyiunkat gazdagabbá tesz.

• **matáv** a szavakon túl